UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01518946 7

Marki, Sandor
Nagy Peter czar es II.
Rakoczi Ferencz szovetsege
1707-ben

DB
932
.4
M37

ÉRTEKEZÉSEK
A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
PAUER IMRE
OSZTÁLYTITKÁR

XXIII. KÖTET. 6. SZÁM

NAGY PÉTER CZÁR
ÉS
II. RÁKÓCZI FERENCZ
SZÖVETSÉGE 1707-BEN

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS

Dr MÁRKI SÁNDOR
R. TAGTÓL

(Felolvastatott a II. osztály ülésén 1913. évi márczius hó 10-én)

Ára 2 korona

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1913

ÉRTEKEZÉSEK
A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Első kötet. (1867—1870.) I—XII. 6 kor. 40 fill. — **Második kötet.** (1871—1872.) I—X. 3 kor. 60 fill. — **Harmadik kötet.** (1873—1874.) I—X. 4 kor. — **Negyedik kötet.** (1874—1875.) I—VI. 6 kor. 40 fill. — **Ötödik kötet.** (1875—1876.) I—V. 7 kor. 10 fill. — **Hatodik kötet.** (1876—1877.) I—X. 6 kor. 10 fill. — **Hetedik kötet.** (1877—1878.) I—X. 6 kor. — **Nyolczadik kötet.** (1878—1880.) I—X. 6 kor. — **Kilenczedik kötet.** (1880—1883.) I—XII. 10 kor. 60 fill.

Tizedik kötet. I. Bethlen Gábor és a svéd diplomáczia. *Szilágyi Sándortól.* 40 fill. — II. Az 1609-ki pozsonyi országgyülés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 60 fill. — III. Forgách Ádám és Báthory Sófia ékszereinek történetéből. *Majláth Bélától.* 40 fill. — IV. A Fuggerek jelentősége Magyarország történetében. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — V. A jászkúnok nyelve és nemzetisége. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. — VI. Mythologiai elemek a székely népköltészet- és népéletben. *Kozma Ferencztől.* 60 fill. — VII. A Hajduk kibékitési kisérlete Inánchon 1607-ben. *Majláth Bélától.* 40 fill. — VIII. A Petrarka Codex kún nyelve. *Gyárfás Istvántól.* 1 kor. 20 fill. — IX. I. Rákóczy György első összeköttetései a svédekkel. *Szilágyi Sándortól.* 20 fill. — X. Francziaország magatartása II. József császárnak II. Frigyes porosz királylyal történt találkozásaival szemben. *Wertheimer Edétől.* 40 fill.

Tizenegyedik kötet. I. Masolino olasz képiró művei. Irta *Vaisz Ignácz.* 20 fill. — II. Az 1681-ki soproni országgyülés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. — III. A magyar alkotmány felfüggesztése 1673-ban. Dr. *Károlyi Árpádtól.* 80 fill. — IV. Az 1683-ki táborozás történetéhez. *Thaly Kálmántól.* 60 fill. — V. Kritikai tanulmányok a Frangepán család történetéhez. *Wenzel Gusztávtól.* 80 fill. — VI. Bethlen Gábor fehérvári siremléke és alapitványai. *Szilágyi Sándortól.* Ára 20 fill. — VII. Egy állitólagos római mediterrán-út Pannoniában. Dr. *Ortvay Tivadartól.* 1 kor. — VIII. A keszthely-dobogó sirmező. *Lipp Vilmostól.* 20 fill. — IX. Gróf Pálffy Miklós főkanczellár iratai Magyarország kormányzásáról. *Marczali Henriktől.* 80 fill. — X. Erdély katonai védereje átalakulása a XVIII. században. *Jakab Elektől.* 1 kor. 20 fill.

Tizenkettedik kötet. I. Adalék Pannonia történetéhez Antonius Pius korában. *Hampel Józseftől.* 40 fill. — II. Szabolcs vármegye alakulása. *Kandra Kabostól.* 60 fill. — III. Az 1637/38-iki pozsonyi országgyülés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 60 fill. — IV. Mabillon János a diplomatika megállapitója. *Horvát Árpádtól.* 60 fill. — V. Az 1642-ik évi szőnyi békekötés története. *Majláth Bélától.* 14 fill. — VI. A mai Nagyvárad megalapitása. *Bunyitay Vinczétől.* 40 fill. — VII. Összehasonlitó vizsgálatok a hazai és északeurópai praehistorikus kőeszközök eredete és régisége körül. Első fele *Ortvay Tivadartól.* 80 fill. — VIII. Ugyanaz. Második fele. 1 kor. 20 fill. — IX. Az 1646-ki tokaji tanácskozmány. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. — X. A becskereki vár. *Szentkláray Jenőtől.* 60 fill.

Tizenharmadik kötet. I. Lónyai Zsigmond és a nagyszombati béketanácskozmány 1644—45-ben. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. — II. A Praehistorikus kőeszközök régiségi jellegeiről. *Ortvay Tivadartól.* 60 fill. — III. A kolozsvári ötves-legények strikeja 1573-ban és 1676-ban. *Deák Farkastól.* 80 fill. — IV. Törös János szerepe a linczi békekötésben. 1645. *Zsilinszky Mihálytól.* — V. Rövid észrevételek Kemény János önéletirásáról. *Deák Farkastól.* — VI. Szilágymegye középkori műemlékei. *Bunyitay Vinczétől.* 60 fill. — VII. Az eperjesi tanácskozmány 1647/48-ban. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. —

NAGY PÉTER CZÁR
ÉS
II. RÁKÓCZI FERENCZ
SZÖVETSÉGE 1707-BEN

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS

DR MÁRKI SÁNDOR
R. TAGTÓL

(Felolvastatott a II. osztály ülésén 1913. évi márczius hó 10-én)

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1913

LIBRARY
APR 27 1977
UNIVERSITY OF TORONTO

DB
932
.4
M37

20666. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

I. A magyar-lengyel szövetség terve.

Lengyelország 1700 óta, mint a dán, szász, orosz szövetség tagja, nyílt háborúban állt *XII. Károly* svéd királylyal. A fiatal varég a dánokat a travendali békében már 1700 augusztus 18-án kiugrasztotta a szövetségből, az oroszokat pedig november 30-án a narvai döntő csatában megverte s másnap megadásra kényszerítette. *Ágost* lengyel király és *Péter* orosz czár a birseni találkozáson, 1701 februáriusában, szorosabbra fűzték szövetségöket, melynél fogva a svéd tengerpartból Livland és Esztland Ágostnak, Ingermanland és Karelia pedig Péternek jut, ha elfoglalhatják. Kevéssel azelőtt, 1700 november elsején, meghalt *II. Károly* spanyol király s öröksége miatt egész Európa várta a német-franczia háború kitörését. *II. Rákóczi Ferencz* úgy vette észre,[1]) hogy *I. Lipót* császár *XIV. Lajos* ellen a német-római birodalom egész erejével akarja fölvenni a küzdelmet, míg a franczia király ezzel szemben az északi háború dolgát a császár hatalmának nagyobb lekötése végett akarta egybekapcsolni a spanyol örökösödési háború ügyével. Ágostot egyelőre XII. Károlynál erősebbnek s jobban használhatónak tartotta; hogy tehát meg ne sértse, nem adta meg a svéd királynak azt a pénzbeli segítséget, a mit azelőtt atyjának, XI. Károlynak fizetett. *Du Héron* főfeladata abban állt, hogy mind a két északi királyt bizonytalanságban tartsa. Ágost király — a hogy Rákóczi tudta — egyenesen szövetséget ajánlott XIV. Lajosnak, ha a svéd királylyal kibékíti. A franczia-szász szövetség tervezetét a meghatalmazottak Versaillesban 1700 deczember 15-én s a titkos záradékot 27-én alá

---

[1]) Rákóczi önéletrajza (magyar fordítás), 152.

is írták;[1]) XIV. Lajos azonban 1701 május 5-én megszakította a tárgyalásokat,[2]) mert Ágost király akadékoskodott, sőt Riga ostromát is abbahagyta, a mit különben az orosz segítség megkésése miatt tett.

1701 juniusában azonban *XII. Károly* váratlanul átkelt a Düna folyón, a szász hadat csekély erejével megtámadta s a lithvániai zavargások és a nemzeti párt élén álló *Sapiehák* meghívására egyenesen Lengyelországot fenyegette.[3])

Gróf *Bercsényi* Miklós ezekben a válságos időkben kért oltalmat és menedéket *Ágost* királynál, ki őt a kamalduliak bjelyanei kolostorában[4]) 1701 julius elején fogadta is. A magyar menekült arra kérte, hogy *egy korona alatt egyesítse Magyar- és Lengyelországot*, Erdélyt azonban hagyja meg Thökölynek. Az egyesült két állam, Francziaországgal szövetkezve, Európa egyensúlyát biztosíthatná. A király olyasmit válaszolt, hogy, ha rendbe jön a svédekkel, talán fegyvert fog a császár ellen.[5]) Bercsényi julius 14-én egy emlékiratban bővebben is kifejtette fölfogását, mely azonban — *XIV. Lajos* szerint — csupán a lengyel királyt érdekelhette, mert egyedül csak neki kedvezett.[6]) Négy nappal az emlékirat benyujtása után, julius 18-án, 7000 svéd háromannyi orosz-lengyel szövetségesen győzött; s ettől fogva Ágost főtörekvése nem egy új korona megszerzése, hanem a réginek megtartása volt. XII. Károly szándékait Radziejovszky prímáshoz,[7]) a lengyel rendekhez és *Jablonovszky* Szaniszló krakói várnagyhoz, a lengyel fővezérhez intézett levelei[8]) elég határozottan megmutatták.

---

[1]) Közli Legrelle, La diplomatie française et la succession d'Espagne IV. 241—245.

[2]) U. o. 247.

[3]) U. o. 152—153. és Załuskinál, Epistolae, III. 7—14., 18—23. 1701 január 27. és márczius 13.

[4]) Rákóczi életrajzában (I. 211.) Bialát írtam, minek megigazítását, egyebekkel együtt, Thomašivsky lengyel történetírónak (Századok, 1912. 118.) köszönöm.

[5]) Du Héron XIV. Lajoshoz. Thaly, Bercsényi, II. 364—366. Említi Legrelle, La diplomatie française et la succession d'Espagne, IV. 306.

[6]) Thaly id. h. II. 366—380.

[7]) 1701 julius 30. Załuskinál, Epistolae, III. 46—47.

[8]) Augusztus 16. U. o. 48—49.

Du Héron franczia követ már is arra gondolt,[1]) hogy ha Károly a lengyel királyt csakugyan letételi, a köztársaság olyan királyt válaszszon, a ki a francziákkal tart s a fölkelő magyaroknak segítséget ad. A varsói események, a szászok ellen való zavargások [2]) sejteni engedték, hogy erre nézve megvan a hajlandóság s hogy a császár barátsága nem lengyel, hanem szász érdek. Mindamellett a versaillesi kormány augusztus 29-én még azt remélte, hogy Ágost sem bánná, ha valamelyik *Szobieszky* herczeg az elégületlen magyarok hívására a Kárpátokon átkelne; [3]) sőt nagy pénzsegítséget igért neki, ha Magyar- vagy Csehországban megtámadja a császárt.[4]) Ágost még deczember 24-én is biztatta Du Héront, hogy — ha megfelelőnek találja, — aláírja a franczia szerződést,[5]) mely valóban előnyös lett volna rá nézve és nagy sikerrel biztatta, hiszen 30.000 főnyi hadsereg ellátására igért pénzbeli segítséget. Mivel azonban a svéd király győztesen nyomult előre, Ágost király félt, hogy két tűz közé szorul, ha a császár ellen fordul, holott nincs hadserege és nincs választófejedelemsége, mely franczia pénzen hadat állítson ki.[6]) Igy történt, hogy az egyességet 1702 január 16-án nem a franczia királylyal, hanem a *császárral* kötötte meg s azt márczius 11-én ratifikálták is.[7])

Ennek három természetes következése lett. A *magyar* elégületlenekre nézve az, hogy más királyjelöltet keressenek. A *svédekre* nézve, hogy teljes erővel Nagy-Lengyelországra vessék magukat s a szász-lengyel hadakat ne hagyják egyesülni a németekkel. S a *francziákra* nézve, hogy most már a svédeknek ajánljanak szövetséget.

Rákóczi, a ki az osztrák fogságból 1701 november 16-án Lengyelországba menekült, Bercsényivel már november végén fölkereste *Radziejovszky* Mihály bíbornok-prímást. A prímás, úgy látszik, a *Szobieszky*-fiúkra figyelmeztette, a kik közül — hír

---

[1]) Augusztus 11. XIV. Lajoshoz. Thaly, Bercsényi, II. 383.
[2]) Augusztus 30. Załuskinál, III. 43—60.
[3]) Legrelle, III. 269.
[4]) November 3. XIV. Lajoshoz. U. o. 271.
[5]) Du Héron XIV. Lajoshoz. U. o. 272.
[6]) Rákóczi önéletrajza, 153.
[7]) Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen. IV. 640. Legrelle IV. 272.

szerint — valamelyiket lengyel királylyá akarta tenni. A svéd király eleinte *Szobieszky* Jakabra gondolt; a magyarok tehát, ha *Magyar- és Lengyelország személyes uniója* meg nem valósúlhatna, ennek testvérei: Konstantinos és Sándor közt választhattak volna. Du Héron jelenlétében tartott értekezletökön *Konstantinos* mellett nyilatkoztak, a kinek támogatását a korona főtábornokától *(Jablonovszkytól)* és tábornokától *(Potocky* Félixtől), sőt más lengyel uraktól is remélték. *Du Héron* nemcsak őt, hanem testvérét, Sándor herczeget is figyelmébe ajánlotta urának.[1]) *XIV. Lajos* csakugyan nem bánta volna, ha az elégületlenek egy hatalmas, gazdag, hírneves lengyel főurat vinnének be királynak, pl. a krakói várnagyot *(Jablonovszky* Szaniszló herczeget), vagy — ha öregsége miatt vonakodnék — a fiát.[2]) Valószínű, hogy sem ő, sem XII. Károly nem látta volna szívesen, ha a két ország két testvérnek, de egy családnak uralkodása alá kerül.

Károly az 1702. esztendő tavaszán a lengyel köztársaság követségét Grodnóban fogadta, de feleletet csak Varsóban akart adni. Május 15-én a császár hadat izent XIV. Lajosnak s így a franczia izgatás is erősebb lett a császár szövetségesével, Ágost királylyal szemben. *XII. Károly* május 24-én már Varsóból adta ki híres manifesztumát, mely szerint nem a lengyelek, hanem királyuk ellen harczol s azonnal békét köt velök, a mint Ágost helyett más királyt választanak. Szavának azzal adott súlyt, hogy Kliszovnál julius 18-án szétverte a kétannyi lengyelszász[3]) sereget s elfoglalta, százezer tallér erejéig megsarczolta Krakót. Kijelentette, hogy ha ötven esztendeig kell is várnia, itt marad, míg a királyt meg nem fosztják trónjától. Minisztere, *Piper,* hiába fejtegette, hogy míg idegen földön hasztalanul pocsékolja erejét, a Balti-tengernél levő tartományai az osztrák kezére jutnak; s hiába figyelmeztette, hogy a béke után, a melyet II. Ágost kért tőle, saját hadserege is sóhajtozik.

Ágost ügyét nemcsak a lengyelek, hanem a külföldiek is

---

[1]) Du Héron jelentése 1701 deczember 1. Thalynál, Bercsényi, II. 421.

[2]) XIV. Lajos Du Héronhoz 1702 márczius 2. U. o. 435—436. Legrelle, IV. 308. Századok, 1912. 127. Az öreg (68 éves) Jablonovszky azonban már 1702 április 2. meghalt (Siebmacher, Wappenbuch, IV., 14. sorozat, 57.).

[3]) Sarauw, Die Feldzüge Karls XII., 96—105.

reménytelennek tartották. Menekülése után *XIV. Lajos* a császáriak megtámadására hajlandó királyt szeretett volna látni a lengyel trónon. Az összes külföldiek közül *Rákóczit* tartotta a leginkább megfelelő és legkivánatosabb jelöltnek, de semmiképen sem látta valószínűnek, hogy a dolog sikerüljön.[1]) Ágost király azonban megbizonyosodván róla, hogy *Du Héron* franczia követ a nemzeti párt kezére jár, a forradalmiakat, az ő letételére törekvőket pártolja és a császár ellen a magyar elégületleneket betörésre bátorítja, őt 1702 november 10—11. éjjelén elfogatta, majd az országból kiutasította.[2]) Helyét a svéd követ, Jean Louis *Dusson*, marquis de Bonac, történelmi nevén *De Bonac* őrgróf foglalta el, a ki Varsóban is a svéd-franczia-magyar érdekeket képviselte s a változásokban nem kis része volt.[3]) Du Héron ösztönzésére XIV. Lajos ugyanakkor határozta el, hogy külön követet küld Moszkvába s a czárt a svédekkel való háborúja abbahagyására és a császár megtámadására fogja ösztönözni. *Baluze*nek azonban, a ki diplomatikai küldetéseket már azelőtt is végzett Magyar- és Lengyelországban, az egész 1703. esztendőben oly kevés dolga akadt Moszkvában s az orosz-franczia szövetség megkötésére oly kevés reménye volt, hogy uralkodója már julius 10-én visszahívta, mire 1704 februáriusában haza is indúlt s Moszkvába csak 1711-ben tért vissza.[4])

Időközben, 1703 elején, *XIV. Lajos* Károly svéd királyt is biztatta, hogy nagyobb területen harczoljon. Titkos követe, *Spaar* báró útján, évi 600.000 tallért ajánlott neki, ha a császárral tartó brandenburgi választót (a még el nem ösmert porosz királyt) Pommerániában megtámadja, — sőt 800.000 tallért igért, ha betör a szász választófejedelemségbe vagy Magyarországba.[5]) Ez utóbbi annál fontosabb, mert *Rákóczi* február 15-én[6]) már

---

[1]) XIV. Lajos Du Héronhoz 1702 augusztus 24. Legrelle, IV. 315.

[2]) Századok, 1912. 193.

[3]) Mémoire du marquis de Bonac sur les affaires du Nord de 1700—1710. Közli Ch. Schefer a Revue d'histoire diplomatiqueban, 1889. 388—401.

[4]) Guichen, Pierre le Grand et le premier traité Franco-Russe. 44—51., 59.

[5]) 1703 február 8. kelt követutasítása: Legrelle, IV. 295.

[6]) Ekkor és nem junius 15. kelt Rákóczi levele, mintahogy Rákóczi életében (I. 255. jegyz.) magam is írtam. A cs. és kir. udv. könyvtár auto-

Klinieczre érkezett a betörésre szánt hadak közé s *Bercsényi* csapatait is odavárta.

Lengyel urak szintén támogatták törekvéseit [1]) s ő maga márczius 17-én már 5700-ra becsülte a fölkelni akaró magyarok számát.[2]) A fölkelés ügyében bement Ilyvóba. Bercsényit pedig Varsóba küldte, hogy *Bonac* útján az első szükségletekre 41.000 tallért szerezzen, a miből 6000 a magyarországi szerbek megnyerésére kellene. Az elégületlenek arra számítottak, hogy *XIV. Lajos* az általános békébe Magyarországot is belefoglalja s 2—3 hónap mulva 3—400.000 tallérral segíti meg a fölkelést, sőt többet is ad, ha a császárnak nem tudnának eléggé ellenállani. Nem titkolták, hogy a lengyel uraknak vagy a csehországi franczia-bajor hadtestnek közreműködésére számítanak. Bíztak a törökök jóindulatában és abban, hogy Thököly visszatérhet Erdélybe.[3])

Azonban *XII. Károly* pultuszki győzedelme (1703 május 1.) után a magyar elégületlenek sem bízhattak a lengyel urak támogatásában. Nagy-Lengyelországban is megalakúlt a confoederatio Ágost ellen, ki Thornba húzódott vissza; s a lengyel uraknak a szomszéd Magyarország baja helyett a magukéval kellett törődniök.

Rákóczi 1703 junius 16-án ilyen körülmények közt hagyta oda Lengyelország vendégszerető földjét, hogy egy maréknyi sereg élén kisértse meg hazája fölszabadítását. Ágost királylyal már magyar földről tudatta fölkelése okait s mély tiszteletéről biztosította.[4]) De történelmi munkájában[5]) nem érezhetett őszinte tiszteletet olyan király iránt, a kit vallástalannak, istentelennek, élvezethajhászónak tartott. Szemére lobbantotta, hogy gyö-

graph-gyüjteményéből (LXII. 7.) fac-similéjét, a melyen a datum világosan olvasható. Kluch József közli az Erdélyi Muzeumban, 1913. 41—43.

[1]) Csakhogy ennek a támogatásnak értékét Thomašivsky nagyon leszállítja: Századok, 1912. 122—127.

[2]) De Bonachoz. Legrelle, IV. 309—310.

[3]) Bercsényi XIV. Lajoshoz junius 15. U. o. 310. Ebben a levélben nincs nyoma, a mit Rákóczi állít emlékirataiban (23 l.), hogy a bajor választófejedelem magyar királyságát már most szóbahozta volna.

[4]) 1703 julius 9. Polenáról írt levele tulajdonképen válasz Ágostnak junius 13-án kelt, de elégetett levelére. Thomasivsky a Századokban, 1912. 196—197.

[5]) Rákóczi önéletrajza, 216.

nyörködik a királyi nagyzásban és gőgben, lakomákat, színjátékokat, tánczmulatságokat rendez, fínom borba temeti gondjait, nők után szaladgál s a férjektől elrabolja feleségeiket. Másrészt azonban elösmerte, hogy pazarlásaiban is nemeslelkű; megnyerő a modora, nyájas és jóságos. A trón magaslatáról leszállva, alattvalói barátjának s velök egyenlőnek mondja magát. Mégis boldogtalan, mert jóságával nem nyerhet meg és nem kötelezhet le annyit, a mennyit magától elidegenít és a mennyi ellensége van. Az egyik elcsábított hitvese, a másik borközi állapotban elkövetett sértései, a többi hitszegése, a törvények megsértése, pazarlásai, botrányos élete stb. miatt haragszik reá.

A császári követ már 1703 szeptember 6-án tiltakozott ama segítség ellen, a melyet a lengyel urak adtak magyar fölkelőknek, mire Ágost szeptember 9-én visszarendelte a segélyhadakat s mindenkit eltiltott a magyarok megsegítésétől.[1]) Azonban ugyanakkor önmaga is eladott 2000 puskát *Szieniavszkynak* — a magyarok számára.[2]) Pedig *XIV. Lajos* Rákóczit nagyatyjának, Erdély egykori uralkodójának, Franczia- és Svédország hajdani szövetségesének törvényes örököse gyanánt tekintette és számára olyan válogatott csapatot akart szervezni, a mely magva legyen a magyar seregnek s a császárt hátban fenyegesse.[3]) Ágost király, mint szomszéd, Bécsben fölajánlotta közbenjárását a császár és a magyarok közt,[4]) s arra is vállalkozott, hogy a császár segítségére öt szász ezredet küld a Szepességbe ;[5]) egyúttal azonban Rákóczinak is fölajánlotta közbenjárását.[6])

Mindez épen akkor történt, mikor *Kaminszky* Petrónius a fejedelem megbízásából *Radziejovszky* prímásnál, a svéd-párt fejénél járt, hogy tanácsát kérje a magyar-ügy jelen helyezetében. A lengyel köztársaság és a svéd király segítségének kieszközlését kérte tőle. Semmitmondó felelettel a prímás későbbre igért kedvező választ. De a franczia követ szerint semmi sem kedve-

[1]) Mindkettőt közli Załuski, Epistolae, III. 543—545.

[2]) Cygnaeus, Bidtrag till de Nordeuropejska historia, 190.

[3]) XIV. Lajos megbízólevele Fierville számára 1703 november 12. Legrelle, IV. 311—312.

[4]) Whitworth Hedgesnek 1704 januárius 12. Simonyi, I. 98.

[5]) U. ő januárius 16. U. o. 104.

[6]) U. ő februárius 27. U. o. 152—153.

zőbb a magyarokra nézve, mint az, a mi most történik Lengyelországban.[1])

Az történt, hogy a varsói confoederatio 1704 február 14-én elhatározta[2]) és április 19-én végre is hajtotta *II. Ágostnak a trónról való letételét.*[3]) Az interregnum kimondása a trónkövetelőknek egész sorát zúdította a köztársaság nyakára. A lengyelek első sorban dicsőséges királyuknak, *Szobieszky* János királynak fiára, Jakabra, majd — mikor őt és bátyját, Konstantinost II. Ágost mindjárt az interregnum kihirdetése után elfogatta,[4]) — Szobieszky Sándorra gondoltak, a kinek jelöltségét a svéd király is pártolta. Némelyek magának *XII. Károlynak* megválasztása, Svéd- és Lengyelország személyes uniója mellett kardoskodtak. Ministerének, Pipernek tetszett az a terv, hogy mindakét országon a Vasák uralkodjanak. De magának Károlynak nem tetszett. Mert mit csináljon ő, a protestáns, ebben a katholikus országban? S hogyan boldoguljon ő, a majdnem korlátlan uralkodó, ilyen fejetlen köztársaságban?[5]) A bizonytalanságnak ebből az idejéből való »*A lengyelek miatyánkja*«, ez a latin kortesvers,[6]) a melynek eleje fordításban ilyenformán hangzik:

Könyörögve kérünk téged,
Alázattal hajtunk térdet,
S kérünk: nézd földi országod',
Dicséreted' ha kivánod.
Válaszsz királyt te minekünk,
Kiért régen epekedünk.
Van elég trónkövetelő,
De legjobb a harczkedvelő.

---

1) De Bonac XIV. Lajoshoz 1704 február 27. Cygnaeus, 200.

2) Mémoires sur les dernières revolutions de la Pologne. (Rotterdam, 1710.), 476. l. Jarochowski, Dzieje Panowania Augusta II. 476.

3) Thomasivsky a Századokban 1912. 198.

4) Darvay Ferencz Buday Istvánhoz, 1704. márczius 1. Ezért a lengyelek, még a szászok jóakarói is, a svédekkel fogtak kezet a szászok ellen és Szobieszky Sándort Varsóban meg akarják koronázni. Az egész lengyelség rettenetes indulattal készül megbosszúlni a királyfiak esetét. A szászok segítséget kérő követét a muszka a határon várakoztatja. Arch. R. I. 210.

5) Lavisse-Rambaud, Histoire universelle, VI. 790.

6) Másolata a dési gymnasium Urbarium czímű kötetében.

Lubomirszkyt add minekünk
S koronázd meg, esedezünk ;
Mert bizony ő jó katona
És ösmeri nevét hona.
Király nélkül ha maradunk,
Megcsappan a mi vagyonunk
S végre semmit sem bírhatunk.
De hogyha őt nem választod,
Adj egy *lengyelt*, egy Piasztot !
Eszedbe se jusson a *svéd ;*
A *németnek* jogát se védd.
S ne védj *bajort*, se *bádenit*,
Mert idegen az mindenik !
De a ki a fajtánkbeli,
A lengyel nép azt tiszteli . . .«

A versben ajánlott *Lubomirszky* Jeronim a korona nagyhetmanja volt. A bajorok *Miksa Emánuel* választófejedelmet, XIV. Lajosnak egyik szövetségesét s a magyar trónnak is jelöltjét, továbbá *Fülöp Lajos* neuburgi herczeget ; a badenin *Lajos Vilmos* badeni őrgrófot értették, ki most a francziák és bajorok ellen küzdő német birodalmi sereg parancsnoka volt. Szóba jött *Lipót József* lotharingiai herczeg is. Mások *Pienaziek* János sieradzi vajdát, »a legokosabb nemest« ajánlották. Emlegették *Bourbon-Conti* Ferencz Lajos franczia herczeget és *II. Rákóczi* Ferenczet is,[1]) a ki épen ezekben az időkben rendelte el, hogy megvizsgálják és megtérítsék azokat a károkat, a melyeket a Munkács és Árva közt lakók az utóbbi három esztendőben a lengyeleknek okoztak.[2]) Azonban *De Bonac* franczia követ, a mennyire tőle telt, mindent elkövetett, hogy Rákóczit lebeszélje erről a képtelen gondolatról, a mely eltérítené tulajdonképeni feladatától. A császár, ki szabadulni óhajt ilyen alkalmatlan ellenségtől, bizonyára nem segítené őt ebben a tervében s bizalmatlanságot keltene maga iránt nemcsak a mostani, hanem a helyébe választandó lengyel királynál is, a mi rá nézve nagyon káros volna. S már ekkor valóban oly leveleket kapott a fejedelemtől, a melyekből örömmel látta.

[1]) Cygnaeus, 225. Jarochovsky, II. 458. Thomašivsky a Századokban, 1912. 199.

[2]) Rákóczi utasítása Platthy Sándor részére 1704 május 5. Liptóvármegye levéltárában.

hogy épen nem gyönyörködik abban, a mit ebben az ügyben barátai írtak neki s hogy hazája szolgálatát minden más dolognál többre becsüli.

Ezt a követ 1704 április 4-én jelentette XIV. Lajosnak.[1]) Azonban valamikor, április 19-e után,[2]) Rákóczit *Radziejovszky* primás egy bizalmas emberével mégis értesítette az interregnum kihirdetéséről. A fejedelemnek a svéd királyhoz küldött követei, *Rádai* Pál és *Okolicsányi* Pál, útközben sok lengyel úrral érintkeztek s a »Recrudescunt« írója, Rádai, kétségkívül érdeklődést tudott kelteni Rákóczi iránt, a ki oly dicsőségesen harczolt a szabadságért. Voltak tehát, a kik a nagy Báthory István lengyel király kései unokáját szívesen látták volna a trónon. *Bonac* franczia követ valóban már február 20-án elfogadhatónak tartotta *Conti* herczeg és *Rákóczi* jelölését. *XIV. Lajos* azonban márczius 13-án azt felelte, hogy a zavarok Conti megválasztásával Lengyelországban nem szűnnének meg; abban pedig kételkedett, hogy a lengyelek megválaszszák Rákóczit, mert akkor támogatniok kellene a magyar ügyeket. Valószínűnek tartotta, hogy mint lengyel király Rákóczi nem törődnék annyit a magyarok boldogulásával,[3]) holott neki nagyon is érdekében állt, hogy inkább ezzel törődjék s a császár ellen harczoljon. A franczia király tehát elejtette jelöltségét, a svéd pedig Piasztot, lengyel urat akart lengyel királynak. Mindamellett a szász *Wackerbath* intette a bécsi kormányt, hogy most ne tárgyaljon a békéről Rákóczival, mert azt hiszik, hogy ő a varsói confoederatiónak egyik királyjelöltje. Az a terve — úgymond [4]) —, hogy *Magyar- és Lengyelországot egyesítse*, a mi franczia befolyásra mutat. Híresztelték, hogy a magyarok közül titokban már sokan hódoltak neki mint királynak s hogy a lengyelek egy része szintén szeretné trónra ültetni, mert így a személyes unióban egyesülő két királyság sokkal hatalmasabb volna.[5]) *Patkul* május 31-én

[1]) Cygnaens, 226–227.

[2]) Rákóczi (Emlékiratai 57—58. l.) úgy emlékezett, hogy ez 1703 október vagy november havában történt.

[3]) Cygnaens, 225.

[4]) Wackerbarth jelentése 1704 márczius 8. Tört. Tár. 1882. 350.

[5]) Hamel—Bruyninx jelentése a hollandi kormányhoz márczius végén. Simonyi, Angol dipl. iratok, I. 226.

már azt jelentette Oroszországnak, hogy a szövetkezett rendek a magyarországi Rákóczi fejedelemnek ajánlatokat tettek a lengyel korona elfogadása iránt, mire ő Ágost királyhoz fordult, küldene hozzá valakit, hogy megtudja, miben áll ez a dolog. Patkal szerint a császár és szövetségesei arra a gondolatra jöhetnek, hogy előmozdítsák ezt a tervet, a mely véget vethetne a magyarországi zavaroknak.[1])

A február 14-i határozat óta a külföldi diplomaták is hallottak erről a szándékról, nem oly meglepő tehát, ha *Radziejovszky* prímás azt izente Rákóczinak,[2]) hogy a királyválasztásra ő és *Lubomirszky* koronai maréchall *a svéd király tudtával* minden módon szavazatokat gyüjtenek számára és ha ő maga sem ellenzi, megválasztatják Lengyelország királyának. Sok őszinteség semmi esetre sem volt szavaiban, mert a bajor választót s a neuburgi és a lotharingiai herczeget is megbiztatta a koronával. Rákóczi azonban saját hazája szabadságát nem akarta cserben hagyni egy idegen ország koronájáért s a maga hasznáért; a jelöltetést tehát nem fogadta el s ezt a prímásnak is megizente.[3])

Mivel *Szobieszky* Sándor sem akarta jelöltetni magát, XII. Károly *Lescsinszky* Szaniszló poseni vajda megválasztatását kívánta. »Nagyon fiatal még«, — ellenkezett a prímás. »Egyidős velem«, felelt a lengyelek legyőzője, a ki még csak 22 esztendős volt.[4]) S a prímás — egy osztrák lap[5]) tudósítója szerint — azonnal csináltatni kezdett számára egy ezüstkoronát.[6]) Egy professzor pedig röpiratot nyomatott érdekében, mire ugyanaz a lap azt javasolta, hogy írjon egy másik critico-historico-moralis-disputatiót is, és bizonyítsa be benne, hogy sok ember élt ezen a világon, a kinek neve *i* betüre végződik, de semmit sem értek, mint pl. *Radziowsky, Lescinsky, Ragozky*. XII. Károly azonban Varsóban, hol maga is megjelent 1704 julius 12-én

---

[1]) Thomašivsky a Századokban, 1912. 772.

[2]) Rákóczi emlékiratai, 58.

[3]) Rákóczi emlékiratai, 58. Thaly, Bercsényi, III. 110--112.

[4]) Lavisse—Rambaud, VI. 790.

[5]) Europ. Fama 1704., 51—53.

[6]) Ez a korona nem ezüstből, hanem színaranyból csakugyan elkészült. Ágost király ugyanis a régi koronázó-ékszereket biztonságba helyezte s így újakat kellett csináltatni. (Neueröffnete Histor. Bilder-Saal. VII. 215.)

mindössze 56 nemesnek szavazatával Lesczinszkyt csakugyan megválasztatta Lengyelország királyává s ő kiáltott először vivátot, semmit sem törődve a belzi *Jeruzalsky* tiltakozásával.[1]) A svéd katonák őrködése mellett lefolyt választásnak a svéd királyhoz küldött magyar követ, *Rádai* Pál is szemtanúja volt.[2]) Lengyelország és Litvánia rendjei, a szandomiri confoederatio tagjai, a landshuti táborban julius 28-án tiltakoztak a trónfosztás ellen.[3]) Ágost király pedig Szaniszlót már augusztus 31-én elűzte Varsóból. XII. Károly erre azzal felelt, hogy szeptember 13-án az ilyvói táborban újra elösmerte királynak Lesczinszky Szaniszlót, mert tudja róla, hogy szereti hazája nyelvét, törvényeit, alkotmányát, szokásait; [4]) de — bár Ágostot Szászországba szorította — *Radziejovszky* prímás mindenképen halogatta pártfogoltjának megkoronázását. 1705 április 7-én biztosította a prímás Szaniszlót,[5]) hogy a krakói palatinusságban senki sem gondol a confoederatióra, s inkább várják a szászokat, mint a svédeket. A belzi palatinus (Szieniavszky) Bržezanban, a kijovi (Potocky József) Sztaniszlóvban (mint Ágost hívei) laknak. Szaniszlót nyiltan kéri, higyje el, hogy nem mindenki őszinte barátja, a ki mondja, hogy uram, uram! Junius 26-ra mégis kitűzte a koronázó országgyűlést; de Ágost mindenkit eltiltott a megjelenéstől, s junius 10-én a pápa is edictumot intézett a bíbornok ellen.[6])

II. A magyar-lengyel-svéd szövetség terve.

Ágost király a koronázás megakadályozására hamarjában 8000 embert küldött *Paikul* tábornok vezetése alatt Varsó alá, azonban *Nieroth* svéd tábornok 3500 embere ezt a sereget szétverte s vezéröket is elfogta.[7]) A szétfutott követek tehát visszaszállingóztak Varsóba, s folytatták az üléseket; a prímás azonban

[1]) Europäische Fama, 1704. XXVI. 137.
[2]) Ráday naplója, Rákóczi-tár, I. 401.
[3]) Eur. Fama, 1704. XXVI. 127—140.
[4]) Załuski, Epistolae, III. 605—606.
[5]) 1705 április 7. U. o. 621.
[6]) U. o. 646.
[7]) Paikult XII. Károly Stockholmban 1707 márczius 31. lefejeztette.

nem jelent meg köztük. Ekkor Károly, hogy véget vessen a huzavonának, *Reinskild* tábornokot tizenhárom ezreddel Nagy-Lengyelországban hagyva, a sereg többi részével Varsó alá ment. A confoederatio félt a pápai átoktól és attól, hogy Péter czár haddal jön Ágost megsegítésére. Károly azonban tűzzel-vassal fenyegette meg a papokat, ha kihirdetik az interdictumot; az oroszokra nézve is megnyugtatni törekedett az urakat; a prímás pedig felhatalmazta az ilyvói érseket, hogy helyette ő koronázza meg Szaniszlót, a mi végre október 4-én meg is történt. Ösmeretlenül maga XII. Károly is jelen volt az ünnepségen.[1])

A szandomiri confoederatio október 11-én tiltakozott a koronázás ellen s ugyanaznap a svéd biztosok jelenlétében egy szandomiri követ a varsói országgyűlésen kikelt azon adók ellen, a miket a svéd segítség fejében kell fizetniök.[2]) »Ha barátaink — kérdezte, — miért bánnak velünk oly kegyetlenül? Nem első eset, hogy az országok szomszédaiknál keresnek segítséget; de azért fordulnak hozzájuk, hogy megmeneküljenek s nem azért, hogy kirabolják őket. A franczia király is megmenti az elesett *magyar szabadságot,* de ezért semmit sem kap Rákóczi fejedelemtől, sőt inkább ő maga segíti pénzzel.« »Hogy a franczia király pénzt és népet ad Rákóczinak — jegyezte meg erre egy osztrák lap,[3]) — az nem az ő szőke haja miatt történik, hanem azért, mert ellensége az Ausztriai Háznak, melynek — mint örökös ellensége — azzal akarja a legnagyobb kárt okozni, hogy egyik lázadás után a másikat támogatja«. Egy memorandum [4]) körülbelül erre az időre, októberre tervezte a *svéd-lengyel-magyar ligát* is, a mely Erdélyt Rákóczi öröklött fejedelemségének ösmerné el; de ezt a tervet a svédek nem fogadták el. Ellenben november 28-án XII. Károly a lengyel köztársasággal csakugyan megkötötte a békét, melynek értelmében Ágostot rá kell venni, hogy lemondjon a trónról és megtérítse a svédeknek és a lengyeleknek okozott károkat. Megszűnik minden confoederatio, mely Svédországra nézve sérelmes és ilyeneket jövőre nézve

[1]) Histor. Bildersaal, VII. 210—215.

[2]) Eur. Fama, 1705. XLII. 410., 415. A bíbornok kevéssel ezután, október 31-én meghalt.

[3]) Europ. Fama, u. o. 416.

[4]) U. o. 1705. XLIII. 477—484.

a lengyel királyok ellen sem szabad kötni. A czár ellen mindaddig harczolnak, míg teljes kárpótlást nem ad. A svédek az országban helyőrségeket tarthatnak és újonczozhatnak. A svéd hadak szállítására a tengeri kikötőket szabadon hagyják. A Sapieha-család visszanyeri javait és méltóságait. A litván és lengyel protestánsoknak vallásszabadságot biztosítanak.[1])

A béketárgyalások alatt *Ágost* király az oroszok táborába, Grodnóra ment, hol őt Péter czár fényesen fogadta. A király tanácsüléseket tartott az odagyűlt 44 főúrral, hogyan védekezzenek a svédek ellen. Megerősítették minden pontjában azt a védő- és dacz-szövetséget, melyet tavaly az oroszokkal kötöttek s ezt Ágost király deczember 18-án szentesítette.[2]) Maga a czár megígérte, hogy a míg a háborút be nem végzik, két millió rubellel segíti Ágostot és saját költségén 12.000 embert tart oltalmára; addig pedig, míg az asztracháni lázadás elnyomása végett távol lesz, egész lithvániai hadseregének parancsnokává Ágost királyt tette, de *Ogilvy* altábornagyot és *Mencsikoff* herczeget rendelte melléje.[3]) Még udvarának egy részét is otthagyta, ő maga azonban Golovin gróf főkanczellárral másnap (deczember 19.) hazaindult s áprilisra vagy májusra igérte visszatérését.[4])

Ágost lengyel főtábornoka, *Denhoff* Szaniszló gróf, a szandomiri confoederatio elnöke, az igazságos és hősies lelkülete miatt annyira tisztelt Rákócziról innen (Grodnóról) kért elégtételt azért, hogy egy lengyel földesúr falujának, a máramarosi Kosownak[5]) feldúlásával a hegyi rablók 170.000 lengyel forintnyi kárt okoztak.

A szász-lengyel-orosz sereg ellen *XII. Károly* már 1706 januárius 8-án megkezdte újabb hadjáratát[6]) s Fraustedtnél februárius 13-án legyőzte Ágost hadait, mire Grodno alól a czár visszarendelte *Ogilvy* seregét s Kijev alatt készült ellenállásra.

---

1) Bilder-Saal, VII. 216—217.

2) Załuski, Epistolae, III. 755—757. Cursor ordinarius, 1706. 4. sz.

3) 1706 januárius 23. Grodno. U. o.

4) Cursor ordinarius, 1706. 3. sz.

5) Ez a hajdani Kaszó, mely valahol Sugatag, Kalinfalva stb. táján feküdt. Csánki, Magyarorsz. a Hunyadiak korában, I. 449.

6) Stromberg ekkor már Krakó alá érkezett a svédekkel s másnap átkelt a Visztulán. Cursor, 1706 januárius 13., 7. sz.

Januárius 28-án Ágost király is odahagyta Grodnót s februárius 5-én Varsóban, márczius 12-én pedig Krakóban fogadta a lengyelek hódolatát.

Bay Mihály és Pápay Gáspár ebben az időben (1706) januárius 31-én) Bakcsiszerájban Musztafa agának, a tatár khán vezérnek nyiltan megmondták,[1]) hogy a császárnak az oroszokkal kötött szövetsége és az oroszok erejének növekedése nagy veszedelemmel fenyegeti a tatár és a török nemzeteket. Hiszen Moldva, Havasalföld, Ráczország, Albánia, Bulgária és Görögország, melyek az oroszokkal egy valláson vannak, a töröktől azonnal elállanak, mihelyt az oroszok és szövetségeseik benyomulnak területökre. A török tehát legjobban tenné, ha megelőzné a dolgot s most támadná meg az oroszokat, mikor a svédek hadakoznak ellene. A svédek, törökök, tatárok egyesülten szétronthatnák az orosz birodalmat s a békekötésben annak sok tartományát megszerezhetnék. Rákóczi idáig is rajta volt, hogy a vele barátságos svéd király meg ne béküljön az oroszokkal ; s XII. Károly még kitartóbban folytatná küzdelmét, ha az oroszokat a törökök is megtámadnák. — Ugyanakkor Pápay János és Horváth Ferencz Konstantinápolyban a császár megtámadására a portát azzal izgatták, hogy Magyarország leigázása után a császár a czárral egyesülve akarja elfoglalni a török birodalmat. Mivel azonban a czárt mostan az északi, a császárt pedig a spanyol örökösödési háború köti le, legjobb volna, ha a porta a svédekkel szövetkeznék s velök egyesülve küzdené ki Magyarország szabadságát, mely esetben Magyarország bástyaként védené Törökországot Oroszország ellen. Ha Lengyelország új királya, Szaniszló érdekében XII. Károly az oroszok ellen indulna, a lengyel király a magyarokat a császár ellen erélyesen támogathatná.[2]) Újabb emlékiratukban [3]) már egyenesen a török-orosz háborút sürgették. Bizonyosnak tartották, hogy Oroszország le akarja igázni Lengyel- és Svédországot, mire szárazon és vizen egyszerre támadja meg Konstantinápolyt. Emlékiratuk szövege sok tekintetben egybe-

---

[1]) Bay és Pápay naplója. Századok, 1873. 605—607.

[2]) 1706 márczius 23. emlékirat. Feldzüge des Pr. Eugen, VIII. 30—31.

[3]) Április 23. U. o. 31.

vág *Maubois* volt franczia hadbiztosnak, majd Rákóczi titkárának Starhemberg Guidó, Schlick és Schönborn előtt tett nyilatkozatával,[1]) mely szerint Francziaország a czárt török háborúval akarja lekötni, hogy a svéd király — Brandenburg s Dánia támogatása mellett — betörjön Sziléziába s ezzel a magyar fölkelők mozdulatait megkönnyítse. *Maubois* szerint a züllő Francziaország a magyarokat és lengyeleket olyan nagy szövetséggel biztatja, melyben több németbirodalmi fejedelemmel együtt Velencze is részt venne. Ijesztgették a bécsieket azzal is,[2]) hogy a törökök az oroszokkal kibékülnek s azután közös erővel szabadítják föl Magyar- és Erdélyországot. A közös felszabadítás Oroszországra nézve mindenesetre kivánatosabb lett volna, mint ha Magyarország egyenesen a törökök védelme alá helyezkednék; mert ha ez megtörténnék, teljesednék *Bethlen* Miklós 1704. évi jóslata,[3]) hogy »Jaj Ausztriának, Velenczének, Muszkaországnak, Lengyelországnak és Németországnak! Jaj, avagy csak bizony nagy és talán megorvosolhatatlan baj!«

Mindezek a hiresztelések azonban nagyrészt onnan származtak, hogy nem ösmerték *Rákóczi* felfogását, mely tudni sem akart a török protectióról, a mint ezt portai ügyvivőinek működése is eléggé bizonyította. Fölkelését mindenesetre a franczia segítségben bízva kezdte s ezt a segítséget határozott szövetségben akarta biztosítani; de másrészt az északi hatalmak támogatásában és szövetkezésében is bízott. Nem Ágost vagy Szaniszló királyok, hanem általában véve Lengyelország s ennek az első esetben orosz, a második esetben svéd szövetségesei barátságát kereste. Tapasztalván pedig, hogy a »poseni vajda« ügye ma jobban áll, *Fierville* április 21-én oly tanácscsal küldte Ágosthoz, hogy most már Magyarország koronájának elnyerésére törekedjék, Lengyelországról pedig mondjon le a vajda javára, mely esetben a svéd király ellenségből jó barát lesz. Törjön be Ágost Sziléziába s foglalja el ezt a gazdag tartományt, azután pedig egyesüljön a magyar confoederatio hadaival. Felhatalmazást kért Ágosttól, hogy javaslatát a svéd királylyal is közölje.[4])

[1]) A Maubois-val 1706 deczember 9. fölvett jegyzőkönyv. U. o.
[2]) Sutton Stepneynek 1706 január 13. Simonyi, II. 350—351.
[3]) Bethlen Miklós, Olajágat viselő Noé galambja. 15. pont.
[4]) Szalay, Magyarország tört. VI. 390—391.

A fejedelmet bosszantotta, hogy Ágost nem válaszolt több levelére,[1]) ellenben »a poseni vajda« (most már Rákóczi szemében is »Szaniszló király«) Raviczban julius 15-én hintót küldött *Ráday* Pál elé, a kit hozzá és a svéd királyhoz talán ugyanebben az ügyben indított.[2]) A mikor arról értesült, hogy a svéd király Ágostot magában Szászországban akarja megtámadni, megizente Szaniszlónak,[3]) hogy szívesen egyesül vele, ha XII. Károly is megsegíti. Magyarország kétségtelenül elválik Ausztriától s más királyt választ, ha a lengyelek és a svédek szövetkeznek vele. A svéd király kéz alatt egyenesen hozzá utasította a sziléziaiakat s mint a protestánsok érdekében kötött néhány béke kezese igérjen nekik oltalmat. *Signavszky* tábornok valóban mindent elkövetett, hogy Rákóczi pénzt és legénységet kapjon XII. Károlytól[4]) s hogy kap is, elég valószínűnek látszott. A svéd király ugyanis augusztus 16-án egyesült Reinskild tábornok seregével, a hónap végén Szilézia határáig nyomult előre, szeptember elsején pedig benyomult Szászországba. A czár Dolgorucky herczeg útján nagyon elkésve kérte Ágostot, hogy ne kételkedjék benne, mert a multkor is csak azért vonta vissza seregét, hogy azt kiegészítse, növelje; most pedig már közeledik vele az ellenség kiűzésére. A császár is elkésve küldte követét, *Zinzendorf* ministert a svéd királyhoz.[5]) A német birodalomnak ezt a megtámadását — egy angol diplomata szerint[6]) — elkerülhette volna, ha idején békét köt a magyarokkal. Bécsben széltére beszélték, hogy ez a betörés Francziaország tudtával, a magyarok érdekében történt. Kevés megnyugvást keltett ottan a svéd követnek az a kijelentése, hogy királya nem akarja bántani a császár birtokait, hanem — mint szeptember 5-én kelt manifesztumában hangoztatta[7]) — Ágost királylyal szemben, Lengyelország egységének helyreállítása

[1]) Rákóczi Graffey svédországi franczia követhez 1706 junius 2. U. o. 391.

[2]) Szalay u. o. 391.

[3]) Rákóczi Lescsinszkyhez 1706 augusztus 4. U. o. 391—392.

[4]) Zinzendorf jelentése 1706 augusztus 12. Feldzüge des Pr. Eugen, VIII. 34.

[5]) Szeptember 4. kelt varsói hír. Cursor, 75. sz.

[6]) Stepney levelei Harleyhoz és Cardonelhez szeptember 8. Simonyi, III. 232—234.

[7]) Stepney Harleyhoz szeptember 15. U. o. 237.

érdekében támadta meg Szászországot.[1]) Az angolok féltek, hogy betörése újabb bonyodalmat okozhat,[2]) ellenben Rákóczi panaszkodott, hogy XII. Károly még mindig nem lép ki semlegességéből. Pedig maga József császár is beösmerte, hogy — különösen a svédeknek beütése óta — kivánatos volna kibékülnie a magyarokkal,[3]) kik Szilézián keresztül szerettek volna összeköttetésbe jutni a svédekkel. A császár erejének megosztása némiképen így is javukra vált.

A császár nem adhatott segítséget Ágostnak, mert a francziák és magyarok amúgy is elfoglalták; azt pedig semmi esetre sem óhajtotta, hogy a czár Szilézián át Szászországba nyomuljon szövetségesének megsegítésére.[4]) Azt sem remélhette, hogy XII. Károly Lengyelországnak Ágost és Szaniszló között való megosztása alapján kötne békét. Az *Altranstädtben* szeptember 24-én megkötött béke szerint Ágost elösmerte Szaniszlót Lengyelország és a litván nagyherczegség törvényes királyának, de élethosszig maga is viseli a királyi czímet. Az orosz szövetségről lemond, a svédek ellen hozott országos határozatok semmisek, az elfogott Szobieszky Jakab és Konstantinos más elfogott lengyel urakkal és svéd katonákkal együtt visszanyerik szabadságukat; ellenben Patkul tábornokot Ágost más orosz tisztekkel s az elfoglalt svéd zászlókkal és ágyúkkal, valamint a lengyel korona ékszereivel együtt kiszolgáltatja. A svéd hadaknak Szászországban téli szállást ad, a protestáns vallásúakat nem háborgatja s a császárt, Angliát és Hollandiát ráveszi, hogy a béke föltételeinek teljesítéséért jót álljanak.

XII. Károly a békét október 13-án, Ágost pedig 20-án aláírta, de egyelőre mindketten titokban tartották. Igy történt, hogy II. Ágost és Mencsikof herczeg október 29-én Kálisnál még mint szövetségesek győztek a svédeken s Péter czár drezdai követe, *Dolgoruky* Vaszilij csak egy hónap mulva tudta meg, mi történt Altranstädtben. Ágost akkor is tagadta a dolgot, Károly azonban november 26-án közzétette s deczember 3-án már Rákóczi is megküldte Bercsényinek a pontozatokat.

[1]) Harley Stepneynek, szeptember 28. U. o. 240.
[2]) Szeptember 17. Szalay, VI. 392.
[3]) Stepney Harleyhoz, szeptember 22. U. o. 243.
[4]) Bilder-Saal. VII. 230–231.

Ha Ágost rabja volna a svédnek — mondta *Rákóczi* [1]) — nem csodálná, hogy ilyen békességre lépett; de így, megvallja, nem fér eszéhez ily gyalázatos cselekedete. Egyébiránt csoda-e, ha Isten elhagyja azokat, kik őt is elhagyták? — »Igazán, volt egyszer egy király! — gúnyolódott Bercsényi is.[2]) — Adam primus homo volebat esse Deus, et factus est asinus«. Nem is értette,[3]) a kálisi csata előtte volt-e a békének, vagy utána? Ha előtte, miért verekedtek? Ha utána, miért ratifikálta? A fejedelem azután felvilágosította,[4]) hogy a béke megkötése és jóváhagyása még a harcz, de a közzététel végzetes napjai előtt lévén, »a lelkiösmeret csak rávitte a jó Augustus királyt a harczra és azután publikáltatta dicséretes traktáját«. Helyeselte, hogy Bercsényi azt antimoniumhoz hasonlította, mégis úgy találta, hogy orvosságnak sem igen válik be; de rajta lesz, hogy élhessen vele. Deczember 2-án valóban követséget küldött Szaniszló lengyel és Károly svéd királyokhoz, hogy őket a szász-lengyel háború befejezése, az altranstädti béke megkötése alkalmából üdvözölje.[5])

Rákóczi szerint[6]) az Ausztriai Ház Magyarországot a császári korona gyöngyének s a lengyel korona kulcsának tartja. II. Ágostot is azért támogatta, hogy semmit se érjen Magyarország a lengyel szomszédsággal. Az orosz czárnak szintén ezért küldött német tiszteket. Az altranstädti békéből a császárnak az a haszna, hogy Ágost lengyel királyból egyszerű szász választófejedelem lett s így a császári hatalom növekedett, holott a bajor választó számüzetése következtében a birodalmi rendek szabadságai úgyis bukófélben vannak. A csatatéren nyert győzelmei még jobban veszélyeztetik Európa hatalmi egyensúlyát. Hogy tehát hatalma még nagyobb ne legyen s Ágost se tehessen kisérletet koronája visszaszerzésére, *Svéd- és Lengyelországok szövetkezzenek Magyarországgal.* Ha a svédek segítséget küldenek a császáriak ellen,

---

1) Archivum Rákóczianum, I. 653.
2) 1706 deczember 7. U. o. V. 333.
3) Deczember 12. U. o. V. 342.
4) Deczember 17. U. o. I. 657.
5) Követutasítása Szalaynál, VI. 392.
6) A Nemz. Muzeum kézirataiból közölte Szalay, VI. 391—396. V. ö. Archiv für oesterr. Geschichte, XLIV. 448—454.

a magyarok viszont az oroszok ellen támogatják a svédeket. Magyarország megsegítésével a lengyelek és svédek többet érnek, mint ha könnyelműen belemennek a muszka háborúba. Ha frigyre lépnek a magyarokkal, ők is segítséget nyujtanak az oroszok ellen. Akkor azután a tatárok és a kozákok nem fogják a szomszéd államokat minduntalan háborgatni s ha egyesülten megtörik az oroszok hatalmát, őket határaik közé fogják visszautasítani.

Bruyninx hollandiai követ azonban épen ekkor[1]) ujságolta *Stepney* angol követnek, hogy Péter czár a császárnak 30.000 embert ajánlott a magyarok ellen és szövetséget akar kötni vele; de ajánlatát nem fogadták el. Ez az ajánlat nem is lehetett komoly abban a pillanatban, mikor a czár Ilyvó közelében Zsolkván (Zsolkievben) arról tanácskozott Mencsikoffal, Seremetjevvel, Dolgorukyval és új külügyministerével, Golovkinnal, hogyan védelmezzék meg Lengyelországot a svédek betörése ellen és hogyan vessenek véget a pártkirály, Szaniszló uralkodásának. A czár úgy viselkedett, mint a lengyel köztársaság protectora. A lublini országgyűlésnek Mencsikoff által egyenesen kijelentette, hogy ő a szerződést nemcsak Ágosttal, hanem az egész lengyel köztársasággal kötötte, ahhoz tehát Ágost lemondása után is ragaszkodik; de le sem mondhat róla Lengyelországnak ezen újabb zavaros állapotában. Katonasággal, pénzzel és mindennel, a mi az ország szabadságának biztosítására szükséges, tovább is segíti a köztársaságot. A szandomiri confoederatio, mely Ágost lemondása következtében fő nélkül maradt, Szaniszlót elösmerni pedig nem akarta, ezekre a biztatásokra a czár mellé állott; sőt az új prímás, *Szembek*, és a korona főtábornoka, *Szieniavszky* is csatlakozott hozzá. Mikor a kijevi palatinus karácsonykor a templomok ajtaira kifüggesztetett kiáltványokban intette a lengyel népet Szaniszló elösmerésére, *Szieniavszky* letépette azokat s más kiáltványokat szegeztetett ki, a melyekben tűzzel-vassal fenyegette a régi királytól elpártolókat.[2]) Akkor már híre járt,[3]) hogy a czár kiáltványt bocsát ki, melyben a köztársaságot

[1]) 1706 deczember 15. Simonyi, III. 287—288.
[2]) 1706 deczember 29. Krakói tudósítás. Cursor, 1707. 3. sz.
[3]) Deczember 22. Lembergi tudósítás. U. o. 4. sz.

— a vele kötött szerződésnél fogva — bizonyossá teszi állandó barátságáról és segítségéről s a szabad királyválasztás biztosításáról. Deczember 30-án Sachsen-Zeitz Keresztély Ágoston bíbornok, győri püspök, ki november 25-e óta Krakóban várakozott testvérére, Ágost királyra, hazatért Bécsbe, a miből mindenki sejtette, hogy »a régi király« nem tér vissza Lengyelországba.[1]) Másnap Szembek prímás Szieniavszkyval együtt Ilyvóba indult s az ott tartott tanácskozás alapján 1707 január ius elsején február ius 6-ára összehívta a királyválasztó országgyűlést.[2])

Zsolkievből, hová január ius 8-án érkezett, Szieniavszky meghívására a czár 26-án maga is ellátogatott egy napra Ilyvóba.[3]) Február ius 7-én a nagytanács megnyilt és 14-én elhatározta,[4]) hogy ragaszkodik a szandomiri confoederatióhoz és megújítja azt a szövetséget, melyet az oroszokkal 1705 deczember 18-án[5]) XII. Károly és Szaniszló ellen kötött. Minden pártot haladéktalanul hódolatra s a haza védelme végett az elpártoltakat is visszatérésre, a palatinusságokat pedig követek küldésére szólította fel. Azonkívül levelekben figyelmeztette a külföldi fejedelmeket, hogy csak közös szavazattal szabadon megválasztottat ismerhet el királynak. Egyúttal kijelentette, hogy üléseit márczius 28-án Lublinban folytatja.[6])

Azonban akkor már a császár és a porosz király is elösmerte Szaniszlót [7]) s hívei a szabadságért küzdő magyarok segítségére is számítottak. Danczkát a czár hiába szólította fel, hogy annak hódoljon, kinek a lengyel köztársaság szavazatai kedveznek. A város azt felelte, hogy régi törvényei értelmében mindig a legutóbb megkoronázottat ösmeri el.[8])

Lengyelország szabadságai — a hogy Rákóczi írta *Potocky*

---

[1]) »Cursor« tudósítása szerint, 5. sz.

[2]) 1707. január ius 2. Lublini tudósítás. U. o. 6. sz.

[3]) Január ius 26. Lembergi tudósítás. U. o. 15. sz.

[4]) Február ius 8. és 12. Lembergi tudósítás. U. o. 18—19. sz.

[5]) Załuski, Epistolae, III. 800—803.

[6]) Február ius 14. és márczius 3. Lembergi tudósítások. Cursor, 19., 23. szám.

[7]) Załuski, Epistolae, III. 803—804.

[8]) Márczius 10. Danczkai tudósítás. Cursor, 28. sz.

József kijevi palatinusnak[1]) — a magyarok szabadságaival annyira összefonódtak, hogy letűnt kölcsönös boldogságuk emlékezetét méltán sirathatják; de a magyarok a lengyelekénél jobb sorsban, mert összetartóbb lélekkel készülnek föltenni nyomoruságaik koronáját. Égő szavai lángoló hazaszeretetét felül nem múlhatják, de óhajtja, hogy törekvéseik egyenlően sikerüljenek. Legfőbb vágya, hogy ezeket a barátság kötelékével elősegítse. Ezt azonban seregének mostani állapotában nem teheti, mert hadai az ellenséggel szemben itthon vannak elfoglalva s bár számukat még 12.000-rel növeli, külföldi hadműveletekre nincs elég embere, míg a svéd király nem biztosítja segítségről; mert e nélkül nem teheti ki hazáját egy új háború viszontagságainak, az oroszok és a kozákok barbár betöréseinek.

Rákócziné, az osztrák fogságból menekülve, január 30-án még a svéd király táborában keresett menedéket,[2]) márczius 10-én pedig maga a fejedelem tudatta a királylyal, hogy ha nem ellenzi, újabb hadjárata megnyiltával Lengyelországon át az elégedetlen Sziléziába fog nyomulni.[3]) Hiszen akkor mindenki valószínűnek tartotta, hogy *XII. Károly* megtámadja József császárt, megsegíti a francziákat és Csehországba nyomul, mi a magyar fölkelés diadalára vezethetne. Altranstädtben *Marlborough* herczeg, Lipcsében pedig a császárnak és szövetségeseinek követei mindent elkövettek, hogy a fiatal király szándékát megváltoztassák. Péter czár követe, *Urbich* Kristóf, egyenesen kijelentette Bécsben,[4]) hogy csatlakozni akar a Francziaország ellen kötött szövetséghez; hajlandó közbenjárni, hogy a császárt a magyarokkal kibékítse, de arra is, hogy vállalkozása meghiusulása esetére a császárt fegyveresen segítse a fölkelés elnyomásában. Figyelmeztette a császárt, hogy mind a kettejök érdekében *Jenő* savoyai herczeget, a császár fővezérét kellene lengyel királylyá választatniok.[5])

---

[1]) 1707 január 16. Arch. R. 8—9. Akkor még nem tudta, hogy a palatinus a kálisi csatában a szászok és az oroszok fogságába esett.

[2]) A fejedelemné levele XII. Károlyhoz 1707 január 30. A stockholmi svéd orsz. levéltárban (Diplomatica Transylvanica).

[3]) Szalay a Századokban, 1870. 12.

[4]) 1707 április 27. Szalay, II. Rákóczi Ferencz bujdosása I., VIII—IX. l.

[5]) Noorden szerint (Europ. Gesch. im XVIII. Jahrh. II. 578.) a czár

Bécsben azonban attól tartottak, hogy ha a svédek pártoltjának, Szaniszló lengyel királynak megbuktatására a czárral szövetkeznek, *XII. Károly* csakugyan megszállja Csehországot, föllázítja Sziléziát s érintkezésbe lép a magyarokkal. Sőt alaposnak találták a velenczei követ föltevését is, hogy Péter csak azért akar a magyar ügyekbe avatkozni, mert állást szeretne foglalni Magyarországban.[1]) A francziák ellen való szövetséget sem tartották oly értékesnek, hogy csatlakozása fejében egy új háború terhét vállalják magukra. Igy tehát egyelőre udvarias válaszszal tértek ki a czár ajánlata elől.

III. A lengyel korona és az orosz szövetség felajánlása.

Zsolkievből a cár 1707 márczius 23-án Ilyvóba érkezett, a hol *Szieniavszky* főtábornok másnap fényes ebédet adott tiszteletére. Úgy látszott, jobban érdeklődik a misék és a szentbeszédek, mint a háború iránt, hanem azért a prímás könyörgésére sem bocsátotta szabadon az ilyvói érseket. Fogadkozott, hogy a köztársasággal kötött szövetséget szentül megtartja, résztvesz a szövetkezett rendek jó- és balsorsában, külön békét a svéd királylyal nem köt és szabad királyválasztást akar. Erről diplomában is biztosította a köztársaságot, viszonzásul csupán azt kérve, hogy hadjáratában hűségesen segítse.[2]) A nagytanács márczius 30-án szintén írásban jelentette ki, hogy hű marad a Péter czárral kötött szövetséghez, megvédelmezi a lengyel nemzet szabadságát s királynak csak olyat ösmer el, a kit szabadon választhat meg. Egyúttal megbízta *Szembek* prímást, hogy a királyválasztó országgyűlést összehívja. Össze is hívta Lublinba, május 23-ra.[3])

---

a svédek eshető támadása ellen 50.000 embert igért a császárnak, kinek akarata szerint Savoyai Jenőt, vagy — kárpótlásul Erdélyért — Rákóczit választatná meg lengyel királynak. Rákócziról azonban a császár hallani sem akart, s kérte a czárt, hogy pártfogoltját, a magyar és erdélyi forradalom fejét, többé ne támogassa.

[1]) Szalay, id. h. IX. l.

[2]) Cursor, 1707. 31—34. sz.

[3]) Április 30. Krakói tudósítás. U. o. 39. sz.

Másnap *Mencsikoff* Danilovics Sándor herczeg orosz tábornagy udvariasan tudatta Rákóczival, hogy levelezésbe akar vele lépni s kérte, hogy levele átadóját, Jean *Du Près* tüzérőrnagyot, magánügyeiben elősegítse.[1])

A szandomiri confoederatio nyilatkozata és Mencsikoff levele kétségkívül összefügg. *Du Près* küldetése oly időben történt, mikor Lengyelországnak két királya volt, de mindakettő a külföldön tartózkodott; Péter czár pedig ezt interregnumnak tekintvén, új választást sürgetett. Azonban *Zaluski* püspökkel együtt[2]) többen gondolkoztak úgy, hogy új választás nem szükséges. Hiszen a lublini országgyűlés Ágostot csak egészségére való tekintetből mentette föl az uralkodás gondjai alól s így örökös jogait a bajok csillapodtával újra gyakorolhatja. Nem kapta vissza 1697. évi választási oklevelét, a választás jogát nem lehet átruházni másra, különben is a visszatérés reményében távozott Szászországba, a lemondásnak pedig az országgyűlésen kell megtörténnie. Elég nagy baj már a kettős királyság is; a harmadik még nagyobbat okozna. Az lenne belőle, hogy a már is megosztott köztársaságot újból megosztanák s hosszú időre meggyöngítenék. Mint hajdan, most is egyet kellene érteni az interregnum kimondásában és a királyválasztásban; de a szenátorok és a nemesek pártoskodnak s nem törődnek a haza dolgaival.

Tavaszszal még azt sem tudták, ki akar király lenni: külső fejedelem, a királyi háznak valamelyik tagja, vagy valamely lengyel úr-e? A mikor kitűnt, hogy *Ágost* egy északi hatalomnak, az orosznak pártfogásával sem tarthatta meg örökös területét, — mit csináljon a harmadik: hogyan, kinek segítségével tartsa meg királyi fölségét? Mások azért sürgették a választást, mert mindakét király a haza határain kívül tartózkodik s mindenféleképen megterhelik a lengyeleket, a mi megszünnék az új választással.

Az országgyűlésnek magának kell kérnie külső hatalmak közbenjárását a czár és a svéd király kibékítésére s neki

[1]) Mencsikoff Rákóczihoz márczius 31. Német fogalmazvány a moszkvai áll. levéltárban.

[2]) Zaluski, Epistolae, III. 798—800.

kell kibékítenie egymással a pártokat és jó rendbe hoznia a hadsereget is.[1])

Április 27-én az ország prímása és öcscse, az alkanczellár, a kujaviai püspökkel, a lublini püspökkel s más urakkal Ilyvóból átmentek Zsolkievbe, hová a czár tanácskozásra hívta tábornokait.[2]) Ez alkalommal a lengyel trón betöltése is szóba jött. A czár még aznap értesítette *József* császárt, hogy a lengyel koronát *Savoyai Jenő* herczegnek szánta. Wratiszláv gróf cseh kanczellár üdvözletére a herczeg utóbb azt felelte,[3]) hogy nem tudja miért, néhány lengyel úr neki külön követ útján ajánlta föl a koronát s à választás föltételeit azzal a megjegyzéssel közölték vele, hogy ajánlatukat az orosz czár nemcsak helyesli, hanem pártolja is. A herczeg megköszönte a kitüntetést, de arra kérte a küldöttet, hogy senkinek se szóljon róla, mert így is elég ellensége van s uralkodójával szemben hűtlennek tűnhetnék föl. A visszautasított lengyel követ még el sem hagyta Milanót, mikor egy magasrangú tiszt levelet hozott neki, melyben a czár őt a királyválasztásnál pártfogásáról biztosítja. A fővezér azonban nem egyeztethette össze philosophiájával, hogy kedélye nyugalmát valaha koronával cserélje el.

Ugyanakkor azonban, a mikor Péter czár szövetséget ajánlott a császárnak, és Savoyai Jenő herczeget a lengyel korona elfogadására buzdította, titkos tanácsosa, *Safirov* Péter a czár nevében már május 2-án (ó-naptár szerint április 21-én), tehát a császár és a herczeg feleletének vétele előtt, Zsolkievben elkészítette azokat az utasításokat, melyekkel *Korbé* Dávid orosz udvari tanácsost[4]) igen sürgős ügyben küldte Rákóczihoz, hogy neki a lengyel koronát s az orosz szövetséget szintén felajánlja.

---

[1]) Załuski, id. h.

[2]) Április 27. Lembergi tudósítás. Cursor, 40. sz.

[3]) Milano, május 10. Sartori, Vaterländische Blätter, 1812., 209. l.

[4]) Korbé, Brankován Konstantinos oláh vajda csausza, többször járt követségben Péter czárnál s mint ilyen érkezett hozzá Ilyvóba 1707 márczius 14/25. is. Ekkor azonban a czár szolgálatába lépett udvari tanácsosi ranggal és 70 rubel havi fizetéssel. Még aznap kapta első megbizatását Rákóczihoz. A Századok, 1912. 767. így igazítja meg Beniczkyt. (A Rákóczi-tár, I. 29., Korbét Csorbénak, orosz papnak s a czár belső tanácsosának írja.)

Az utasítás [1]) szerint Korbénak azonnal Magyarországba kellett utaznia Rákóczihoz, tőle titkos kihallgatást kérnie, a czár megbízólevelét átnyujtania s eléje terjesztenie a czár ajánlatait. Tudatta vele, hogy a lengyel köztársaság május 23-án (új naptár szerint) Lublinban királyválasztó országgyűlést tart, mivel Ágost király lemondott, a svédektől feltolt Lescsinszkyt pedig királynak el nem ösmeri, mire nézve a czárral szemben némileg kötelezte is magát. A czár, tekintve azokat az előnyöket, a melyek reá, a köztársaságra és a fejedelemre országaik szomszédsága következtében remélhetők, sok más jelölt közül *Rákóczit* ajánlotta megválasztásra, a mit a köztársaság főbb emberei nagyon helyeseltek. A czár tudni szeretné tehát, elfogadja-e a fejedelem ezt az önként kínálkozó szerencsét? Ha elfogadja, haladéktalanul küldjön teljeshatalmú megbizottat, a ki a köztársasággal és a czárral szerződést köthessen. Ebben az esetben a czár annál a tekintélynél és hatalomnál fogva, melylyel a köztársaságban rendelkezik, biztosítja őt, hogy haladéktalanul s egyhangulag megválasztják királynak s behívják a koronázásra; a czár pedig kötelezi magát, hogy hadierővel is fentartja a királyi trónon.

Ha Rákóczi mentegetőznék, hogy a korona elfogadásával magára haragítaná barátjait és a franczia király szövetségeseit, a svédeket: nyugtassa meg őt, hogy ha a svéd meg akarja védeni Lescsinszkyt Lengyelországban, akkor nem segíthet a francziáknak a német birodalomban; mert mielőtt a czár ellen indulna Lengyelországba, barátságot kell kötnie a Francziaország ellen szövetkezett hatalmakkal és szakítania kell a francziákkal, kik tehát többé nem vehetik hasznát sem neki, sem Lescsinszkynek. Ha ellenben a svéd a francziát segíti és a birodalomba hadat vezet, akkor Lengyelországban magára hagyja Lescsinszkyt s nagy áldozatok árán is kibékül a czárral, különben kiteszi országait a végső pusztulásnak. Észszerű politikai számítás szerint mindakét esetben hasznosabb Francziaországra nézve, ha *Rákóczi* lesz a lengyel király, a ki ereje és hadserege mellett a lengyelek önkéntes hódolatára hivatkozhatik; míg a mostani királyt, Lescsinszkyt a lengyelek nem tisztelik, a trónon sohasem tűrik meg s helyébe a sok jelölt közül alkalmasint császárpártit választanak. Ez a francziákra nézve is, de legfőképen Rákóczira nézve volna káros, mert akkor a császár kétfelől: a maga birodalmából és Lengyelország felől támadhatná meg. Ennek a lengyel korona elfogadásával nemcsak elejét veheti, hanem

[1]) Orosz eredetije a moszkvai levéltárban, ennek másolata és fordítása (Supala Ferencztől) a Nemz. Muzeum Thaly-gyüjteményében. (Leveles könyv, 1910. év. 42. szám.) Ki van adva Nagy Péter levelei közt (Pismja i bumagi Petra Velikavo. V. 591—595.), honnan magyarul közli Thomašivsky a Századokban, 1912. 767—770.

oly félelmessé is válhatik a császárral szemben, hogy az tőle Magyarországban és Erdélyben fogja kérni a békét, mire a czár, mint közbenjáró, katonai közbelépéssel fenyegetőzve is kényszerítheti. *Rákóczi* tehát ne szalaszsza el a kedvező alkalmat. Ne csupán a franczia érdeket tekintse, hanem inkább a saját javára ügyeljen: a lengyel korona elfogadása következtében különben a két út közül a neki jobban tetszőt követheti.

Abban az esetben, ha franczia közbenjárásra a svéd a czárral (kinek föltételei igen mérsékeltek) és Rákóczival mint lengyel királylyal kibékülne, a czár a maga elbocsátható katonaságával jelentékenyen emelhetné a franczia király és Rákóczi hadainak létszámát s közbenjárna, hogy Magyarország előnyös békére lépjen a császárral; sőt e végből a czár kész *szövetséget* is kötni Rákóczival és a franczia királylyal. Ha azonban a svéd rá nem áll a békére és a czár ellen indul, akkor Rákóczit a czár még hamarább megbékéltetheti a császárral. Hiszen a császár és szövetségesei Lengyelországban szívesen látnak oly királyt, ki trónját nem a svédnek köszöni, mert nagy veszedelem úgy sem fenyegeti őket állandóan. A czár bízik Isten kegyelmében, hogy igazságos fegyverével és jó hadseregével (melyről kimutatást küld Rákóczinak) a háborút rövid idő alatt s a fejedelemnek is javára befejezi, különösen ha Rákóczival egyesülten harczolhat. Azután *szomszédi barátságban és szövetségben* a kereszténység javára sok dolgot hajthatnak végre. A mennyire lehet, és mennyiben kivánja, pénzzel is segíti, csak haladéktalanul küldje el teljeshatalmú követét hozzá és a köztársasághoz; mert ha a határidőt elmulasztja, a czár kénytelen volna beleegyezni, hogy a lengyelek más királyt válaszszanak. A fejedelemnek ez a meghatalmazott ministere egyéb hasznos dolgokat is elintézhetne s a *szövetséget megköthetné.*

De ha Rákóczi semmiképen sem fogadná el a lengyel koronát, *Korbé* legalább arra vegye rá, hogy — már saját érdekében is — eszközölje ki a *francziák közbenjárását* a czárnak és a svéd királynak minden további vérontás nélkül való kibékítése ügyében. A franczia király a svédben ekként erős segítséget nyerne a császár és szövetségesei ellen, a czár pedig közbenjárhatna Francziaország és Rákóczi érdekében a szövetségeseknél s előnyös békét eszközölhetne ki tőlük jó szerével, de ha kell, hadainak átengedésével is. A czár kezeskednék, hogy meg is tartsák a Rákóczival kötendő békét s megvédelmezné őt a törökök hatalmaskodásai ellen.

Szükség esetében közölheti vele, milyen föltételek alatt hajlandó kibékülni a svéddel. Jelentse ki általában, hogyha a Balti-tenger mellett megtarthatja azt az állomást, a mely őt méltóságánál, öröklött jogánál, s fegyveres hódításánál fogva megilleti, az elfoglaltaknak egy részét, a mint azt a tárgyalásoknál részletesen

megállapitják. a békekötésben visszaadja a svédnek. Máskülönben a czár tudni sem akar a békéről.

A czár a többit udvari tanácsosának ösmert okosságára, hűségére és belátására bízta, de figyelmeztette, hogy a mennyire lehet, gyorsan tudja meg Rákóczitól, elfogadja-e a koronát; s ha maga nem jöhetne vissza olyan gyorsan, titkos írásban futár útján még május 23-a előtt értesítse őt. Ha pedig *Rákóczi* elfogadja a koronát, erre a napra küldje Lublinba teljeshatalmú ministerét, mert különben késő lesz. Kérje meg továbbá Rákóczit, hogy a czár tisztjeinek és közkatonáinak, kik a császár vagy Lengyelország területéről a czártól vagy a czárhoz utaznak, Magyarországon keresztül szabad átjárást engedjen, a mit a czár viszont megengedi a magyar átutazóknak. Végre pedig felajánlhatja, hogy a czár kibékíti Rákóczit a szerbekkel s kieszközli, hogy pártjára álljanak, ha Rákóczi szintén használ valamiben a czárnak.

Mielőtt a fejedelem Korbét fogadhatta volna, Erdélyben jártakor fogadta portai megbizottját, *Pápai* Gáspárt és »a czár emberét«, (voltaképen Mencsikoff küldöttét), *Du Prèst*, a kitől — mint Debreczenből május 5-én Bercsényinek írta — »minden jót várhatunk«.[1]) Du Prèst a czár nem egyenesen hozzá, hanem a mellette levő *Des Alleurs* tábornok, franczia követhez küldte azzal a felhívással, hogy urát, *XIV. Lajost* vegye rá a svéd király és a czár kibékítésére, mit a követ meg is igért.[2]) Rákóczi ezek után alig várta, hogy a török és lengyel ügyekről személyesen tárgyalhasson Bercsényivel. Du Près mindenesetre többet mondhatott neki élőszóval, mint a mennyit a rövid kisérőlevélből sejteni lehet. A fejedelem szolgálatába vette az őrnagyot, a ki azonban három év mulva — a lőcsei torony felrobbantása után — a császárhoz állott át.[3])

1707 május 24-én, a mely nap Rákóczi Szerencsről az ónodi országgyülés megnyitására indult, *általános* utasításokkal[4]) látta el *Nedeczky* Sándort, a kit — saját nyilatkozata szerint[5]) — »épen csak a tisztesség kedvéért« küldött a czárhoz. Meghagyta, hogy a lublini országgyűlésre megérkezve, kézcsókkal adja át neki

[1]) Arch. R. I. 73.

[2]) Pisjma i bumagi Petra Velik. V. 556—557. Századok. 1912. 760.

[3]) Arch. R. VIII. 156—157.

[4]) Közli Nedeczky Gáspár. A Nedeczky-család. 237—243. A Nedeczky-levéltár. 1652. sz.

[5]) Kolinovics a II. könyvben.

megbízólevelét s köszönje meg, hogy Lengyelország koronájának elfoglalására meghívta. Ezért örökre hálás lesz iránta.

Meghívását annál nagyobb megilletődéssel fogadta, mentül kevésbbé vágyott királyi trónra. Hiszen hazája szabadságáért fogván fegyvert, főkötelességének hazája gondviselését tartja. De fájó szívvel nézte Lengyelország felháborodott arczát is, mely annyi különféle álarcz torzalakját viselte; Ágost királyra sem gondolhat a királyi méltóság megsértése nélkül. Azonban hazájáért hadakozva, a szomszéd rokon nép küzdelmét szótlanul kellett néznie. S mert úgy tudta, hogy a czár a római császárral szövetkezik, nem remélte, hogy hozzá is követet küld; annál kedvesebben hallotta, hogy a belzi palatinust akarja hozzá küldeni. Eskü és szeretet kötvén mindakét országhoz, nem hallgathatja el azokat a nehézségeket, a mikkel a czár ajánlata jár. Az ő személye miatt a czárnak új háborúja és sok kellemetlensége lenne; kéri tehát, hogy alattvalóit ne áldozza fel az ő érdekének, hanem inkább a békét keresse. Ezt nem határozatlansága, hanem a dolog nagysága következtében óhajtja. Nem habozik, mint a szerencsétlenségektől tartó félénkek szoktak; már az is bátorítja, hogy a czár őt koronára tartja érdemesnek. Mivel Szaniszlót a császár, a francziák, hollandok, poroszok és az angolok királynak ösmerik el, az ő elösmertetése európai háborúra vezetne. A császár és a svédek örömmel ragadnák meg ezt az alkalmat, hogy *Lengyelországot feloszszák, Magyarországot leigázzák.* A pártos lengyel urak az ellenséghez csatlakoznának s az őket követő nép sem támogatná a czár törekvéseit, mi a háború folytatását nagyon megnehezítené. Svédország makacs királya szívesebben mondana le a császár megtámadásáról, mint Szaniszló támogatásáról; de nem is valószínű, hogy míg a lengyelekkel, szászokkal és az oroszokkal le nem számol, a császárnak hamarosan háborút üzenjen.

A franczia király, a kit a czár fölkért már a közbenjárásra, kijátszva érezné magát, ha a sürgetett választás következtében a háború újra kitörne; s minthogy Szaniszlót már elösmerte, új választást nem akarhat. Ezt tehát, érett megfontolás után, Rákóczi sem akarhatja.

Tudja, hogy a czár és a köztársaság a szabadválasztást, melynek elveit *Szaniszló* választásánál talán súlyosan megsértették, mint az alkotmány sarkkövét, épségben akarja tartani. Tudja azt is, hogy a szomszédságot és az új királyt a svéd hatalommal szemben biztosítani kivánja. De reméli, hogy legyőzi ezt a hős lelkében született dicső vágyat, mely nagy és nemes dolgok végbevitelére hevíti. Nagylelkűségét a többi fejedelem bizonyos félelemmel csodálná.

Adja vissza a czár Lengyelország szabadságát, erősítse meg annak a trónját, segítsen a sanyargatott nemzeten, adjon a nép-

nek biztonságot, magának dicsőséget, a kereszténységnek örökké tartó, halhatatlan koronát. Birodalmának kétfejű sasa a dicsőség napjára oly mereven tekint, hogy ebben nem háborgathatja némelyek gyűlölködése. A czárt tehát inkább Lengyelország szabadságának szeretete, mint Szaniszló személyének gyűlölete vezesse; éppen azért Szaniszló elösmerésével elhárulnának a béke nehéz akadályai. A czár legnagyobb dicsősége az volna, ha visszaadná a nyomorgatott Lengyelország szabadságát s trónjára a lengyelek akaratával oly fejedelmet emelne, ki szoros szövetségben élne vele, s Lengyelország békéjének legerősebb kezese, az orosz birodalom határainak hatalmas őre lenne. Két ország[1]) köszönné neki szabadságát két király a trónját. Ebből Oroszországnak az a haszna lenne, hogy a két király egyesülése és az erdélyi fejedelem szövetsége a czár legnagyobb dicsőségére válnék, s mindannyian az egész kereszténység fölszabadítására fordíthatnák nemes törekvésöket. Széttörve, megalázva a török jármot, meghódítva Persiát, utat nyitnának a keleti birodalom trónjára. Ezt, a császárral folytatott háborúja miatt, a svéd nem gátolná, a történtekbe beleegyeznék; az új magyar király pedig, ha nem kell hadakoznia az Ausztriai Házzal, nagyobb segítséget adhatna. Ezek az alapjai annak az *északi monarchiának*, a melynek keletkezését a szentírás már régen megjövendölte, most pedig a politikai körülmények is igérik. Valóban, a keleti uralom kevesebb munkával sohasem érhetne czélt, mint ha Magyarország elszakadna az ausztriai uralomtól, mely alatt ezt a szándékot elő nem segíthetné. Mert a római császár sohasem fogja őszintén megengedni, hogy a czár hatalma keleten gyarapodjék, míg a magyar király ezt örömest előmozdítaná már azért is, hogy az osztrák iga alól felszabadúlva, magát fenntarthassa.

Mindezeket mélyebben vizsgálva, a czár bizonyára békét köt a svéd királylyal és Szaniszlóval, mert a sas nem kapdos legyek után. A czár is bizonyára belátja, hogy néhány hely fenntartása miatt a visszahozhatatlan időt — szükségben a legnagyobb kincset — nem szabad elmulasztani. Erősen meg van győződve, hogy a Lengyel- és Magyarországra, sőt az egész kereszténységre nézve isteni segedelemképen nyujtott jobbot a czár megragadja.

Mivel továbbá a czár követe reményt nyujtott, hogy a czár a ráczokat lecsillapítja, kéri, hogy ezt a jótettet mielőbb gyakorolja. Bírja rá őket, hogy fegyveröket letegyék, vagy pedig a magyarok mellé álljanak; czért minden magyar örökre hálás lesz a czár iránt. Kéri azonkívül, hogy kéz alatt puskaport küldjön a legigazságosabb ügy folytatására.[2])

---

[1]) Magyar- és Lengyelország.

[2]) A fejedelem azt is meghagyta Nedeczkynek, hogy a tárgyalásokról naplót vezessen; de ez a család levéltárában nem maradt meg.

A részletes utasításokban[1]) a fejedelem mint leglényegesebbet az oroszok keleti uralmának megalapítását s az orosz-svéd béke megkötését emelte ki. De ha a czár Szaniszló elmozdítását és az új király megválasztását továbbra is sürgetné, jelentse ki neki, hogy erre nézve titkos utasítása van, mit a czárral magánkihallgatáson, csupán a tolmács jelenlétében közölhet. Hálás azért, hogy a lengyel koronára érdemesnek tartotta, de reméli, nem veszti el hajlandóságát azért, hogy a körülmények egybevetésével a korona elfogadásának nehézségeit őszintén feltárta. Mi lehetne annál dicsőségesebb, mint hogy békét adjon Lengyelországnak, s lehetővé tegye Magyarország céljainak elérését? A magyarok igazságos fegyvere nagy dicsőséget és hasznot igér abban az esetben, ha Európa fejedelmei a küzdelmet igazságosnak ismervén el, a magyar nemzet új királyt választ magának. Mert ez a nemzet megúnta az osztrák igát s készebb mindent elszenvedni, mint hogy vitéz nyakát újból járomba hajtsa. Új királyválasztásról csak azután lehetne szó, ha a czár előbb megnyugtatja Lengyelországot, a császár ellen készülődő svédekkel pedig és a francziákkal szövetkezve, győzedelmes fegyvereivel oltalmazná a szabadságától igazságtalanul megfosztott magyar nemzetet. Fordítsa fegyvereit Ausztria ellen, a mely hozzá, mint ezentúl is fogja tapasztalni, mindig hűtelen lesz. Győzelme után adjon új királyt Magyarországnak, mely minden más országnál jobban segítheti a keleti birodalom megalapításában. Dicsősége örökre betöltené a hű magyarok szívét s az egész világ magasztalná az országok felszabadításában megmutatott nagy lelkét. Ezt őszinte, tiszta lélekkel mondja s felfogása nem méltó balvélekedésre.

Iránta váratlanul tanusított kegyelmét nagyra becsüli s bár látja a nagy nehézségeket, ezeknél kevesebbre becsüli életét és vagyonát. Hiszen arról van szó, hogy hazáját és Erdélyt kiszabadítsa az osztrákok kezéből, a mire Isten és a keresztény világ előtt egyszer már föláldozta magát. Talált is bizonyos körülményt, a mely a czél elérésének az útját könnyen egyengetheti s ha ez az út tetszik a czárnak, saját személyét kiteszi minden szerencsétlenségnek. Ebben az esetben életének hátralevő napjait egészen a fölajánlott trón elnyerésére áldozza fel. De ennek elérésére legjobbnak véli, ha — mielőtt a svéd háborút indítana a császár ellen, s mielőtt az osztrákokkal Magyarországban meg lenne a béke, — a czár *elhalasztaná* azt a szándékát, hogy Lengyelországban új királyt választasson. A Lublinba összehívott nagytanács se foglalkozzék most ezzel az ügygyel; ellenben a czár folytassa egész erővel a há-

[1]) Kelt az Ónod melletti táborban, 1707 május 26. A Nedeczky-család levéltárában 1664. sz. a. Közli Nedeczky Gáspár, 243–248. sz.

borút, hogy nagylelkű tervei szerint fölszabadítsa a lengyel nemzetet, a melynek koronáját neki szánta.

Mindenesetre ösmerni kell a svéd király igazi szándékait. Ha csakugyan a császár ellen fordul, a czárnak nyiltan kell támadnia a császárt s őt a magyarokkal békére kell kényszerítenie. A svéd-orosz-osztrák háború idején a czár adjon havonkint 1000 tallért a magyar sereg szükségleteire, míg a háborút Morvaország és Szilézia elfoglalásával — alkalmasint egy idény alatt — bevégezhetik. Ezt a mindenfelől nyitott s katonaság nélkül való két tartományt könnyű meghódítani, vagy pedig békekötésre szorítani a császárt. Ekkor a lengyel királyválasztást meg lehet ejteni s Rákóczi a választást elfogadja, sőt erdélyországi hadait s magyarországi uradalmainak csapatait is egyesítené a czár hadaival, a ki az osztrák ellen így erélyesebben folytathatná háborúját. Svédország viszont a francziákkal szövetkezve küzdene a császár ellen és nem sokat törődnék Szaniszlóval, kit azok a hatalmak sem segítenének, a melyek különben már elösmerték. Ha pedig a svéd-osztrák háború ideje alatt a magyarok kibékülhetnének a császárral, a mit hazájának őszintén kiván, akkor *Rákóczi* a czár rendelkezésére bocsátja személyét s dicsőségének tartja, ha trónra léphet.

Ha mindez tetszik a czárnak, a követ kérje meg, hogy a dolgot a háború végéig titokban tartsa. Nedeczky hazatértével teljeshatalmú követet küld hozzá, az ügy tárgyalására, a szerződés megkötésére és mindannak előmozdítására, a mi a czár dicsőségét és javát gyarapíthatja.

Rákóczi három hét mulva Szerencsen[1]) junius közepén[2]) fogadta a czár követét. *Korbé* udvari tanácsost, a kit emlékirataiban[3]) ő erdélyi görögnek nevez. Korbé — utasítása értelmében — titkos kihallgatáson kezet csókolt és előmutatta meghatalmazó levelét a fejedelemnek, ki azután erdélyi kanczellárját, *Ráday* Pált bízta meg, hogy előterjesztéseit meghallgassa s neki jelentést tegyen. A jelentés lényege röviden abból állott, hogy mivel Ágost király nem teljesítette szövetségi kötelességeit s lemondott a lengyel koronáról, a czár a köztársaság megegyezésével Rákóczit

[1]) A helyet Kolinovics Gábor nevezi meg. Rerum Hungaricarum libri XIII., a 2. könyvben.

[2]) Rákóczi junius 8. érkezett Szerencsre s onnan 24-én ment át Ónodra. Lásd Arch. R. II. 75.; Századok, 1879. 479., 1895. 627.; Károlyi-Oklevéltár, V. 627—629.; Turul 1895. 51. Beniczky csak május 24-én kezdte naplóját s így abból a fogadtatás idejét nem lehet megállapítani.

[3]) Rákóczi eml. 224. Szalay még azt hitte (Magyarorsz. tört. VI. 480.), hogy Korbé neve tévedésből áll az Urbiché helyett.

akarja trónra emelni.[1]) A fejedelem — mint maga mondta[2]) — ezt az ajánlatot kétértelmű feleletekkel akarta elhárítani. Korbé azonban figyelmeztette, hogy vonakodása a magyar ügynek nagy kárt okozhat; ha azonban az ajánlatot elfogadja, *szövetséget köthet a czárral.* A czárnak leghőbb óhajtása, hogy a franczia királylyal frigyre, a svéddel békére lépjen. Ha Rákóczi ebben szándékában segíti a czárt, még jobban lekötelezi érdekeinek előmozdítására.

A *szövetséget* Korbé — utasításának 2. és 3. pontja értelmében — csak azután ajánlotta fel, mikor a fejedelem — mint ezt a czár előre látta [3]) — szabadkozni kezdett, hogy a korona elfogadása nehezére esnék. Most azonban Rákóczinak — saját nyilatkozata szerint[4]) — nagy oka volt, hogy máskép válaszoljon, mint először. A követet tehát azzal a felelettel küldte vissza,[5]) hogy megköszönte a czárnak róla való megemlékezését. Mivel azonban Lengyelország szabad állam, a czár pedig semmikép sem akarhatja megcsorbítani ennek a nemzetnek szabadságát, és nem akarhatja korlátolni királyválasztását : nagyon hátráltatná tervében, ha a lengyelek megtudnák, hogy a czár fölajánlta neki a trónt, ő pedig elfogadta azt tőle. Ha tehát urának valóban az a szándéka, a mit a követ előterjesztett, kérje meg nevében a czárt, hogy tartsa titokban követe küldésének a czélját és az ő határozatát s meg nem történtnek tekintse mindaddig, míg azt az ajánlatot Lengyelország prímása és nagytanácsa nem teszik meg neki.[6])

---

[1]) U. o. és Kolinovics, II. könyv. Századok, 1912. 763. A kézcsókról Rákóczi 1707 május 24. Nedeczky-család, 237.

[2]) Emlékirataiban, 224—225.

[3]) L. május 2. utasítása 2. pontját. Századok, 1912. 768.

[4]) Emlékirataiban, 225.

[5]) Kétségkívül azonnal, hogy a czárnak még május 23. előtt megvihesse a választ. Saját követét, Nedeczkyt, csak május 24. és 26. látta el a czárhoz szóló utasításokkal. L. Nedeczky Gáspár, A Nedeczky-család, 237—248. l.

[6]) Rákóczi emlékiratai, 225.

IV. A lengyel köztársaság és a czár ünnepies követsége.

A fejedelem 1707 május 24-én nagy fénynyel vonúlt be az ónodi országgyűlés táborába s 31-én abban a meggyőződésben nyitotta meg az országgyűlést, hogy egy *magyar-franczia-lengyel-orosz szövetség* nem tartozik a lehetetlenségek közé. A czár, ki föltételesen szövetséget ajánlott neki, május 20-án már bevonult Lublinba, hol a prímás és a szenátorok ünnepiesen fogadták s 23-án jelen volt az országgyűlés megnyitásán. Mivel azonban a rendek csak lassan gyülekeztek, visszament jakubovicai táborába, hol szuronyok közt osztogatott tanácsokat a lengyel uraknak. A rendszeres tanácskozások május 31-én kezdődtek, de a jelenlevők csekély száma miatt csak két nyilvános ülést tarthattak s inkább ájtatosságokkal és magántanácskozásokkal töltötték az időt.[1]) Maga Szieniavszky főtábornok is csak junius 4-én érkezett meg Lublinba s titokban a czár is végignézte fényes bevonulását.[2]) A főtábornok gazdagon megvendégelte a czárt, mit ez a kazimiri táborban junius 8-án viszonzott, de Pflug tábornokot három ezreddel közelebb küldte a városhoz, 18-án pedig maga is bement Lublinba, hogy a rendek elhatározását siettesse. A litván követek szintén sürgették a prímást és az urakat az interregnum kimondására.[3]) Remélték is, hogy már julius elsején kimondhatják, de az ülést megint elhalasztották.[4])

Igy tehát mind a két — magyar és lengyel — országgyűlés egy és ugyanazon időben foglalkozott az interregnum kérdésével, a mi nem épen véletlen találkozás. Az ónodi országgyűlés jobban sietett; már junius 13-án kimondta a trón megüresedését, a mit — szintén heves viták után — a lublini csak julius 11-én hirdetett ki. Amaz a trónt *más* alkalommal, emez már *most* akarta betölteni. Lublinban egyesek eleinte vitatták, hogy a trón nem is üres, mert Ágost király letartóztatta biztosait, báró Imhofot

[1]) Cursor, 47., 50. sz.
[2]) U. o. 53. sz.
[3]) Lublini tudósítás junius 19-ről. U. o. 55. sz.
[4]) Krakói tudósítás julius 6-ról. U. o. 56. sz.

és Pfingstent, a kik az altranstädti békét megkötötték ; de meg a lemondásnak különben is az országgyűlés hozzájárulásával kell megtörténnie. A czár azonban, mielőtt Korbé és Nedeczky megérkezhetett volna, négy jelöltet pártfogolt : *Szieniavszky* Ádám koronai hetmant, *Chementruszky* mazúr-vajdát, *Szembek* állami alkanczellárt és *Denhoff* Szaniszlót, a szandomiri confoederatio elnökét. Szóba jöttek kívülök *Szobieszky* Jakab, sőt a másik két Szobieszky is ; továbbá *Wisznevecki* litván hetman s a külföldiek közül *Savoyai Jenő*, *Nassau-Siegen* és *Mencsikoff* herczegek, *Rákóczi* fejedelem, sőt *Alexei* czárevics is.

A czárt nem elégítette ki Korbé és Nedeczky követsége. Junius közepén, mikor ez utóbbi Varsóban járt, *Dolgoruky* György herczeg orosz minister odanyilatkozott,[1]) hogy Rákóczi küldöttje mindenben teljesíteni igérte a czár kívánságát ; de mikor írásbeli nyilatkozatot kívántak tőle, egészen másképen beszélt. Ura nevében már is segítséget : pénzt, puskaport s egyéb fölszereléseket kért a czártól, kivel személyesen is akart találkozni. A minister ezt lehetetlennek mondta, a czár azonban utóbb mégis elösmerte nyilvános követnek s »olyan tisztességgel fogadta, a milyen ilyen nagynevű uralkodóknak megfelel«. Remélte tehát, hogy olyan választ kap, a melyik biztosítani fogja a császár ellen való segítséget.[2])

Időközben a jelöltek száma nagyon megfogyott. *Wisznevecki* herczeg nemcsak visszalépett, hanem felesége és menye, a litvániai marsall s több főrangú hölgy és úr ellátogattak junius 23-án Szerencsre Rákóczihoz, sőt 26-án átmentek az ónodi országgyűlésre is.[3]) A mint pár nap mulva a fejedelem maga mondta tanácsosainak, a herczegnő azért jött ide, hogy neki két fia nevében 40.000 főnyi segítséget ajánljon föl. A fejedelem azt sem titkolta, hogy a lengyel koronát csak abban az esetben fogadná el, ha azt a czár a lengyel rendek tudtával ajánlaná fel. Erre nézve írt is a czárnak s mialatt a válaszra várnak, határozniok kell. *Bercsényi* a maga és mások nevében megjegyezte, hogy

[1]) Levele Dolgorukij Vaszilij herczeg követhez, Pisjma i bumagi, V. 691. Idézi Századok, 1912. 766.

[2]) Rákóczi junius 29. a magyar tanácsosokhoz, Kolinovics II. könyvében. V. 5. Századok, 1913. 763.

[3]) Bővebben Márki, Rákóczi, II. 39—40.

minél jobbak a confoederatio összeköttetései, annál több hasznát veheti. Ezt senki sem vonhatja kétségbe. Azonban meg kellene tudni, nem az Ausztriai Ház keze jár-e a dologban, hogy a lengyel királylyá-választással a szövetkezett magyaroktól a fejedelmet elszakítsa s őket azután annál könnyebben elnyomja. *Rákóczi* azzal szakította félbe, hogy ilyesmire is lehet gondolni, de meg lehetnek győződve, hogy a nagyfejedelem nincs ilyen összeköttetésben az Ausztriai Házzal. Ezt a körülményekből is láthatják; hiszen Szaniszló, a svédek pártoltja, már az ország elhagyására készül.[1])

Bejelenthette azt is, hogy tegnap, junius 28-án, *Ottlyk* Pált már elbocsátotta válaszával a lengyel köztársasághoz,[2]) mely viszont azonnal elküldte hozzá a maga megbizottját, kit julius 7-én a fejedelem *Nedeczky* társaságában *Szieniavszky* nagyhetmanhoz intézett franczia levél kiséretében bocsátott útnak Lengyelországba.[3]) A belzi palatinusról tudhatta, hogy a czár másodsorban vele is tárgyal a korona elfogadása iránt. Junius 14—25. ugyanis »megengedte«, hogy aláírja a korona elfogadására vonatkozó nyilatkozatot, föltéve, hogy a czár és a lengyel köztársaság ki nem békülnének a svédekkel és hogy Rákóczi vagy valaki más nem lesz a jelölt«.[4]) Ez a más pedig *Savoyai* Jenő is lehetett, a kinek jelöltségét a czár még épenséggel nem ejtette el. A fejedelem most egyenesen azt kérdezte meg *Szieniavszkytól* (ellenjelöltjétől!), igaz-e, hogy a lengyelek valóban őt, Rákóczit akarják királyuknak? Ha igaz, hajlandó elfogadni ezt a méltóságot s megteszi a szükséges lépéseket.[5])

Rákóczi követe, *Nedeczky*, ajándékokat vitt *Golovkin* Gábor orosz főkanczellárnak, a kitől ura ügyeinek előmozdítását várta.[6]) A követek még útban voltak, mikor a lublini országgyűlés julius 11-én kimondta az interregnumot, mire a czár *Korbé* Dávidot

---

[1]) Kolinovics, id. h.

[2]) Beniczky naplója, 21.

[3]) Rákóczi julius 7. és Korbé julius 27. levele a moszkvai áll. lt.-ban. Rákóczi levele julius 18. érkezett meg Varsóba.

[4]) Századok, 1912. 762.

[5]) Rákóczi Szieniavszkyhoz. Selesce (olvasási hiba lehet Lelesz helyett), julius 7. Franczia levél másolata orosz fordítással a moszkvai áll. lt.-ban.

[6]) Golovkin köszönőlevele Rákóczihoz julius 3/14. Lublinból. U. o.

már másnap új utasításokkal[1]) küldte Rákóczihoz. Meghagyta, hogy keresse föl bárhol s mutassa be megbízólevelét. Adja eléje, hogy őt a czár Nedeczky útján kifejezett kivánságához képest küldte hozzá, mert határozott és teljes nyilatkozatot vár tőle arra nézve, elfogadja-e a lengyel köztársaság koronáját? A köztársaság már kimondta az interregnumot s ki is hirdette (augusztus 11-ére Lublinba) a konventet, a melyen királyt választanak; a czár pedig egyesegyedül Rákóczit kivánja megválasztatni. Megérdemelné tehát a fáradságot, hogy — Nedeczky javaslata szerint — Rákóczi, mint legalkalmasabb helyen Jaroszlávban, vagy Lengyelország akármely más helyén találkozzék a czárral. Ha azonban erre nem nyilnék alkalom, mert a czárt a svédeknek Szászországból való kijövetele, a fejedelmet pedig más egyéb gátolná, akkor küldje el teljeshatalmú ministerét, a ki haladéktalanul megkösse az egyességet a czárral a lengyel korona elfogadása ügyében.

Ha azzal az ellenvetéssel hozakodnék elő, hogy a fejedelem hogyan folytathatná a háborút Magyar- és Lengyelországban egyszerre, — azt felelje, hogy ő fensége a magyar háborút tábornokai útján az eddigi módon akadálytalanul folytathatja a czár segítsége nélkül is. A czár ugyanis nem kivánja, hogy a fejedelem Magyarországból katonasággal támogassa a lengyel háborút, mert Lengyelországban a svédek ellen saját egész hadseregével és pénzével minden tőle telhető módon fog küzdeni s onnan nem is vonul ki addig, míg a fejedelmet a trónon nem biztosítja. A mellett a császári udvarnál közben fog járni, hogy Erdély és Magyarország békét nyerjenek. Legkevésbbé sem kételkedik, hogy azt segítségével meg is nyerik, sőt ez iránt már megbízást is adott ministereinek. Hogyha pedig ez az igen fontos háború a czár győzelmével végződik, akkor a császárt erős fenyegetésekkel kényszerítheti békére, esetleg pedig hadainak beküldésével, vagy fegyverekkel, hadifölszerelésekkel, minden lehető módon segíti a fejedelmet. A tárgyalások idején megállapíthatják, a háború alatt a czár mennyi puskaporral és fegyverrel segítse.

Ha szóba jönne a szerbekkel való kibékülés ügye, azt felelje, hogy mihelyt megegyezik a korona elfogadására nézve, a czár a szerbeket teljesen kibékíti vele. Ha pedig azt kérdezné, hogy a császárnak a francziákkal, a czárnak pedig a svédekkel való kibékü-

[1]) Safirov sajátkezű latin fogalmazványa a moszkvai áll. lt.-ban. Másolata Thaly gyüjteményében. (Nemz. Muzeum.)

lése esetében micsoda támogatásra számíthat a czár részéről, azt felelje, hogy a czár abban az esetben sem hagyja el a fejedelmet és a magyarokat. Nem köt békét a svédekkel, ha őt a lengyel trónon meg nem tarthatja; a császárt pedig, a mint már fennebb kijelentette, minden módon békére fogja ösztönözni.

Bizonyára kivánni fogja, hogy a czár akarata ne ellenkezzék a franczia király szándékaival. Megnyugtathatja, hogy sohasem fog ellenkezni, sőt inkább a czár kereste és keresi is a franczia király barátságát, előmenetelét és javát, ha hasonló érzelemmel találkozhatik. Kijelentheti *Korbé*, hogy ha a svéd nem indít háborút a császár és annak területe ellen, és kivonul Lengyelország felé, akkor a francziáknak is érdekökben áll megfontolni, milyen hasznot remélhetnek ebből; a miről különben már volt szó az első utasításban.

Kérjen határozott és haladéktalan választ, *elfogadja-e a koronát*, hogy a czár ehhez alkalmaztassa további eljárását s hogy az idő halogatásával a czárnak ne adjon okot gyanakodásra. Ha pedig az adott körülményekre hivatkozva vonakodnék a korona elfogadásától s a svéddel való békét javasolná, mondja meg neki, hogy a czár nem tagadja meg a békét, azonban sohasem köti meg, ha meg nem kapja a tengerparton már elfoglalt kikötőket, a mint ezt bővebben is kijelentette a franczia ministereknek; de a svédek kevélysége miatt ebben a tárgyban még semmire sem mentek. Ha ezt közbenjárásával a fejedelem kieszközölheti, akkor a czár viszont mindent elkövet, hogy a császár visszaadja erdélyi fejedelemségét, s gondoskodni fog, hogy abban meg is maradjon.

A fejedelemhez julius 1/12. írt sajátkezű latin levelében [1]) a czár Rákóczit is értesítette, hogy leveléből értesült iránta való jóindulatáról és Korbét s Nedeczkyt magánkihallgatáson fogadta, most pedig Nedeczkyt saját kivánságára elbocsátván, Korbé udvari tanácsos kiséretében küldi hozzá vissza.

Mielőtt *Korbé* eljárhatott volna megbízatásában, julius 18-án megérkezett a fejedelemhez Munkácsra a lengyel köztársaság követe, *Volinszky* Mihály, a kit kihallgatása után Ottlyk György főudvarmester vendégelt meg.[2]) Julius 23-án visszatért *Nedeczky* is, a ki jelentést tehetett végzett dolgairól.[3]) Másnap a fejedelem Munkácsról átment Ungvárra, hogy ünnepies kihallgatáson ott fogadja Volinszkijt és a czárnak időközben meg-

[1]) Pismja i bumagi imperatora Petra velikago. VI. 2. 2.
[2]) Beniczky naplója. Rákóczi-tár. I. 28.
[3]) U. o. 28—29.

érkezett követét, *Korbét*. A fejedelem Bercsényi seregének kíséretében, ágyúdörgés közt vonúlt be barátjának, Bercsényinek várába. Nedeczkyt azonnal a követek látogatására küldte, s magánkihallgatáson, majd nyilvánosan, főurainak jelenlétében, mindjárt fogadta is tisztelgésöket ; először a lengyel, azután az orosz követét. Korbéval egy óra hosszat tárgyalt négyszemközött s mint Volinszkijt, őt is saját hintaján küldte szállására. Mise után, a melyen a fejedelmek s az udvarral együtt a lengyel köztársaság követe is megjelent, a czár követe fölment a fejedelemhez s vele, Bercsényivel és *Volinszkyvel* délután három óráig folytak a tárgyalások, mikor azután ünnepi ebédhez ültek. A fejedelem az orosz és a lengyel követek közt az asztalfőn foglalt helyet. Egykorú följegyzés szerint [1]) »nagy pompásan és fejedelmi módon, drága étkekkel és confectumokkal lévén megkészítve az ebéd : a sok szép discursus, trombita, dob és másféle muzsika meg nem szűnt, annyira, hogy hat-hét óra felé felköltek az asztaltól«. Asztalbontás után a fejedelem a maga szállására ment a követekkel együtt, a kikkel még sokáig eltársalgott. A napot fényes tánczmulatság fejezte be, a mely éjfélután két óráig tartott. A fejedelem jókedvűen nézte a mulatozókat, sőt néha maga is tánczolt.[2])

Ezekből a külsőségekből mindenki azt hihette, hogy a fejedelem kedvező választ ád a követeknek. Reggel azonban (25-én) a fejedelem újból tanácskozott Bercsényivel ebben az ügyben s úgy látszik, ekkor határozta el, hogy a czárral való egyesség és szövetség megkötésére magát *Bercsényit* küldi Lengyelországba.[3]) Bőjt napja lévén, a fejedelem nem jelent meg azon az ebéden, a melyet a követek tiszteletére a házigazda, Bercsényi adott. Délután magánkihallgatáson fogadta az orosz követet, majd a szenátorokkal tanácskozott este 11 óráig.

26-án a bajor választófejedelemhez küldött követét, kökényesdi *Vetésy* Lászlót, majd a lengyel, végre pedig az orosz követet is fogadta s délután az urakkal tanácskozott.[4]) Másnap

[1]) Beniczky naplója, 29—30.

[2]) U. o. 30.

[3]) Korbé orosz levele Golovkinhoz Ungvárról, julius 20/31. A moszkvai áll. lt.-ban. Ezt a levelet Korbé egy orosz kapitányra bízta.

[4]) Vetésy julius 29-én (sajtó- vagy íráshibából junius 19., de az 58.

egész délelőtt a czár és lengyel követnek adandó felelet elkészítésével foglalatoskodott, s utóbb magánkihallgatást adott előbb a lengyel, utóbb az orosz követnek, ki egyúttal el is búcsúzott tőle. A lengyel követ azonban estefelé elkísérte őt Munkácsra s 30-án ott búcsúzott el tőle.

Julius 28-án Munkácson készen állt már az újabb utasítás is, a melylyel *Nedeczkynek* a czárhoz kellett visszatérnie.[1]) Addig is, míg követe, Bercsényi, útnak indulhat, Nedeczky kísérje haza Korbét, megánkihallgatáson köszönje meg a czárnak iránta újból megmutatott jóakaratát s jelentse ki, hogy a czár és a lengyel főrendek kivánatait teljesíteni óhajtja. Nevezetesen elhatározta, hogy *elfogadja Lengyelország koronáját,* ha a karok és rendek szabadon és egyhangulag választják meg. Addig azonban nem küldheti el teljeshatalmú követeit, míg a korona elfogadása ügyében meg nem kérdezi Magyarország és az erdélyi fejedelemség lakosait, szenátorait és tanácsosait. Azonban, míg az ő követei kimehetnek, és a tanácskozásokat befejezhetik, kéri a czárt, küldjön embereket, a kik megnyerjék részére a marosmenti, bácsmegyei és a Dráva-Száva közt lakó ráczokat, kiktől több hasznot vár jövendőre, mint ellenségeitől. Végre kérje meg, hogy utasítsa rendre *Lubomirszky* herczeget, a szemtelen szepesi sztarosztát, a ki hatalmaskodik s az osztrákokkal levelez; de mivel a czár védelme alatt áll, megbüntetését elhalasztani kivánja. Kérjen útlevelet azon követei számára is, a kiket a franczia királyhoz fog küldeni, hogy őt a lengyel korona elfogadásának okairól felvilágosítsák és megnyugtassák. Eszközölje ki továbbá, hogy Lengyelországba vagy Danczkába a fejedelem útleveleivel biztosan lehessen utazni, leveleit pedig a czár tisztviselői el ne fogják és el ne sikkasszák; mert az európai fejedel-

lapon maga is julius 29-et ír) Munkácsról annyit jelentett a választófejedelemnek, hogy a czár és a szövetkezett rendeknek Lublinban összegyült senátorai felajánlották Lengyelország koronáját Rákóczinak, kit a czár azzal fenyegetett, hogy ha visszautasítja, a császárral szövetkezik. Rákóczi kijelentette, hogy elfogadja azt bizonyos föltételek mellett. Föltételei nagyon előnyösek Francziaországra és a választófejedelemre nézve, ki láthatja belőlük, hogy Rákóczi nem törekszik Magyarország koronájára, melyet neki szánt. Fiedler, Actenstücke, I. 63.

[1]) Közli Nedeczky, 248—251. a családi levéltár 1663. okiratáról.

mekkel való levelezésétől sok függ. Végül meghagyta Nedeczkynek, hogy várja meg teljeshatalmú követeinek odaérkezését.

Két bejáróval, *Gosztonyi* Miklóssal és *Madocsányi* Pállal Munkácsról már julius 29-én átküldte őt Ungvárra, hogy *Korbé* orosz követtel együtt menjenek a czárhoz Lengyelországba.[1]) Ungváron azonban még pár napig kellett időzniök. Július 31-én Korbé ott találkozott *Volinszkyvel* is, a ki, mint mondta, meg van elégedve a Rákóczitól Munkácson kapott felelettel, de Bercsényi egyik emberének kíséretében, más úton tér haza.[2]) Ugyanakkor *Michalaky* káplánt Korbé egy levéllel előre küldte az orosz kanczellárhoz. Tudatta Rákóczi elhatározását azzal a kijelentéssel együtt, hogy a fejedelem a czárral más fontos ügyekről is akar tárgyalni, de azokat nem meri írásra bízni. Korbét a czárhoz, Nedeczkyt a lengyel köztársasághoz küldte, de Korbé jobb szeretné, ha vele együtt Nedeczky is a czárhoz menne s a kanczellár eléjök küldene valakit Szandomirba. Kérte, hogy *Bercsényinek* és követtársainak, kik, utasításuk értelmében, magával a czárral kivánnak tárgyalni, Homonnára [3]) útleveleket és kísérőket küldjenek s a czár jelölje meg azt a helyet, talán Jaraszlót vagy Szandomirt, a hol Bercsényi vele találkozhatik. Bercsényi csak a czárral, ministertársai és Nedeczky a lengyelekkel fognak tárgyalni. Bercsényi továbbá kikötötte s Korbé ezt meg is ígérte neki, hogy a kísérő katonák parancsnoka ne német tiszt legyen, hanem orosz, mert a németben nem bízik. Bercsényi kíséretében 50 ember lesz, megfelelő számú lovakkal.

Julius 31-én *Korbé* maga is elindult *Michalaky* káplán után s augusztus 6-án [4]) Nedeczkyvel már Szandomirba érkezett. Onnan Rákóczinak, Volinszkynak és Nedeczkynek a koronai nagyhetmanhoz írt levelét Nedeczkynek egy magyar emberével és egy dragonyossal előre küldvén, utasítást kért, hogy Nedeczkyvel hova utazzék.

---

[1]) Beniczky naplója. Rákóczi-tár I. 32.

[2]) Korbé orosz levele talán Golovkinhoz, julius 20/31. Moszkvai áll. lt. Supala magyar fordítása Thaly gyüjteményében, Nemz. Muzeum.

[3]) Korbé helyesírása szerint Humaniba.

[4]) Ó-naptár szerint julius 27-én. Korbé levele Lukics Vazulhoz a moszkvai áll. lt.-ban.

V. Nedeczky és Klobusiczky követsége a czárhoz.

Nedeczkyt és báró *Klobusiczky* Ferenczet Munkácson, augusztus 6-án, a fejedelem teljes hatalommal s új és bő utasításokkal látta el.[1]) Hitte, hogy a rájok bízott ügyet úgy ösmerik, mintha az Iliast dióhéjban foglalnák emlékezetökbe; azonban zárt termekben, fontos európai háborúk közt kell tanácskozniok, a körülmények megítélésében a kétarczú Janust követniök s így, mivel a gyógyítás is könnyebb, ha a betegség okait s a test szervezetét ösmerjük, följegyzi számukra a magyar nemzet és a jelen európai háború állapotáról vallott nézeteit.

Magyarországot az osztrák zsarnokság igen sokáig és majdnem teljesen elnyomta, az ország karai és rendei tehát József uralkodását törvénytelennek, zsarnokinak, semmisnek nyilvánították. Kikiáltották az interregnumot, s az egész keresztény világgal tudatták, hogy *köztársasági kormányt alakítottak*, melynek élére, mint a confoederatio vezérét, Rákóczit teljes hatalommal állították. Az erdélyi fejedelemséget, a melyet az osztrákok maguknak tulajdonítottak, a rendek szabad szavazással szintén Rákóczinak ajánlották fel, őt be is iktatták, az osztrák uralmát pedig örökre megtagadták. A két ország, hogy az egyenlően szenvedett zsarnokság után az egyesülés a haza szabadságát erősebbé tegye, egymással feloldhatatlan szövetségre lépett. Az osztrákok most fegyverrel akarják visszaszerezni zsarnokságukat s mivel az általános európai háború miatt nem bírnak Magyarországgal, az általános béke után, melyből mindenképen kirekeszteni törekednek, egész erővel akarják legyőzni, hogy — mint Csehországot — minden szabadságától és kiváltságától megfosztva, maguk alá vessék s főbb embereik közt feloszszák.

Lengyelország állapota alig különbözik Magyarországétól, kivéve, hogy ez szolgaságba esett, a melyből most akar fölkelni. Lengyelország is előre látja saját rohamos hanyatlását s okulni akar Magyarország példájából. A hódító zsarnokok a nyilakat távolról lövik be, a nemzetek pedig sokszor saját fegyvereikkel sebzik meg magukat s nem látva, hogy a lejtőn, hova lépnek, a nagy tömeg súlyánál fogva az örvénybe rohannak. Ilyen nyilak készültek Lengyelországban Ágost király idejében. A svéd mint kéretlen pártfogó ajánlkozott Lengyelország szabadságának védelmére, de rést tört az ország szabadságának alapján, midőn a választás sarkalatos jogait megsértette. A főrendek renyhe része nem érezte a köztár-

[1]) A Nedeczky-család 1662. sz. okiratáról közli Nedeczky Gáspár. 251—275. l.

saságon ejtett sebeket, sőt példájával az önkényre hajló európai hatalmakat a nemzetek szabadságának megrontására ösztönözte. Mások, helyesebben gondolkozván a köztársaságról, confoederatiót alakítottak a szabadválasztás jogának fenntartására. A szomszéd ország monarchája (a svéd) előbb Ágostot, az ország veszedelmének előkészítőjét, pártolta, de utóbb mint a haza szabadságának védelmezőjét karolta fel. Ágostot a sok viszontagság lemondásra kényszerítette, az új király pedig a szabadválasztás jogának eltiprásával ült trónra; tehát csak új szövetségtől lehetett remélni, hogy a köztársaság meghasonlott tagjai újra egyesülnek s az őstörvények és szabadságok a kiújult sebeket begyógyítják. De midőn a szabadság önkényes védője (a svéd) győzelmében elbizakodva, a szabadságot nem visszaállítani, hanem rendelettel megadni akarta, a szövetkezett rendek, hogy az örvénybe vezető síkos utat elkerüljék, Ágost lemondása után kikiáltották az interregnumot és szabad szavazattal akartak új királyt választani. Az új királyt, Szaniszlót, néhány külhatalmasság elösmerte; de ő nem a törvények uralmára, hanem a svéd király pártfogására támaszkodott.

A *svéd király* mély titokba burkolja politikai elveit és nézeteit, de titkai előbb-utóbb mégis kipattannak s az emberek ítéletét el nem kerülheti. Úgy látszik, az a vágya, hogy Európa legnagyobb hatalmassága és legfőbb bírája legyen, ki fegyvereivel ír törvényeket Európának. Ezt talán többre is becsüli a lengyel háborúnál. Ha az országok politikáját és az uralkodók természetét ép észszel vizsgáljuk, rájövünk, hogy a fejedelmek csak annyiban törődnek a közügyekkel, a mennyiben azok saját önző érdekeiknek megfelelnek. A spanyol örökösödési és az északi háború összezavarása, az egyensúly bolygatása a birodalmat és Ausztriát aggodalommal töltené el. A svéd királyt titkos ígéretek kötik s Ágost királynak más koronát szánt, hogy Lengyelországban dicsőséggel végezvén háborúját, az általános háborúban sokkal nagyobb dolgokra törjön. Ha tehát háborút kezdene is a császárral, igazi okait nem fogja elárulni, egy szövetségessel szemben sem köti le magát, egyiknek kedvéért sem keveredik európai háborúba. Egészen külön és önállóan, mint a birodalom védője fog háborút indítani s a bajor választófejedelemség, a vallásügyek stb. kérdésének fölvetésével az osztrákokat a legnehezebb föladatok elé állítja. Az általános béke sürgetésével mégsem a franczia királynak, hanem a császárnak érdekeit fogja támogatni, természetesen a császárral való előzetes megegyezés alapján. Erről nem mond le a lengyel háború miatt, ha azt Ágost lemondása és Szaniszló trónraültetése következtében folytatja is. Pártfogásának bilincsei közt tartja, de nem védelmezi igazán Szaniszlót, ki a trónra már azért is érdemetlen, mert nem tartózkodik az országban. Nem az ország, hanem a maga érdekében fogja őt föláldozni, mert inkább azon töri a fejét, hogyan írjon

törvényeket a császár és a franczia király számára. Ő maga az egész északon akar uralkodni s hogy erejét növelje, fegyverét — Szaniszló érdekében — előbb Lengyel-, azután pedig Oroszország ellen fordítja.

A fejedelem utasította követeit, hogy a czárral és más urakkal folytatott beszélgetéseikben *az európai helyzet* megítélésében ehhez a fölfogáshoz alkalmazkodjanak. Tudják meg azt is, hogy — az interregnum kihirdetése után a királyválasztás következvén — a czár és a köztársaság hajlandók-e őt külön követség útján meghívni a trónra. Az ő életének az a főczélja, hogy édes hazáját fölszabadítsa az osztrák zsarnokság alól s visszaszerezze annak régi szabadságát. Ezt a föladatát más ügygyel nem akarja összezavarni, s nem akar szabadulni tőle, a mit pedig a fölajánlott királyi méltóság elfogadásával könnyen megtehetne. A czár a köztársasággal együtt a korona elfogadására sürgetvén őt, a magyar nemzeti ügyre nézve is olyan fontos tervet terjesztett eléje, hogy ha azt szerződésbe és egyességbe foglalhatják, a szabadságnak javára válik. Megvizsgálta annak félelmesebb oldalát is, nevezetesen azt, hogy a svéd király ezért seregével nemcsak Lengyel-, hanem Magyarországon is bosszút állhat. De mégis megnyugtatja a svéd királyra vonatkozó 5. pont. Erősebb lelkeket a mostani bizonytalan események sem csüggeszthetnek el; s mikor nemzetünk arra a szerencsére számíthat, hogy a szabadság természeténél fogva reá utalt szomszéd országokkal szövetkezhetik, a jövőn kislelkűen aggódva, vagy mivel reményeiben csalódhatik, miért rettentse vissza az inkább képzelt, mint valóságos svéd hatalom? Végtére is, qui habet tempus, habet vitam; a mai viszonyokból olyan nagy dolgok következhetnek, a milyeneket az emberi ész hosszú ideig nem képzelhet el előre. A végzet és a sors játéka következtében, mikor az emberi ész azt hiszi, hogy bölcsességével könnyen kiszínezheti a jövendő képét, az események rohamosan megváltoznak, az elnyomottak fölkelnek s a legfelsőbbek a legalsóbbak közé kerülnek.

A magyar- és erdélyországi tanácsosokkal együtt a két leghatalmasabb birodalom jövendő összeköttetéséből szeretett magyar hazájára csak jót remélhetvén, elhatározta, hogy a szövetségben kikötött pontok s az alább megjelölt feltételek alatt *Lengyelország felajánlott koronáját elfogadja.*

Teljeshatalmú követei tartsák szemök előtt, hogy a nemzet üdve a béke és szerződések kötésében rejlik; a czárt tehát és a köztársaságot vegyék rá föltételeinek elfogadására. Nevezetesen 1. *védő- és daczszövetséget kössenek*, a mely necsak a szerződő fejedelmeket, hanem országaikat is kötelezze, s a melyet necsak a mostani, hanem más háborúk szerencsétlenségei közt se lehessen fölbontani. Mindnyájuknak egy legyen az üdve, akarata, ellensége; senki és semmi szín alatt se hagyhassa el a szövetséget s ha a szerződő felek közt

idő folytán kérdések és egyenetlenségek támadnának, a többi szövetséges mint közbenjáró és kezes avatkozzék be. 2. Igérje meg a czár, hogy Rákóczit, mint lengyel királyt, egész erejével (fegyverrel, pénzzel, hadiköltségekkel, az orosz és a lengyel hadseregekkel) segíti s a trónon megtartja mindaddig, míg a béke s a békés kormányzat végképen helyreáll. 3. Mikor a czár jelen van, királyi méltóságához illően bánjék, s háborúban és az országban mindent megbeszéljen vele, távollétében pedig az egész orosz hadsereget alája rendelje s megparancsolja, hogy hadidolgokban és katonai fegyelemben a sereg föltétlenül engedelmeskedjék neki.

Minthogy kötelességeinél és hazaszereteténél fogva Rákóczi csak úgy távozhatik el Magyarországból és csak úgy fogadhatja el a lengyel koronát, ha ezzel Magyarország javát, biztosítását és megsegítését kieszközölheti, annálfogva kéri a czárt, hogy Magyar- és Erdélyország sorsát szivére vegye. Ezt a kérést a követek az alábbi okokkal támogatják. Ha a svéd király a háborúban a szabadság védelmét mint protector nagyra becsüli, még nagyobbra kell becsülni a czárnak a szabadválasztás helyreállítására irányuló törekvését. Alkalma nyilik így arra a dicsőségre, hogy a nyomorgatott nemzetet fölszabadítsa. Ez annak idején megkétszerezi a szövetség hasznát, kivált ha a czár segedelmével Magyarország is visszanyeri erejét ; a mi annál előbb lesz meg, mennél hamarább jön a segedelem. A svédekre is nagyobb erővel támadhat, ha az egyesített seregek készen állnak. Semmit sem árthat Ausztria, melyet ugyan bántani fog Rákóczi megválasztása és a czárral való szövetsége, de képtelen lesz bosszút állani. Jobb idején rögtöni segítséggel meggátolni Magyarország szerencsétlenségét, mint az alkalom elszalasztásával hasonlíthatatlanul nehezebb eszközökkel ütni helyre azt a kárt, a mit a fejedelemnek távolléte — mint a léleknek a testből elszállása — okozhat. Jelentse ki tehát a czár a szerződésben, hogy Magyarország ügyét és háborúját igazságosnak tartván, szabadságát háborúval vagy békével visszaszerezni kivánja olykép, hogy a czár és Magyarország vezérlő fejedelme szabadválasztás útján visszaállítsák a magyar korona épségét, a még osztrák kézen levő végvárak birtokait és a szabad ország kormányát. Tanusítson a czár a magyar nemzet iránt olyan kegyességet, hogy Magyarország már nevének említésére is feléledjen s belássa, hogy a fejedelemnek lengyel királysága reá nézve hasznos ; távozása miatt pedig elkeseredve, hitelt ne adjon az ellenség hitegetéseinek. A nélkül tehát, hogy háborút inditana, adjon a czár Rákóczinak mint lengyel királynak legalább 40.000 tallérból és legalább 20.000 emberből álló segítséget. Ezzel nem sérti meg a császárnak a magyarok kibékítésére felajánlott közbenjárást, mert a segítséget a lengyel királynak adja, valamint a dán is ad a császár segitségére katonát a császárnak a nélkül, hogy a fraucziáknak háborút üzenne, vagy a magyar

ügybe nyiltan beavatkoznék; sőt a czár is kölcsön adott Ágost lengyel királynak egy orosz sereget, mely harczolt is a birodalomban a francziák ellen, holott ezeknek nem izent háborút. A követek a jelen háborúból más példákat is hozhatnak föl s meggyőzhetik a czárt, hogyha fegyvert és segítséget ad, Magyarország még ez őszszel fölszabadul s tapasztalni fogja ennek hatalmát minden jövendő alkalommal a svédek ellen.

A svédekkel szemben a czár hivatkozhassék arra, hogy Rákóczi azért fogadta el a lengyel koronát, mert más nagyobb akadály lett volna a czárral való kibéküléseben, melyet — Magyar- és Lengyelországok szabadságainak biztosítása és a béke megkötése után — az ő személye sohasem fog meggátolni. Addig pedig, míg a tervezett békeszerződéseket meg nem kötik, a czár a svédek ellen Livlandban vagy másutt ne kezdjen háborút. Ha a fejedelem időközben békét kötne, a czár Magyar- és Lengyelország békéjénél ne becsülje többre saját érdekét, mert ezzel csak megnehezítené, hogy maga is kibéküljön a svédekkel. A czár és a fejedelem azonnal küldjenek követeket a franczia királyhoz az orosz-lengyel-svéd háborúban való közbenjárás kieszközlésére, a bajor választóhoz pedig a magyar trónra való meghívása végett. Ha a svéd a császárt csakugyan megtámadja, a svéd a közbenjárást bizonyára elfogadja. Ha a svéd a császárra támad, a czárnak nem kell Lengyelországban elviselhetetlenül nagy fegyveres erőt tartania, hanem azzal másutt szabadon rendelkezhetik. Tegyen tehát igéretet, hogy mint protector hadat küld *Magyarország felszabadítására*; ezzel a bajor választóban is reményt kelthet Magyarország trónja iránt. Ha a svédnek nem kell a francziák közbenjárása, a császár a két rossz közül inkább Magyarország átengedésére határozza el magát, mely esetben Magyarország új királya a svédek ellen a czárral szövetkezhetik.

Szaniszló kielégítése nélkül a svéd-orosz békét megkötni nem lehet. A bajor választó a magyar háborúval, tehát a szövetségbe való lépéssel utat nyitna arra, hogy az általános békére Magyar-, Lengyel- és Oroszországot is belefoglalják. Igy *Európa kibékülése* lehetetlenné tenné, hogy a svédek Lengyel- és Oroszország ellen háborút inditsanak. A svéd különben egész erejével csak úgy követelheti Lengyelországot, ha lemond a római birodalomba vetett minden reményéről és cserben hagyja Ágostot, valamint a német fejedelmeket. A csalódottak bizonyára ellene fordulnak s a szerencse elpártol Svédországtól, mely magával szemben találná az osztrák nyomás alól felszabaduló Magyarországot is. Ha tehát a svéd Lengyelországra támad, betörésének meggátlására a czár Szilézia és Magyarország határára nagyobb sereget küldjön; ha pedig Magyarországot nem nyugtalanítja, a magyar hadak elvághatják Sziléziával való összeköttetését. Ha a svéd a császár ellen nem indul, a czár mindenesetre küldjön Magyarország védelme végett hadakat

Szilézia határára. Mondja meg a császárnak, hogy ezt azért teszi, mert közhit szerint a császár a svéddel akar szövetkezni ellene, a czár ellen. Minél előbb szövetkezik a bajorral, annál hamarább tapasztalja a francziák segítségét, melyet most a németek tartóztatnak fel. A bajor választó megjötte után a csehek és a sziléziaiak is segítséget adhatnak, mi a svéd hadak helyzetét még rosszabbá tenné.

Követei kérjék a czárt arra is, hogy hűségére térítse a ráczokat, a kiket azután magyar tábornokok vezessenek Horvátország felé.[1])

Maga Rákóczi a szükséghez képest hol Magyar-, hol Lengyelországban lenne a sereggel. Tiszteket a franczia királytól és a bajor választótól kérne; a németekben nem nagyon bízik, bár a németekkel folytatott nyilt háború idején is vannak német zsoldosai, s ha zsoldot hirdet, a német hadseregnek majdnem a felét felfogadhatja. Kérte végre a czárt, hogy az ilyvói érseket a moszkvai fogságból szabadon bocsássa, a szövetség területén lakó polgárok útlevéllel szabadon közlekedhessenek s a levelezés és a kereskedés szabad legyen.

A fejedelem azért adott ily részletes utasításokat követeinek,[2]) hogy a czárral vagy az orosz és a lengyel urakkal társalogva, politikájának alapeszméit a maga helyén és idején megfelelő módon képviseljék. Küldetésöknek sarkpontja az volt, hogy *szövetséget kössenek a czárral,* s így másokkal csak azután értekezzenek nyilvánosan, ha a czár felfogását már ösmerik; kivéve, ha a czár maga kivánná, hogy a köztársasággal kötött szövetségénél fogva a főrendek előtt is nyilatkozzanak. Erre szükség is lehet, mert a lengyel urak rossz néven vehetnék, ha a czár Magyarország miatt új háborút kezdene, vagy pedig megapasztaná a Lengyelországot védő orosz hadat. Meghatározta a fejedelem azt is, hogy követei kiknél tisztelegjenek,[3]) s velök szemben miként viselkedjenek. Nyilvánosan az ő megválasztásáról egyáltalán ne beszéljenek, hanem csupán a szövetség megkötését mondják küldetésök igazi okának és czéljának. Ha a szövetséget a czárral megkötik, de a királyválasztást a körül-

[1]) Itt, a tenger felől akart Rákóczi összeköttetésbe lépni a franczia hadakkal.

[2]) Kifejti ezt az utasításokhoz írt utóiratában. A Nedeczky-lt. 1665. sz. iratáról közli Nedeczky, 270—272.

[3]) Nedeczky 58 nevet sorol fel. U. o. 273—275.

mények következtében elhalasztják, *a lengyel köztársasággal ne lépjenek szoros szövetségre*, vagyis ne kössenek vele védő- és daczszövetséget, mi a svédekkel nyilt háborúra vezetne, hanem csak a szomszédsággal járó kötelességeknek, a kölcsönös menekülési jognak stb. szabályozására szorítkozzanak.

Nedeczky akkor ért Varsóba, a mikor az egyes palatinusságok augusztus 1. és 2. napján már megválasztották követeiket a lublini nagytanácsba, a hová a beteges czár 11-én akart átmenni. Remélték, hogy szeptember 28-án meg lesz a királyválasztás, de némelyek attól tartottak, hogy Szent István-napig a svédek már Varsó alatt lesznek s a dolog abbamarad. A svédpártiak Censtochowban tartottak nagytanácsot, melynek szétverésére a czár *Volkonsky* herczeg kozákjait, a lublini országgyűlés fedezésére pedig *Gagary* herczeg ezredes csapatait küldte.[1]) Nedeczky augusztus 8-án [2]) először is a köztársaságnál járt el küldetésében. Előadta, hogy a mennyiben a belzi palatinusnak (Szieniavszkynak) szánták a koronát, Rákóczi a lengyel urak elé nem akar semmiféle akadályt gördíteni, sőt a palatinusnak szívből kivánja ezt a tisztességet. Azt a feleletet kapta, hogy ha a köztársaság körül szerzett érdemeiért felajánlanák is a koronát, Szieniavszky nem fogadja el, mit levelében már ki is nyilvánított. Megnyugtatták, hogy a fejedelem, mint király, a két országban folyó háború idején abba az országba mehet, a hova hadiokok szólítják. Lengyelországnak Magyarországgal való szövetkezését és szövetségét a köztársaság sem ellenzi, sőt örömest kivánja. Nedeczkynek arra a megjegyzésére, hogy a főurak néhány homályos és nem világos levelet írtak a fejedelemnek, azt válaszolták, hogy ezeken nincs miért fennakadni, mert a korona felajánlása végett a követet Rákóczihoz *egyhangú titkos szavazat alapján* küldték el. A fejedelem kivánsága szerint rajta lesznek, hogy a pártokat a koronázás előtt vagy után kibékítsék. Az interregnum alakjára és a királyválasztás módjára nézve a lengyel törvények értelmében fognak eljárni. És megnyugtatni törekedtek Rákóczit az iránt, hogy ha a svéd király Szaniszló biztosítása végett az

[1]) Cursor. 64—67. sz.

[2]) Ó naptár szerint julius 28-án. Latin fogalmazvány a moszkvai áll. levéltárban.

országra tör, az új királyt a köztársaság a czárral együtt minden erejével védelmezi.

Másnap, augusztus 9-én [1]) *Nedeczky* a czárnak is átnyujtott egy emlékiratot. Kifejtette, hogy ura, Rákóczi, ugyan csak Magyarország és Erdélyország javával gondol, azonban a czár és a főbb lengyel urak kivánságára és kérésére hozzájuk is külön követet küldött. Ennélfogva, ha útja, módja nyilik arra, hogy azt a czár legkisebb sérelme nélkül tegye, kész elfogadni Lengyelország koronáját, föltéve, hogy az ország karai és rendjei az ő személyében saját szabadakaratukból egyhangulag megegyeztek. Azonban nagyon szükségesnek tartja, hogy ebben az ügyben tekintettel legyen Magyar- és Erdélyországra is. Azt hiszi, nem követ el vétséget, ha előbb lecsöndesíti mindakét haza lakosait, kik a dolog váratlansága miatt megdöbbennek s magukat elhagyottaknak vélik; meg akarja tehát hallgatni szenátorainak és tanácsosainak véleményét. Nedeczkyvel a tárgyalásokra és a szerződésre épen ezért nem küldhette ide teljeshatalmú megbízottjait; azonban legfőbb gondja és ügyekezete, hogy minél előbb s mentül gyorsabban teljes bizonyossággal és elegendő utasítással megjelenhessenek.

Nedeczky kérte a czárt, hogy addig is, míg a teljeshatalmú megbízottak a megkezdett ügyet sikeresen befejezhetnék, a czár küldjön erre a czélra alkalmas és megfelelő embereket, a kik kibékítsék a ráczokat, névszerint a Maros mellett Arad és Temesvár felé, továbbá a Duna és Tisza közt Bács vármegyében, valamint a Száva és Dráva közt Szlavóniában lakókat. Azt hiszi, hogy a czár dicsőséges neve iránt való tiszteletből, az egyforma vallás iránt való buzgóságból s azért is, mert a magyar nemzettől nagyobb és bőségesebb jogokat várhatnak, mint az ellenséges német és osztrák nemzettől, igen könnyen meg lehetne nyerni őket a fejedelem részére.

Panaszt emelt *Lubomirszky* György szepesi sztaroszta ellen, a ki több tekintetben kárt okozott a fejedelemnek; egyrészt mert letartóztatta a lublói harminczadost, másrészt mert az osztrákpártiaknak kedvez, szökött vagy pénzen fogadott magyar

[1]) Ó-naptár szerint julius 29-én. Nedeczky latin memoranduma ugyanott.

katonákat tart magánál, vagy pedig különböző cselfogással és hatalmaskodással a maga szolgálatára kényszeríti őket. A fejedelem ugyan megtorolhatná a sztaroszta kihágásait, de nem akar addig kellemetlen eszközökhöz nyulni, míg nem tudja, nincs-e a sztaroszta a czár védelme alatt. Ha igen, a sztarosztát, ki Magyarország kárára, mint a legbiztosabb jelek mutatják, titkos összeköttetésben áll az Ausztriai Házzal, a czár maga zabolázza meg és kényszerítse elégtételadásra. Ezenfelül Rákóczi a czártól útlevelet kért Francziaországba küldendő követe számára s figyelmébe ajánlotta Lengyel- és Magyarország közlekedésének az ügyét.

A czár kegyesen fogadta, hogy Rákóczi kész elvállalni Lengyelország koronáját s igérete és az eddigi megegyezés alapján nem tagadja meg tőle segítségét. Kijelentette, hogy ezt a dolgot nem kezdte a lengyel köztársaság legelőkelőbb urainak megkérdezése és megegyezése nélkül; és ha a köztársaság érzülete Rákóczi személye iránt határozottabban megnyilatkozik (miről a fejedelem már értesült is a köztársaság követe útján), jövőre sem mulaszt el semmit sem, hogy a köztársaság szándékait támogassa. A czár a teljeshatalmú megbízottakkal kötendő szerződésben, a mint Nedeczkynek élőszóval bővebben is kijelentette, erre nézve biztosítékot nyujt. Kijelentette, hogy Lubomirszky nem áll az ő védelme alatt, a fejedelem tehát tetszése szerint tehet vele. A Francziaországba menő követnek útlevelet ad s Dolgorukyt utasítja, hogy Szieniavszkyval együtt rendezze a postai közlekedést Magyar- és Lengyelországok közt.[1])

VI. Bercsényi útja a czárhoz.

Augusztus 6-án[2]) *Golovkin* megkapta Bercsényi levelét, melyben útlevelet kér tőle s tájékoztatást, Szandomirba vagy Jaraszlóba menjen-e s mikor nyer kihallgatást a czárnál? Megjegyezte, hogy messzire és hosszú időre nem távozhatik a házából.

[1]) Latin fogalmazvány a moszkvai áll. lt.-ban.

[2]) Ó-naptár szerint julius 27-én, míg maga a levél Ungváron julius 30-án kelt. U. o.

Másnap, augusztus 7-én, a fejedelem megbízólevelet állított ki báró *Andrássy* István és *Rádai* Pál részére, a kiket a lengyel köztársasághoz küldött követségbe.[1]) Eznap Munkácsról már ő maga is Ungvárra, 10-én pedig Bercsényivel és néhány szenátorral Homonnára érkezett, hogy a fontos tárgyalások alkalmával közelebb legyen Lengyelországhoz. Mindjárt másnap tanácsülést tartott s *Vay* Ádám ez alkalommal már jelentést tehetett, hogy az erdélyi szenátorok Huszton tartott ülésökben mindnyájan a lengyel királyság elfogadását ajánlották neki.[2]) Még sem oszlathatták el aggodalmait. Attól tartott, hogy esküjével, a melyet mint erdélyi fejedelem és mint a szövetkezett rendek vezérlő fejedelme letett, ellenkezni fog az az eskü, a melyet a lengyelek követelhetnek tőle, mert a két ország érdekei mások. Mint lengyel királynak, barátságban kell élnie a császárral, mint fejedelemmel, harczolnia kell vele; már pedig ok nélkül a lengyeleket nem viheti ilyen háborúba. Jól tudta, hogy helyzetének bizonytalansága csak addig tarthat, míg XII. Károly Szászországból be nem megy Lengyelországba s ezzel a német birodalmat meg nem szabadítja a háború veszedelmétől; de azt is tudta, hogy a czár épen azért sietteti a királyválasztást, mert Lengyelországban már az új királyra támaszkodva akarja fogadni a svédeket. E mellett Rákóczi gyanította, hogy a lengyelek csupán az oroszok nyomása következtében, tehát nem szívből és nem őszintén gondolnak reá vagy akárki másra, mint új királyra. Tudta, hogy *Szembek* prímás és testvére, a kanczellár, valamint a szandomiri confoederatio elnöke titokban még mindig Ágost király hívei.[3]) Olvashatta *Oginszky* Gergely kiáltványát,[4]) a melyben Wiszniovieczky herczeg legfőbb bűnének mondta, hogy

[1]) A moszkvai áll. lt.-ban két megbízólevél van: az egyik augusztus 5-ről, a másik augusztus 7-ről, de mindakettő Munkácsról keltezve; holott a fejedelem Munkácsról 6-án Szerednyére ment s 7-én d. e. 10-kor már Ungvárt volt. (Beniczky naplója, 33—34.) Idejárul, hogy Rádait — saját önéletrajza szerint (Rákóczi-tár, I. 401.) — a fejedelem voltaképen a »muszka czárhoz« küldte, kinél is . . . Aug. lévén audientián, a fejedelem részéről szövetséget kötött«. A szövetséget azonban Bercsényi kötötte meg szeptember 4/15-én.

[2]) Rákóczi emlékiratai, 228—229.

[3]) Rákóczi emlékiratai, 228—229.

[4]) Julius 22. Załuski, III. 813—814.

hazáját előbb a czárral kötött szövetség bilincsébe verte, azután pedig, hogy álnokságát megkoronázza, átment Szaniszló pártjára. Szaniszló ellen azonban nyiltan egyelőre Rákóczi sem foglalhatott állást, hogy meg ne sértse annak hatalmas pártfogóját, XII. Károlyt, kinek barátságát, sőt — ha lehetne — szövetségét is biztosítani akarta Magyarország részére. Sőt — *Medows* angol követ szerint [1]) — Bécsben az ónodi trónfosztást egyenesen *XII. Károlynak* tulajdonították, a ki Szászországban állt hadaival s teljes bizonytalanságban tartotta a császárt. A fejedelem őszintén közölte is a svéd királylyal a czár ajánlatát és arra adott feleletét.[2]) Megkérdezte, milyen segítséget remélhet tőle, ha a koronát visszautasítván, a haragvó czár a császár érdekében reá küldené hadait. *XII. Károly* igen határozottan felelt. Tartsa magát erősen a czár ellen, mert ő nemsokára Lengyelországba megy és a czárt megveri. Ugyanakkor Rákóczi *Szaniszló* királynak tudtára adta, hogy *Szieniavszky* lengyel főtábornok a nagytanácscsal, tehát valamennyi szenátorral együtt elösmeri őt királynak s választását megerősíti, ha a nagytanácsot, mint testületet fogadja. Szaniszló ép oly határozottan felelt. Isten kegyelméből lévén Lengyelország királya, nincs szüksége a nagytanács kegyelmére; annak tagjait tehát, ha jelentkeznek, csak mint magánembereket fogadja. Ily körülmények közt a fejedelem mindenkép el akarta kerülni királylyá választását s a czárral is csak látszatra folytatta ez irányban az alkudozásokat. Igazi czélja az volt, hogy *Miksa Emánuel* bajor választófejedelem és a franczia király közbenjárásával kibékítse a czárt a svéd királylyal, de ennek a fejében kikösse, hogy a választófejedelem magyar és Szaniszló lengyel király legyen, ő maga pedig erdélyi fejedelem maradjon. »*Íme,* — úgymond [3]) — *minden cselekedetemnek*

[1]) 1707 julius 13. Simonyi, III. 325.

[2]) Saussure szerint (Törökorsz. levelek és följegyzések. 239.) titokban küldött hozzá követet Szászországba; Rákóczi szerint (Emlékiratai, 225.), ez a követ Rádai volt, de önéletrajzában Rádai csak oroszországi követségről beszél. Lehet, hogy csakugyan volt titkos megbizatása augusztusban XII. Károlyhoz is, de őt már különben sem találta volna Szászországban. Külön csak deczemberben ment ki hozzá Lengyelországba (Medows jelentése Harleyhoz, 1707 deczember 17. Simonyi, III. 351), de Rádai erről sem szól önéletrajzában.

[3]) Rákóczi emlékiratai 226.

s a czárral folytatott alkudozásaimnak kulcsa, a miről azonban, Bercsényit kivéve, más senki sem tudott.«

De Rákóczi még Szieniavszky visszalépése után sem volt a czárnak egyetlen jelöltje. A bécsi ministertanács augusztus 8-án [1]) úgy tudta, hogy mivel egy lengyel sem akarja elfogadni a lengyel koronát, ha Jenő herczeg vagy Rákóczi sem fogadná el, hajlandó békét kötni. A czár bécsi követével, *Urbich* Péter báróval tehát tudatni kivánta, hogy Jenő herczeg *most* nem hagyhatja oda a hadjárat színterét, későbben azonban a császár nem ellenzi jelöltetését. A mi Rákóczit illeti, a császárnak nincs megjegyzése; minthogy azonban Urbich szerint a czár a magyar elégületleneknél sikeresebben járhatna közben, mint az angol és a holland közbenjárók, Urbichhal tudatni kellene, hogy értesülésök szerint a czár Rákóczival a lengyel korona elfogadása iránt tárgyalásokat folytat. Alapos tájékoztatást óhajt tehát, miben áll a dolog, hogy a császár a közbenjárás kérdésében határozhasson. A ministertanács (tulajdonképen *Salm* herczeg és *Seiler* báró) szerint a császárnak nem tetszhetik, hogy Rákóczi lengyel király legyen, de nem is árt neki, ha az ő közreműködése nélkül a lengyel koronát elfogadja. A tanácsnak ezt a véleményét a császár jóváhagyta.

A fejedelem alig érkezett meg Homonnára, augusztus 10-én a maga és a szövetkezett rendek nevében megbízólevelet adott a czárhoz és a lengyel köztársasághoz küldött követei: Zétényi *Klobusiczky* Ferencz, *Berthóti* Ferencz és *Nedeczky* Sándor részére.[2]) A czárhoz intézett sajátkezű levele szerint [3]) teljeshatalmú követeit azért küldi, hogy kitűnjék, mennyire szeretné előmozdítani szándékait. Hogy pedig őszinteségéről még inkább meggyőződjék, a dolgoknak jobb elintézésére helytartóját és Magyarország tábornokát, gróf *Bercsényit* rendelte, a ki bizalmas barátja, a szerencsétlenségek idejében pedig hűséges társa volt. Arra kéri tehát a czárt, hogy úgy tekintse, mint ha ő maga volna.

Másnap délelőtt a fejedelem a szenátorokat fogadta. Sokat tárgyalt Bercsényivel s délután tanácsülést tartott, 12-én Wisz-

---

[1]) Századok, 1912. 771.

[2]) A moszkvai áll. lt.-ban hártyán, függő pecséttel és Rákóczi sajátkezű aláírásával ellátva.

[3]) U. o. 4r. félíven, boríték és pecsét nélkül, latin nyelven.

nioviеczky herczegnő küldöttjének adott kihallgatást, 18-án pedig a czárnak Varsó tájáról jött futárját felelettel küldte vissza.[1]) 19-én a tanácsülésben készítették el a lublini országgyűlésre és a czárhoz küldendő követek utasítását.

Arra kérték benne a czárt, hogy saját császári hatalma érdekében is fogja pártját a magyaroknak. Magasztalták a czár hatalmát és dicsősége növekedését óhajtották. Dicsősége leggyorsabb és legalkalmasabb útjának, módjának a franczia királylyal való szövetkezést tartották. Ha ezt a szövetséget megköti, mint a lengyel köztársaságnak amúgy is szövetségese, béküljön ki a svéd királylyal is. Azután az Ausztriai Háznál járjon közben az általános béke kieszközlése végett; s ennek egyik pontja gyanánt azt a magyar nemzet törvényeinek helyreállítására buzdítsa. Ha ezt a czár eléri, s a békességet az egész kereszténység közt megteremti, lengyel és magyar hadakkal egyesítvén saját seregének egy részét, egészen a tengerig, Konstantinápolyig nyomulhat, a hadjáratot a Fekete-tenger felől saját hajóhadával támogathatja, harmadik részről pedig a franczia király és a velenczeiek is segítvén, a keleti császárságot egészen elnyerheti és magáévá teheti.[2])

A tanácsban megválasztották a követség tagjait is.[3]) Főkövet lett Székesi *Bercsényi* Miklós gróf főtábornok és helytartó. Rendes követek Magyarország részéről *Klobusiczky* Ferencz a közgazdasági tanács elnöke és *Berthóti* Ferencz kassai altábornok; Erdélyország részéről csupán *Rádai* Pál kanczelláriai igazgató, mivel Andrássy István tábornok, betegsége miatt, nem vállalta a küldetést.

Szent István napján a fejedelem Bercsényi számára ajánlólevelet írt a czárhoz,[4]) misét hallgatott, ebéd után a követség búcsúlátogatásait fogadta s útnak eresztette a fényesen fölszerelt csapatot. A követek saját udvari embereiken és szolgáikon kívül magukkal vitték a fejedelem kirendelt embereit, katonáit és

[1]) Beniczky naplója. 35.

[2]) Ezeket a pontozatokat Pulay János a szatmári békességről szóló munkájában (Károlyi önéletírása, II. 491—492.) évek mulva emlékezetből írta le.

[3]) Beniczky naplója. 37—38.

[4]) A moszkvai áll. levéltárban.

szolgáit is. Ott volt a kis seregben *Krucsay* István, a szenátus titkára, *Ottlyk* Pál főcsuhadár (cubicularius, főbejáró); három bejáró, ú. m. *Perényi* László, *Vécsey* László, *Kende* László; hat étekfogó: Beniczky Péter, Gellyesti Péter, Zemlyei István, Györre János, Fejérváry Pál, Illyefalvi György; továbbá *Máriássy* István, a nemestársaság őrmestere nyolcz nemes testőrrel, vagyis gavallérral, kik közül Semsey Sándor, Kiszely Sándor, Gombos István, Sztankay Miklós, Both István és Bydeskuthy Lajos neve ösmeretes.

Pár nap mulva ment utánuk a porosz királyhoz küldött követ, kökényesdi *Vetésy* László. Utasítása [1]) értelmében először Lublinba, s onnan a fejedelemasszonyhoz Danczkába kellett mennie. Ha úgy találja, hogy a danczkai nép Szaniszlóért lelkesedik, a fejedelemasszonyt a czár útlevelével vigye át Thornba, Berlinben pedig, meghatalmazó levelének bemutatása után, ajánlja a király pártfogásába. Jelentse be, hogy a magyarok az Ausztriai Ház dethronisatiója következtében új királyválasztásra készülnek s az ország védelmére külföldi hatalmakkal óhajtanak szövetkezni. *Legszilárdabbnak és leghasznosabbnak a czárral és Lengyelországgal való szövetséget tartják.* A császár — talán Rákóczi ijesztgetésére — azzal kérkedett ugyan, hogy a czárral szövetkezett, de a czár Rákóczinak adott előnyt vele szemben, sőt Lengyelország koronáját is felajánlotta neki; Rákóczi pedig elhatározta, hogy szövetkezik vele és a köztársasággal. Egyúttal azonban a czárt arra kérte, hogy béküljön ki a svéd királylyal. A királyt ne lepje meg, hogy a czárral tárgyal, holott némi összeköttetésben áll a svédekkel; mert ez a választás nem bánthatja a svéd királyt, kinek és a választásnak czélja a lengyel szabadság helyreállítása.

Egy osztrák lap híre szerint [2]) *Bercsényi* a fényes követség élén azért ment Lengyelországba, hogy ott és a czárnál segítséget keressen Rákóczi *ellen,* a kitől elszakadni szeretne. Pedig Bercsényi épen a határon arról biztosította a fejedelmet,[3]) hogy

[1]) Kelt Homonnán, 1707 augusztus 26. Közli Fiedler, I. 64—65.

[2]) Az Europ. Fama (1707. LXIX. 638.) azt is hozzáadja, hogy »rablott kincseit Lengyelországba vitte«.

[3]) Felsőcsebenyben, augusztus 21. Arch. R. V. 432.

semmi sincs, a mi őt tőle és édes hazánk szolgálatától elvonja. Istenben bízva, hitte, hogy szerencsésen jár, útját a fejedelem méltóságára és hazánk javára teszi meg s őt nemsokára már királyi fönségében, neménck és nemzetének dicsőségére üdvözölheti. Bécsben is voltak, kik állították,[1]) hogy azért ment Lengyelországba, mert Rákóczit királylyá választatni s Lengyelországot Magyarországgal egyesíteni szeretné. Mások szerint a főtábornok leesett a lóról és sérülései következtében már meg is halt. Bercsényi azonban, bár gyöngélkedve, folytatta útját. A zempléni Csertész felől,[2]) a wengliszkai hágón átkelve, az eléje rendelt orosz kiséret vezetője, *Scserbátov* herczeg vagy knyáz, a ki már egy hete várakozott reá,[3]) a czár és Mencsikoff herczeg nevében augusztus 22-én Jaszliszkán, az első lengyel faluban, nagy tisztelettel üdvözölte.[4]) Hiszen a czár idáig egymásután három futárt küldött a herczeghez azzal a parancsolattal, hogy ha még nem érkezett volna meg, maga menjen Rákóczihoz és sürgesse Bercsényi jövetelét. »Sok a becsület, nem tudom, mint végzik!« — jegyezte meg Bercsényi.[5]) A litvániai marsalek Duklán várta őt; de mivel másfelé ment, Rimanowba nagy becsülettel küldött hozzá üdvözletet és izenetet[6]) Szandomiron át akart eljutni Varsóba, hová, Nedeczky értesítése szerint, a czár várja. 23-án tehát követtársaival megállapította az előterjesztés pontozatait, melyeknek alapján *Klobusiczky* — *Nedeczky* segítségével — Lublinban és Varsóban nélküle is megkezdhetik a tárgyalásokat.[7]) Másnap már Krosznáról előreküldte Klobusiczkyt, hogy beteges volta és lassú útja miatt vissza ne tartsa,[8])

---

[1]) Medows Harley angol ministerhez. Bécs, augusztus 27. (szeptember 7.). Simonyi. III. 336—337.

[2]) Cserkésznek írva. U. o.

[3]) Scserbátov (a kit Bercsényi csak herczegnek vagy knáznak nevez) Safirovhoz augusztus 22. Egy Golovkinhoz u. a. nap írt levelében ezt azzal ismétli, hogy Bercsényit Homonnáról (Humani) Rákóczi bocsátotta útnak. Mindakét levél a moszkvai áll. lt.-ban.

[4]) Bercsényi a fejedelemhez Rimanowról augusztus 23. Arch. R. V. 433.

[5]) Levele Krosznowról (Kroszna), augusztus 24. U. o. 434.

[6]) Rimanow, augusztus 23. U. o.

[7]) Krosznow, augusztus 24. U. o.

[8]) Ezzel Klobusiczkyék csak 24 órai előnyt nyertek. Arch. R. V. 436.

Golovkinnak pedig levélben köszönte meg a czár jóindulatát, melyet megérdemelni óhajt.[1])

Scserbátov herczeg nem igen hitte, hogy a czár Lublin helyett Varsóba hivatta Bercsényit, mert ő maga nem kapott ilyen tudósítást; mivel azonban vissza nem tarthatta, megindult vele Szandomir és Varsó felé, még pedig valamivel gyorsabban, mert Bercsényi állapota javult.[2]) Bercsényi dicsérte is a herczeget, hogy velök szemben emberszerető és barátságos. Sőt sokalta is nagy figyelmetességét; mert nemcsak előre küldte embereit, hogy szénát, abrakot, húst, tyúkot, ludat stb., s hordószámra sört, pálinkát, szedjenek össze, hanem ki is hirdette, hogy pénzért senki se merjen adni valamit, mert a czár felakasztatja őket, ha a magyarok a maguk pénzén élnek. El is futottak előlük a falusiak és csak akkor szállingóztak vissza helyiségeikbe, mikor látták, hogy a magyarok és az oroszok nem bántják a megmaradtakat.[3]) Már előbb észrevette, hogy a lengyelek úgy szeretik az oroszokat, mint a magyarok a németeket.[4])

Bercsényi meglátogatta az útjába eső lengyel urakat, őt pedig a távolabb lakók is fölkeresték. Tőlük, vagy a futároktól hallotta, hogy az orosz hadak Nagy-Lengyelország, vagy talán Szilézia felé indultak, Danczka táján pedig egy várba szorították a Szaniszló-pártiakat.[5]) A czár mindenfelől Varsó körül vonja össze a hadakat s 20.000 gyalogossal *Mazeppa* is odamegy. A svédek Boroszlóban templomokat foglalnak le s nem törődnek Lengyelországgal; *Szienavszky* pártja szaporodik s ő maga 28-án Lub-

---

Augusztus 26-án Terebesről írt levelében a fejedelem is örvendezett, hogy Bercsényi személye iránt ilyen nagy a czár reflexiója. U. o. II. 89.

[1]) Bercsényi Golovkinhoz. Kroszna, augusztus 24. A moszkvai áll. lt.-ban.

[2]) Scserbátov Golovkin Gáborhoz Velyepolyéról, augusztus 13/24. (Varsóba augusztus 16/27. érkezett.) A moszkvai áll. lt.-ban.

[3]) Bercsényi a fejedelemnek Cipperből, augusztus 28. Arch. R. V. 435—436.

[4]) Augusztus 23. U. o. 434. »Látom, csak úgy szeretik ezek egymást, mint mi a németet!«

[5]) Arch. R. V. 434—435. A fejedelem már 26-án utasította Bercsényit, bírja rá a czárt, hogy Sziléziában ne háborgassa a svédet, mert ez nem felelne meg annak a szándékának, a mit velök tudatott, hogy t. i. a svédnek a császár ellen való hadiműködését nem fogja gátolni. U. o. II. 89.

Lublinba, felesége pedig Varsóba indult.[1]) Mert míg Rákóczi idegenkedik a koronától, Szieniavszky nagyon vágyakozik reá. Még az sem bizonyos, a czár Lublinba megy-e, vagy az ő kedvéért Varsóba teszi át a nagytanácsot? A nagy urak egy része írásban küldte be szavazatát a prímáshoz, de sokan nagyon félnek a svédtől, s azt hiszik, hogy a választás előtt még csatájuk lesz velök.[2])

Bercsényi azt szerette volna, hogy ne legyen csata, de a választást se halasszák el; ha pedig meg lesz is a választás, annak elfogadása előtt szükség esetében fegyveres védelem alatt tárgyaljanak. Azonban legjobban azt óhajtotta, hogy a *szövetség megkötése megelőzze a biztos választást.* E végből *Vetésy* Lászlót 28-án előre küldte Lublinba, hol az országgyűlés — egy heti késedelemmel — 18-án megnyilt ugyan, de a tanácskozásokat, — a megjelentek csekély száma miatt — csak kevés sikerrel folytathatták.[3]) Maga Bercsényi siettette a varsói utat, hogy utolérje Szieniavszkynét, a kitől a dolgok jobbrafordítását remélte.[4]) 29-én Szandomirba érkeztek és *Scserbátov* herczeg onnan kért Golovkintól utasítást, hogyan bánjék Bercsényivel?[5]) 31-én pedig Kazimérből kérdezte meg, a követség ünnepiesen vagy egyszerűen vonuljon-e be Varsóba? Maga Bercsényi erről nem nyilatkozott.[6]) Alkalmasint azért nem, mert ha — *Scserbátov* beszéde szerint — *Golovkin* csakugyan kijönne fogadtatására, attól tartott, hogy megharagudnék; hiszen »ha legátusnak akarná hinni: nincs arra instrumentuma«. Pedig Pulyaván egy sztarosztától, a ki Nedeczkyvel beszélt, azt hallotta, hogy a czár türelmetlenül várja. Nedeczky leveléből valószínűnek tartotta, hogy Klobusiczkyékat nem fogadják, mert a követség feje nincs velök; hanem az ünnepies fogadtatást az ő számára tartogatják. A czárnak a lublini országgyűlésre teljes hatalommal küldött biztosa, *Dolgoruky* herczeg, hasonlóan nyilatkozott, de *Vetésyt* mégis igen szívesen látta. Egyébiránt a magyar követség kedvéért a lublini országgyűlést elnapolták szeptember 9/20-ig; úgy hogy

---

[1]) U. o. V. 436.

[2]) Külön czédulán u. o. 437.

[3]) Szeptember 3. Varsoi tudósítás. Cursor. 74. sz.

[4]) Arch. R. V. 436—437.

[5]) Scserbatov augusztus 18/29. orosz levele a moszkvai áll. l.-ban.

[6]) Scserbatov augusztus 20/31. orosz levele u. o.

Lublinból az urak a prímással együtt mind eltávoztak.[1]) Maga Szieniavszky — a mint franczia orvosa mondta Vetésynek — mostan már egészen Rákóczi részén van s a maga számára nem követeli a koronát ; de vigyáznia kell *Mencsikoffra,* a ki »igen császáros« : nagyon osztrákérzelmű. Bercsényi követségére nézve káros, hogy *Korbé,* a czárnak Rákóczihoz küldött követe, hazatérve meghalt. A czár szokatlan pompával temettette el s temetésén maga is megjelent.[2])

Szeptember 2-án Bercsényi még úgy tudta,[3]) hogy a svédeknek sehol semmi hírök ; Posenben 3—4000-en vannak, Sziléziában pedig 160 templomot foglaltak el, nagy adókat szednek s *XII. Károly* a császárt ellenségnek nyilvánította. Pedig a svéd király Wolckewitzben épen szeptember elsején békült ki a császárral, a mennyiben aláírta azt a szerződést, mely biztosítja a sziléziaiak vallásszabadságát. Még aznap megindult altranstädti táborából, hogy Lengyelországból kiverje s majd saját országukban is megtámadja az oroszokat.[4]) »Ha a svéd király továbbra is Szászországban marad, — írta egy egykorú német krónika [5]) — akkor a czár még harmadik királyt is választat Lengyelországban. Mikor azonban az ujságok hírül hozták, hogy a svédek nemsokára ismét erős sereggel jönnek Lengyelországba, a dolog épen akkor akadt meg, a mikor már végezni akartak vele«. A czár kemény kiáltványban [6]) fakadt ki saját magának és a lengyel hazának közös ellensége ellen, a ki a háború kezdetétől fogva szüntelenül ártani törekszik.

Elhinti az egyenetlenség magvait, mert tudja, hogy czélját az egyetértés és a bizalom fenyegeti legjobban. Bántja őt, hogy a haza választott és igaz fiai, hazájoknak Trója égéséhez hasonló pusztulásában nem saját hasznukat és kényelmüket keresték, hanem, mint valaha Achilles kérte atyja segítségét, ők, hogy hazájokat a nyilvánvaló veszedelemtől megszabadítsák, jogaik és szabadságaik védelmére hűségesen és szentül egymás között, azután pedig

[1]) Bercsényi a fejedelemhez Modricséből, szeptember 2. Arch. R. V. 438.

[2]) U. o. V. 438—439.

[3]) U. o. 438.

[4]) Lipcsei tudósítások szeptember 3. és 6. napjáról. Cursor, 75—76. sz.

[5]) Bilder-Saal, VII. 243.

[6]) Közli Załuski, III. 814—815.

a czárral is szövetkeztek. Díszei és oszlopai a hazának, a kik azt hűségesen és állandóan fenntartják s olyan zord és kemény időkben a hazaszeretet tüzében Scaevola módjára megégetett kezöket nem akarják odanyujtani az ellenségnek. Ez az ellenség konkolyt hint, hogy megzavarja az üdvös egyességet. S hogy a czár és a lengyel haza közt a bizalmat megingassa, oly hamis híreket terjeszt, mintha a vezérek és a katonák a czár parancsára jóbarátnak és ellenségnek vagyonát egyaránt tűzzel-vassal elpusztítani s az ellenségnek ama földeken való tartózkodását megnehezíteni akarják. Könnyű kitalálni, hogy ilyen hazug hír ellenséges agyból támadt; a czár mindamellett újból biztosítja a lengyeleket, hogy velök a köztársaság védelmére s jogaik és szabadságaik megtartására szövetkezett. Jószágaikat nem elpusztítani, hanem megvédeni és megtartani akarja. Senki se forduljon el tehát tőle a miatt, hogy az ellenséggel tartóknak s a köztársaságtól elpártoltaknak javait megadóztatja s elpártolás miatt senki se tegye ki a maga vagyonát adónak, tűzzel-vassal való pusztításnak. Komolyan és szigorúan megtiltotta az ellenséggel való közlekedést; ellenben a haza őszinte és el nem fajult fiait, a kik a haza jogait és szabadságait vele együtt védelmezik, teljes pártfogásáról és kegyelméről biztosította.

Ilyen körülmények közt a czár gyorsan akart végezni a magyar követséggel. *Klobusiczkyék* magánkihallgatáson adták át neki a rövidre fogott és homályosan szerkesztett pontokat; de ezekre nem akart felelni addig, míg meg nem érkezik Bercsényi, a kiért egymásután két tisztet is küldött. *Scserbátov*ot azzal intette sietésre, hogy ne várakozzék a bevonulás szertartásainak megállapítására, hanem, mivel Bercsényi maga sem kíván ünnepies bevonulást, jöjjön azonnal, ha éjszaka jön is. Scserbátov Bercsényit szeptember 3-án, szombaton este 9-kor tehát valóban minden feltünés nélkül vitte be Varsóba s a Radzivill-palotában szállásolta el.[1])

[1]) Bercsényi Rákóczihoz Varsóból, 1707 szeptember 7. Arch. R. V. 439—440. A követség történetére nézve l. Histoire des revolutions de Hongrie. V. 374., 383.

VII. A varsói tárgyalások.

Varsóban Bercsényi azonnal (még szeptember 3-án este) fölkereste Szieniavszkát. A herczegnő aznap Csernakorig ment eléje, de nem találkozván vele, Rádai, Nedeczky s mások jelenlétében könnyezve fakadt ki Rákóczi ellen, hogy az ő híre és tudta nélkül miért jelölte magát a lengyel királyságra? Úgy sem lesz belőle semmi. A választás elmarad. Csak találomra írtak neki s már maguk is csúfságot űznek a dologból. A franczia elhagyja, az orosz nem segíti meg. S micsoda vakmerőség volt, hogy Bercsényi kezes nélkül jött ide! Hiszen Szaniszló király maga írja, hogy Bécsből megkapta azokat a föltételeket, a melyeknek alapján Rákóczi a lengyel királyságért kész odahagyni Magyarországot. Vetésynek is haragosan mondta,[1]) hogy Rákóczi Lengyelország koronáját a lengyelek hozzájárulása nélkül fogadta el, holott a lengyelek senkit sem akarnak följéptetni. Bármily áron békét szeretnének, nem pedig háborút, a mi Rákóczi megválasztásával újra kezdődnék. A koronát csak kényszerítve és időnyerés végett ajánlották föl Rákóczinak; de biztosította Vetésyt, hogy ha a királyság új választásra határozná el magát, minden valószínűség szerint inkább *Ágost* királyt választaná meg újból, mint akárki mást. Vetésy különben is hallotta, hogy a herczegné Ágost érdekében a trónfosztás után is lépéseket tett a korona megszerzésére s több szenátor szívesen fogadta leveleit és javaslatait. Azt pedig maga a herczegné mondta, hogy egy szenátor sincs Rákóczi pártján, s ha nem hallgat szavára és tanácsaira, ő is lemond a fejedelem érdekeiről, mert nem akar elmerülni azzal, ki önmagát akarja vízbefullasztani. A lengyelek megúnták az oroszokat s ha a svédek bejönnek, nem ütköznek meg velök, ha a csatát egyáltalán elkerülhetik. A lengyelek a svédekkel fognak össze, hogy kiűzzék az oroszokat hazájukból; ha pedig az oroszok győznének, egy lengyel úr sem engedi át a maga jogát Rákóczinak. A herczegné beszédét *Vetésy* még aznap azzal hozta Rákóczi tudomására, hogy *Mencsikoff* nagyon császárias érzelmű; a bécsi

---

[1]) Vetésy Rákóczihoz Varsóból, 1707. szeptember 5. Fiedler, I. 66—67.

udvar pedig ha tesz is valamit, nem azért teszi, hogy Rákóczit lengyel királylyá tegye, hanem hogy zavarba hozza. Egyébiránt a herczegné helyeselte, hogy a fejedelem a czárral és a köztársasággal akar szövetkezni s megigérte, hogy ezt minden tőle telhető módon előmozdítja.

Mindezeket a herczegné Bercsényinek is elmondta, de már nyugodtabban, mert talán időközben Rákóczi leveleit megkapta.[1]) Még tetszett is neki, mikor Bercsényi biztosította, hogy a továbbiakban az ő meghallgatásával jár el, sőt utasítása is van reá, hogy abbahagyja az egészet, ha ő nem akarja, csak baj ne legyen belőle. A herczegné megjegyezte, hogy akarná ugyan a dolgot, csak valóságát és jó végét látná ; de a svéd már megindult Szászországból s az oroszok most ebben az ügyben semmit sem tesznek. Abban sem kell bízni, hogy a lengyelek fölajánlották a koronát ; csak azért tették, hogy a béke kedvéért ajánlatukat visszavonhassák. Bercsényi nem vitatkozott vele, de megkérdezte, mit csináljon ilyen körülmények közt ? A herczegné azt tanácsolta, hogy folytassa a tárgyalást, eszközöljön ki kedvező föltételeket s ő azalatt megismervén a helyzetet, tájékoztatni fogja.[2])

Másnap, vasárnap, szeptember 4-én, Bercsényi fejköszvénye (migraineje) miatt ágyban maradt ; de a czár szertartásmestere *Andréj*jal (Andorral), a nemrég elhunyt Korbé tolmácsával együtt, már reggel hét órakor eljött hozzá, hogy *a czár* nevében üdvözölje, *Golovkin* nevében pedig megkérdezze, mikor akar szemben lenni a czárral ? Megizente, hogy aznap nem lehet. Délután a czár *Scserbátov* herczeg útján arra kérte, hogy egy órával elébb izenje meg, mikor akar találkozni vele ; majd pedig *Golovkin* kérette, hogy másnap reggel hétkor tudassa, fölmehet-e aznap ? Ebből láthatta Bercsényi, hogy a czár sürgősebbnek tartja a dolgot, mint ő maga s így hétfőn, szeptember 5-én 10 óra tájban a szertartásmester hívására hintón csakugyan elindult *Golovkin* kanczellárhoz, a hol a czár fogadni kivánta. A mint meg-

---

[1]) Thomašivsky Rákóczinak a herczegnéhez intézett 40 levelét gyüjtötte össze 1704—1712-ből s ezeket kiadni s Rákóczi és a herczegné viszonyát ismertetni készül. (Századok, 1912. 124.)

[2]) Bercsényi a fejedelemhez szeptember 7. Arch. R. V. 440.

érkezett, a szertartásmester, sőt maga a kanczellár is, egészen a hintóig ment eléje. A czárt egy kis házban, számtalan ember társaságában találta. Kezet csókolt neki s latinul kezdett beszélni, mire a czár magához intette Andrej tolmácsot. A lengyel követek mindjárt mindenfélét kérdeztek tőle ; mire a czár megfogta a tolmács kezét és súgva mondta, hogy Bercsényi most ne szóljon : majd máskor beszél vele ; »most elmehet kegyelmed«.

Igy indultak meg a tárgyalások Rákóczi lengyel királysága és a vele összefüggő orosz-magyar szövetség ügyében. A czár teljeshatalmú biztosai voltak : *Golovkin* Gábor gróf kanczellár és főkamarás, *Dolgoruky* Gergely kamarás, rosztovi helytartó és *Safirov* Péter, a czár belső titkára. Rákóczi teljeshatalmú biztosai : *Bercsényi* Miklós gróf helytartó, főtábornok, *Klobusiczky* Ferencz báró, a közgazdasági tanács elnöke, *Berthóti* Ferencz altábornok, *Nedeczky* Sándor udvari praefectus és *Rádai* Pál udvari tanácsos.

Szeptember 5-én délután a magyar főkövetet fölkereste *Golovkin* kanczellár és főkamarás titkára vagy előadója *(Safirov)* kíséretében, a ki — Bercsényi szerint — okosabb a többinél ; de a többi sem bolond. Előterjesztették a Nedeczky-Klobusiczky-féle pontozatokat, a mikkel szemben nem voltak észrevételeik, csak arra nézve kértek fölvilágosítást, hogy mi az a colligatio [1]) universalis ? Mert a mostani körülmények nem engedik meg, hogy a czár egyenesen a császár ellen forduljon. Bercsényi látta, hogy a dolog nincs annyira rendben, mint hitte, mivel a svédek betörése számításaikat megzavarta ; látta azt is, hogy az első engedményt épen a végső czél tekintetében kell tenni ; azért megjegyezte, hogy ezt a pontot nem kivánják fölvenni a nyilvános szerződésbe ; hanem az erre nézve szükséges dolgokat csak azért javasolják, mert megigérték, hogy a fejedelmet, mint királyt, megvédelmezik a trónon. A tárgyalást most már Bercsényi is oroszul folytatta s meg volt elégedve, hogy megértették. Jól megvitatták s végül hajlandók is voltak elfogadni Bercsényinek ebben a tekintetben fölállított három pontját ; csak arra kérték, hogy a czár számára írásba foglalja. A czár reggel már érte is küldött ; de Bercsényi nem adhatta

[1]) A szövegben (Arch. R. V. 441.) colligio.

oda az írást, mert nagyon szabatosan és óvatosan akarta elkészíteni. *Golorkinnal* azonban ismételten tárgyalt s értekezett Szieniavszkyval is. A herczegnét bántotta, hogy nem hallgattak reá és a választás elhalasztását javasolta; ellenben megigérte, hogyha a svéd nem jön be, segíteni fogja Rákóczi terveit. Nagyon helyeselte a követség eljárásának tervét és alakját, de mégis azzal végezte, hogy nem lesz választás. Rákóczit különben sem a maguk akaratából hívták meg. Azért nem nagyon bízott a kujaviai püspökben és *Denhoffban* sem, a kik 7-én szolgálataikat ajánlották; hiszen, *Montméjan* atya szerint, épen Denhoff mondta, hogy a magyarok csak a zavart növelni jöttek ide. De ő — mivel a köztársaság követe, *Volinszky*, Magyarországból még mindig nem érkezett vissza [1]) — megösmertette velök Rákóczinak a lengyelek meghívására adott válaszát. Azt, hogy hazája szabadságát soha sem áldozza föl magánérdekeinek. Ha pedig hazájában a szabadságért küzd, a szomszédos haza szabadságának is használni akar. Szívén hordja mindakét haza szabadságát. Magán a trónon is tárt kebellel, férfias lélekkel kész mindenre, a mi Magyarország szabadságát életre keltheti, Lengyelország sebeit pedig meggyógyíthatja. Erre *Denhoff* és a püspök kijelentették, hogy a megkezdett munkát nem hagyják abba, ha a czár a fejedelmet külön szerződésben biztosítja védelméről s ha pénzt ad a katonaság ellátására. Arra a kérdésre azonban nem feleltek, hogy mi történjék akkor, ha a czár ezt a biztosítást meg nem adná s hogyan gondoskodjanak a köztársaságról? Erre nézve első sorban a svédekkel való kibékülést javasolta nekik. Azt feleltek, hogy már megkísérelték és többé semmit sem bíznak benne. Egyébiránt a kujaviai püspök, a litvániai kincstárnok és a korona kardhordozója (machairophoros) ünnepies kihallgatáson jártak a czárnál, hogy előadják a nagytanácstól nyert megbízatásukat s míg a kanczellariától választ nem kapnak s vissza nem térnek, az országgyűlés is szünetelni fog.[2])

[1]) »Talán az is kidinnyézte magát — írta Beresényi, — mint szegény Korbé«, a ki csakugyan mértéktelen dinnyeevés következtében halt meg. De azután úgy hallotta, hogy Volinszkyt Szienyiavszkyné Szkolién tartóztatta fel. (Arch. R. V. 442—443.)

[2]) Krakói tudósítás szeptember 14-ről. A Cursor 77. száma ezzel egyidőben ujságolja, hogy »a magyar Berezeni, Klobusovski és Nedelski

Beszélgetésök közben a lublini országgyűlés nyolcz követe jött Bercsényihez, a ki üdvözletökre beszéddel válaszolt s a szabadság szeretetére és a nemesi dicsőség megbecsülésére lelkesítette őket.

Denhoff és a püspök azután *Szieniavszkyhoz* mentek, ki viszont Bercsényinél jelentette be látogatását. Ő azonban előbb *Mencsikoffhoz* sietett, a ki azzal hivatta, hogy máskor nem lesz ideje. A herczeg rendkívül szívesen és fényesen fogadta; eléje ment, csak oroszul beszélt vele és elhalmozta bókokkal. »Szolgája vagyok — úgymond — Rákóczi fejedelemnek és kegyelmednek. Hogy van kegyelmed?« Pedig sok német és orosz tábornok volt jelen. Egy darabig különféle dolgokról beszélgettek, mire Bercsényi megkérte a kanczellárt, hogy egyedül szólhasson vele. »Most nem lehet — súgta ez fülébe; — majd megmondom kegyelmednek, hogy ottan mit mondjon«. »Sohase fáradj« — felelte Bercsényi. »De bizony megmondom — erősködött a kanczellár, — mert itt sok az ember«.

Mencsikofftól Bercsényi *Szieniavszkyhoz* ment. Nagy társaság, sok pánczélos huszár volt ottan. Mindjárt körülvették kettejöket; Bercsényi latinul, Szieniavszky lengyelül udvariaskodott. Majd félrehítta a nagyhetmant s lementek a kertbe, a hol Bercsényi bőségesen szólhatott vele. Figyelmeztette, hogy Rákóczi meg akarja tartani régi barátságát. Szieniavszky szépen, határozottan felelt, s nem titkolta, hogy a czár egyenesen ebben az ügyben hivatta őt Varsóba. Társaival együtt kész a szövetség megkötésére és a szabadválasztás biztosítására. A belföldi ellenállás és a külföldi szövetségek egyiktől sem rettentik vissza őket. Szieniavszky kiment volna Rákóczihoz, ha a czár reábízza a korona felajánlását; de az országgyűlésen nem akarta kezébe venni az ügyet. Már a czár is észrevette, hogy nagyon megváltozott; azelőtt a magyarok javát akarta, most pedig, ha maga nem lehet király, másnak sem akarja juttatni a trónt. A mellett Szaniszlóhoz is jár az embere, mint különben a czáré is. Wisznevecki litván hetmannak már nincs pártja s ő maga Pommerániába vonult vissza.

---

most szintén Varsóban tartózkodnak s a moszkvai nagyfejedelmet a követek a maguk részére szeretnék megnyerni.

Rákóczi királyságának egyik legnagyobb ellensége az oldalán levő *Des Alleurs*, a ki olyasmit irdogál a lengyeleknek, hogy ez a választás nem találkoznék XIV. Lajos tetszésével; a mellett gúnyiratokkal is árt ügyének. Ellenben a konstantinápolyi franczia követ (*Ferriol* marquis) megnyugtatta az urakat, hogy a török nem támadja meg az oroszokat, a kik ellen Ágost király érdekében a franczia udvar izgatta. Jó néven vették azt is, hogy Rákóczi Szilézia határára küldte Esterházy Antalt s *Golovkin* szeretné, ha fölkelésre birná a sziléziaiakat. Az oroszok általában véve örülnek a császár baján, de az orosz hadsereg sok német tábornoka mégis fordíthat a dolgon.[1])

Varsóban még egy hét mulva sem igen tudtak többet a svédekről; nem tudták, kibékültek-e csakugyan a császárral, megindultak-e az orosz-lengyel hadak ellen? *Bercsényi* a maga érdemének tartotta, hogy az orosz nem küldött Sziléziába segítséget a császárnak, a ki pedig ezt nagyon is sürgette. Mindamellett az oroszok a császárral szemben semmit sem tesznek, míg a francziákkal tisztába nem jönnek. A lengyel köztársaság főemberei pedig, ha Rákóczi nem lehet a királyuk, inkább a választásról is lemondanak, s megvárják, hogy mi lesz? A czár pedig úgy vélekedik, hogy így inkább a félénk, mint a dicsőségre vágyó ember cselekszik.[2])

A czár úgy vette észre, hogy a magyarok addig akarják húzni-halasztani a tárgyalásokat, míg a svédek betörnek Lengyelországba, minek következtében a királyválasztás elmaradna. Rákóczi ajánlatait tehát elvetette és saját ajánlataira, valamint a szövetség tervezetére nézve határozott választ kivánt. Bercsényi kiváló okossággal mégis rábirta a magyar álláspont elfogadására, vagyis arra, hogy a választást elhalaszszák, míg a fejedelem megtudhatja, a franczia király nem ellenzi-e az ő megválasztását? Hiszen ha a svéd király visszatér Lengyelországba, valóban megronthatja a czár és a vele szövetkezett lengyelek terveit, sőt az egésznek véget vethet, ha az oroszokkal olyan békére lép, a melynek értelmében Szaniszlót megtartja a trónon.[3])

---

[1]) Bercsényi nagyérdekű jelentése Rákóczihoz Varsóból 1707 szeptember 7. Arch. R. V. 439—446.

[2]) Bercsényi a fejedelemhez szeptember 14. U. o. 446—447.

[3]) Vetésy a bajor választóhoz 1708 január 3. Fiedler, I. 75.

Szeptember 12-én a magyarok és az oroszok végre megegyeztek a föltételekben, 13-án lemásoltatták és 14-ére határozták aláírását. A czár *Golovkinnál* e közben is fogadta Bercsényit. Míg csak az orosz ministerek voltak jelen, nagyon barátságosan beszélgetett vele; a mint azonban bejöttek a német tábornokok, zavarba jött és eltávozott. Egyáltalán nem engedte meg, hogy *Bercsényi* a társaságban nyilvánosan mutatkozzék, sőt saját lakásán is nagyon megválogatva fogadhatott látogatókat. A világnak nem volt szabad sejtenie, hogy *szövetségről* tárgyal a magyarral. De 14-én este Golovkin azt izente, hogy jöjjön el hozzá, mert a czár is ott lesz. Egyideig azonban csak négyen beszélgettek: Bercsényi, Nedeczky, Dolgoruky és a házigazda. Végre megérkezett a czár, a ki — mintha észre sem venné a két magyart — eleinte csak az orosz urakkal beszélgetett. Egyszerre azonban nagyon nyájasan szólította meg Bercsényit. »Úgy hallom, kegyelmed oroszul is tud; hát beszéljen oroszúl!« S a főtábornok beszédét a többinél jobban megértette.

Hirtelen kezébe fogta a szövetséglevelet. »A mint látja kegyelmed — úgymond — nem hiszem, hogy a franczia ünnepies módon kötne velem szövetséget; csak legalább arra kötelezné magát, hogy összebékítsen bennünket a svéddel. Akkor mindnyájan Magyarországra mennénk. Nem nehéz nekem a császár!« Álldogálva beszélgettek s Bercsényinek védelemre készen kellett felelnie minden kérdésre: Ha így vagy amúgy lesz, mit ér a szövetség? Hiszen ha a spanyol örökösödési háborúban megkötik az egyetemes békét, akkor a svédek amonnan is segítséget kaphatnak. A czár szerint tehát [1]) neki vagy a német-római császárral, Angliával és Hollandiával, vagy XIV. Lajossal kell szövetkeznie. Azonban tréfálkozva kérdezte meg,[2]) hogy ezt a ruhát most mindjárt föl kell vennie? *Bercsényi* megjegyezte, hogy erre nem felelhet azonnal, mert előbb sok más kérdést kell tisztázni, mielőtt azt válaszolhatja, hogy igen-e vagy nem? »Értem — felelt a czár. — Ha ki nem jön a svéd, jobb a választást elhalasztani, a francziával szövetkezni és békességben maradni.

[1]) Úgy látszik, ide tartozik az a mondása, melyet Bercsényi idéz 1709 augusztus 7. kelt levelében. Arch. R. VI. 256.

[2]) Arch. R. V. 449.

De ha a svéd mégis kijön : elvállalja-e a fejedelem a királyságot ? Mert nekem az kell, hogy *akkor* ember legyen mellettem.« »Csak meglegyen a szövetség ! — felelt Bercsényi. — Két hónapig meg nem esz bennünket, azután pedig megfelelünk neki !«

A czár nem értette, mit jelent a két hónap. Megütközött rajta s elfordult. Bercsényi azonban kimagyarázta magát : »Ha (a franczia) megtartja igéretét, a szövetségre mindjárt reá áll.«[1]) A czár megjegyezte, hogy »E szerint, ha ránk jön a svéd s a franczia nem segít nekünk, hát nem segít ; de ha nem segít is, csak ellenünk ne legyen !« Majd hirtelen elhatározással mondta : »Jó, jó ! Most mindjárt megírjuk (a szövetséglevelet) s azután hitelesítjük.«

Bercsényi beérte a nap sikerével. »Igazán szerencsés szerdám volt !« írta a fejedelemnek. Úgy hitte, hogy a mai bizalmas beszélgetés után jobban tudna alkalmazkodni a czárhoz és többet is elérhetne nála. A szerződés szövegének leírása és hitelesítése azonban szeptember 14-én szerdán még nem történhetett meg s azt szombatra, 17-ére halasztották. Még mindig félt, hogy valami változtatást tehetnek benne.[2]) Azonban nem tettek, sőt a czár szeptember 4/15. már értesítette is a fejedelmet,[3]) hogy kedvesen fogadta Bercsényi útján küldött üdvözletét, megengedte, hogy az ő ministereivel tárgyaljon s mivel kedvére való szerződésben állapodtak meg, a követeket most elbocsátja s reméli, hogy a fejedelem a szerződést mielőbb megerősíti. Levelének napjáról (szeptember 4/15.) keltezte a szerződést és azt 17-én Bercsényi csakugyan átvette, hogy a fejedelemhez hazavigye. Ebből a nagy titokban tartott szerződésből egyelőre a beavatottak is csak annyit tudtak meg, a mennyit Vetésy szeptember 21-én följegyzett. Ezek a következők : [4])

---

[1]) A szöveg homályosságát Thaly (Arch. R. V. 450.) azzal magyarázza, hogy a titkos jeleket csak a tökéletlen vagy hiányos másolatból kellett föloldania.

[2]) Arch. R. V. 449. »Nem könnyű consequentiát csinálhatni.«

[3]) Pismja i bumagi, VII. 72—73. A czár hír szerint (Cursor, 78.) 15-én akart elutazni s másnap el is utazott.

[4]) Vetésy iratai közt van franczia nyelven az állítólag szeptember 21-én megkötött szövetség hét főbb pontja, melyből az itt 3—7. szám alatt közlöttek az eredetiben a 3—7-nek felelnek meg. (Fiedler. I. 67—68.)

1. A czár ő felsége Erdélyország fenséges fejedelmével mindenkorra *védő- és daczszövetséget* köt.

2. Ha a nevezett fenséges fejedelmet Lengyelország királyának választják meg, a czár ő felsége sem hadi, sem politikai ügyekben semmit sem tesz az ő hozzájárulása nélkül ; s a czár ő felsége hadseregének ő a második parancsnoka, távollétében pedig főnöke.

3. A czár ő felsége szövetséget köt a legkeresztényibb király ő felségével és a bajor választófejedelem ő magasságával s kéri a nevezett legkeresztényibb király ő felségét, fogadja el a közbenjárást közte s a svéd király és Szaniszló király közt ; a mi, ha sikerül, a czár ő felsége egész erejével rajta lesz, hogy a bajor választófejedelem jusson Magyarország trónjára.

4. A czár ő felsége a nevezett magyar királyságot pártfogásába veszi és veendi s ezt megsegíti 20,000 — lovas és gyalog — katonából álló sereggel, a melyet saját költségén tart és saját tábornokai vezényelnek ; a mellett a fenn nevezett fenséges fejedelemnek 400,000 tallér pénzbeli segítséget ad.

5. Nevezett fölség minden lehetőt elkövet, hogy a ráczok odahagyják a császár pártját és hogy a moldva- és az oláhországi vajdák ne nyujtsanak segítséget a császárnak és ne fogadják be országaikba az ő fensége ellen fölkelőket ; ellenben kiadják összes javaikkal együtt azokat, a kiket már védelmökbe fogadtak.

6. Ő fensége Lengyelország királyának megválasztatván, köteles magával vinni udvartartását ; kárpótlásul a czár ő felsége a maga legjobb csapatait küldi Magyarországba és szerencsétlenség esetében havonként 60,000 tallért fizet ő fenségének.

7. Ő fensége iránt való kedvezésből szabadon bocsátja az ilyvói püspököt.

VIII. Bercsényi követségének hazatérése.

Montméjan atya, a varsói missionarius-rend főnöke, *Torcy* franczia külügyminister megbízásából értesítette Bercsényit, hogy a svéd kiegyezett a császárral s megindult Lengyelország felé. Bercsényi azt felelte, hogy ezt ő előre látta, s elgondolta, hogy ha a svéd király a birodalomban a Bourbon-ház javára

nem tesz valamit, az Ausztriai Ház — a svédnek támadásától félve — mindenképen kiegyezik vele. Sőt — a mint hallotta — a czárt is sürgette, hogy szövetkezzék a császárral a magyarok ellen s ő közbenjár, hogy kibékülhessen a svédekkel; ha pedig nem békülhetne ki, akkor egyesül a czár, s egyesült erővel bánnak el a svéddel. Tett már a császár ilyen igéretet Ágost királynak is és a czár nagyon hajlott a dologra. Igy megtörténhetett volna, hogy ha a svéd egész erejével vissza nem jön Lengyelországba s teljesen el nem hagyja a franczia pártot, a czár összezavarhatta volna Magyarország ügyeit. Ez az ország idegen országból nem kaphat katonai segítséget; a muszkákat is tűrnie kellett volna vagy kellene. Ilyen veszedelemben a legokosabb az volt, hogy a magyarok megnyerjék maguknak a czárt, a ki ezzel megmutatja, hogy Francziaország barátságát többre becsüli a császárénál. A béke kimunkálása tehát s a vele járó haszon, melylyel a császár kecsegtette magát, mostan már a legkeresztényibb királyt illeti, olyan biztosítékkal, a milyet a lengyeleknek és a magyaroknak adhat vagy adni kiván.

Minthogy ennek kimunkálására idő kell, legjobbnak látta, hogy a már előzetesen kitűzött királyválasztást olyan időre halaszszák, a mikorra a franczia királyt mindenről teljesen tájékoztathatják: mert ha ez máskép történik, nagy baj lett volna belőle. A czár akkor szövetséget köt a császárral, betör a Sziléziában szétszórt svédekre, a minthogy már meg is indította ellenök hadait; vagy pedig valamely, a franczia érdekekkel kevesebbet törődő lengyelnek királylyá választása alkalmat és okot adott volna a svédnek, hogy abba hagyja a birodalomban az Ausztriai Ház ellen tervezett dolgait. Mindez sokat ártott volna a franczia királynak, azonban a most megkötött magyar-orosz szerződés megakadályozta. Ha — miként *Bezenval* augusztus 29-én írta Rákóczi fejedelemnek — a svéd-osztrák egyesség megtörtént, — a svéd nem vádolhatja a magyarokat s nem mentheti magát a franczia király előtt, hogy szándékaiban a muszkák vagy a magyarok meggátolták; sőt kitűnt, hogy egyáltalán nem akart kedvezni a franczia érdekeknek.

Az a kérdés, mi jót várhat Magyarország a császárral kibékült svéd királytól? Nagy ellenmondás van Bezenval leveleiben. Augusztus 11-én azt írta Rákóczi fejedelemnek, hogy a svéd király sokkal inkább hajlik az Ausztriai Házzal való szakításra és háborúra, mint a békés kiegyezésre; a svéd sereg egy részét pedig *Löwenhaupt* tábornok vezetése alatt Lengyelországba küldi, míg a másik, nagyobb rész, a királylyal együtt, a császár örökös tartományaiban marad.

Jól meg kell fontolni, hogy a svéd király vagy Németországban marad s előmozdítja a franczia király érdekeit; vagy pedig, azoknak mellőzésével, visszatér Lengyelországba s teljes erejével folytatja a háborút az oroszok ellen. Ha az előbbit teszi, akkor a Varsóban a czár és a magyarok közt kötött szerződés bizonyára tetszik a svéd és a franczia királyoknak. Be fogják látni, hogy közös ügyeikre nézve ez a legjobb. Ha pedig az utóbbi történik, a franczia király legalább elösmeri, hogy a magyarok a legjobb akarattal és szándékkal szeretnék előmozdítani javát, melytől az övék is függ.

Bercsényi hazatérése után — végzi levelét Montméjan[1]) — a fejedelem külön követet küld a franczia királyhoz, hogy a most kötött szerződést alaposan megösmertesse vele. Úgy kötötték meg, hogy elég oka legyen a franczia királynak az orosz és a svéd béke ügyében való közbenjárásra; és hogy kitűnjék belőle a magyaroknak, lengyeleknek és a czárnak a császár ellen való szövetsége. Az egész azon a kötelezettségen alapul, hogy a czár minden erejével segíti azt, a kit a franczia király magyar királylyá jelöl ki. S ha a béke meglesz, a svédnek is erre kell törekednie.

A svéd azonban nem erre törekedett, hanem azon volt, hogy visszaültesse trónjára *Szaniszlót,* kinek pártja Wiszniowiecky, Lubomirsky, Smigelsky és mások csatlakozásával is erősödött; másrészt pedig hogy megbosszúlja *Hainecke* orosz tábornok embertelenségét, a melylyel az ő szászországi táborozása idejében a Szaniszlóhoz szitó nagylengyelországi városokat, Raviczot, Kálist, Lesznót (Lissát) stb. elhamvasztotta s lakosaikat levágta, vagy a moszkvai fogságba küldte. Igy »a hadviselés érdekében« járt el, hogy azon a területen az átvonuló svédek eleséget, födeiet, nyugalmat ne találjanak. Mindez azonban csak nehezítette, de nem gátolta volna meg előnyomulásukat. Ennek hathatósabb akadálya lett volna, ha még mielőtt *XII. Károly* a Visztulához érkezik, a lublini országgyűlés, a czár kivánsága szerint, kimondja az interregnumot s Rákóczit mindjárt meg is választja királynak.

Ennek előmozdítása végett a czár még szeptember 10-én (augusztus 30.), *Szieniavszky* pedig szeptember 17-én útlevelet adott *Nedeczkynek,*[2]) hogy Lublinban tárgyaljon az urakkal.

[1]) Latinul közli Fiedler, I. 68—69., francziául némileg bővebben u. o. 70—72.

[2]) A czár saját neve és pecsétje alatt kelt útlevél oroszul és latinul,

Bercsényi mostan már — vasárnap, szeptember 18-án[1]) — maga is elbucsúzott a czártól, a ki még aznap (szeptember 7/18.) a hadsereghez indult. A czár Blomeben megszemlélte *Mencsikoff* 20.000 főnyi seregét, mely alkalommal egy magyarnak gondatlanságából húsz ház elégett, de a czár a lakosok kárát részben megtérítette.[2]) Mencsikoffnak az volt a feladata, hogy a Szászország felől 56.000 emberrel közeledő *Szaniszló* királyt feltartóztassa és vele, ha lehet, még Bercsényi jelenlétében megütközzék.[3])

Varsóban tartózkodásának utolsó napjaiban Bercsényi két jelentést is küldött a fejedelemnek. Az egyiket saját ungvári embere vitte, a másikat pedig jaraszlói jószágigazgatóhoz, *Missuna* Mihályhoz küldte előre, hogy urához, a fejedelemhez juttassa. *Szieniavszky* főtábornok Bercsényi, a kujaviai püspök, a litvániai kincstárnak s a korona kardhordozója tiszteletére igen fényes búcsúlakomát adott[4]) s másnap, szeptember 20-án,[5]) Varsót odahagyván, együtt mentek Latowiczba, hol a lengyel koronai sereg táborozott.[6])

Bercsényi még Varsóban meghagyta Nedeczkynek, Klobusiczkynak és Rádainak, hogy Belzyczében (Lublintól keletre) várjanak reá. Klobusiczky és Rádai nem a Visztula balpartján haladtak, mint ő és Nedeczky, hanem a jobbparton s Pulawynál akartak átkelni, hogy Lublinba jussanak. Azonban az oroszok, a svédektől tartva, Varsó felé úsztatták a Pulawynál és Kazimérnál levő kompokat; tehát a balparton folytatták útjokat s Nedeczky csak egymaga ment be Lublinba. Azonnal jelentkezett

Szieniavszkyé pedig lengyelül a Nedeczky-lt.-ban 383. és 384. sz. alatt. Nedeczkynél 232. l.

[1]) Legalább terv szerint aznap. Arch. R. V. 450.

[2]) Varsói tudósítás szeptember 21-ről. Cursor, 80. sz.

[3]) Krakói tudósítás szeptember 21-ről. U. o. 78. sz.

[4]) U. o. 78. sz.

[5]) Varsói tudósítás szeptember 21-ről, u. o. 80. sz. A hírlap szerint nem igen örvendezhetett annak, ahogy a czár elbocsátotta, mert reményeiben csalódott, mivel ő csak nyilvánosan akarta előadni javaslatait, a mit azonban a czár és Mencsikoff herczeg nem engedett meg. Igy megsemmisült a külön követség gyümölcse és dísze, minthogy a czár nem akarja pártolni a lázadókat s nem akar beleelegyedni ügyeikbe, a mi bizonyára roppant csalódást okoz a lázadók főnökeinél.

[6]) Krakói tudósítás szeptember 28. Cursor, 81. sz.

a köztársaság vezető embereinél. Figyelmeztették ugyan, hogy a gyűlést Lublinból a biztosabb Ilyvóra teszik át, de hangosan emlegették Rákóczi iránt való hajlandóságukat, sőt erősen unszolták Nedeczkyt, hogy tegyen javaslatot a szövetségre nézve, a melyet ők maguk akarnak felajánlani a fejedelemnek. *Nedeczky* — úgy látszik szeptember 23-án — kirándult a nem messze eső Belzycére, hogy jelentést tegyen Bercsényinek. Magával vitte az eperjesi postamestert is, a ki a fejedelemtől leveleket hozott a főtábornok számára. Bercsényi nem kételkedett a lengyelek őszinteségében. Azzal az utasítással bocsátotta vissza Nedeczkyt, hogy tartsa meg az urakat jó ügyekezetökben s javasolja nekik, hogy a kujaviai püspököt — kinek írt is ebben az ügyben — vagy más emberöket küldjék követségbe a fejedelemhez, s tárgyaljanak vele úgy a lengyel-magyar szövetségről, mint a biztos háború, vagy pedig a jó béke előkészítéséről. Ellátta őt a prímáshoz és a kanczellárhoz szóló levelekkel is.[1])

A prímás pedig a lublini gyűlésben épen aznap, szeptember 23-án fejtette ki,[2]) hogy az interregnum kimondása és az új választás elrendelése ilyen körülmények közt nem volna helyes. Elég, ha mostan csak a közbiztonságról gondoskodnak s ha szükséges, nemesi fölkelést rendelnek el, sőt, ha lehet, a koronai sereget is fölhasználják.

Szeptember 25-én *Golovkinhoz* írt jelentésében [3]) *Nedeczky* erről a határozatról nem tesz említést. A mint írja, a czár és a fejedelem érdekében eleinte a legjobb sikerrel tárgyalt. Azonban ott egyszerre az a csodálatos hír terjedt el s mindjobban hitelre talált, sőt magyarországi titkos tudósítások is megerősítették, hogy a svéd sereg teljes erővel Lengyelország felé fordult s több mint bizonyos, hogy a svéd király olyan békét kötött az Ausztriai Házzal, melynek értelmében ez titkon nem barátja, hanem ellensége lesz a czárnak, nyiltan azonban teljes udvariassággal viseltetik iránta. Mindezt pedig azért teszi, hogy Rákóczival a czár valamely szövetséget, különösen védő- és daczszövetséget ne köthessen. Nedeczky tehát tanácsot kért Golovkintól, Varsóba

[1]) Levele Belzyczéből a fejedelemhez, szeptember 24. Arch. R. V. 450—451.

[2]) Europ. Fama, 1707. LXXI. 831.

[3]) Latin eredetije a moszkvai áll. lt.-ban.

térjen-e vissza, Breszlitovszkba menjen-e, vagy inkább Lublinban maradjon?

Négy nap mulva újból jelentette neki,[1]) hogy a lengyel és litván főurak és vezetőemberek nem tanusítottak a legkisebb nehézséget és bizalmatlanságot sem a czárnak a közjóra irányuló törekvéseivel szemben. A hogy észrevette, az ország érsekprímása, továbbá *Denhoff* mecsnyik, *Szembek* kanczellár, *Pocsy* kincstartó, *Vollovics* litván marsall és sztaradubovi sztaroszta, *Bieczanszky*, legfőképen azonban a kujáviai püspök: mindnyájan a czár részén vannak. Aggasztja azonban, hogy a katonaság és a nemesség, vagyis a slachticz, rettenetesen zúgolódik és nincs jóindulattal. Nagyon panaszkodik, hogy háború idején, mikor a svéd a czár és a szövetkezett köztársaság ellen nyomul, a muszka, kozák és kalmük katonaság mégsem tart rendet és fegyelmet, hanem a czár híveinek jószágaiban tetszése szerint kihágásokat, zsarolásokat, sanyargatásokat követ el, a mi nem a hűség megtartására, hanem inkább lázongásra ad alkalmat. Ez pedig minden okos ember ítélete szerint onnan van, hogy az egész német nemzet (mely semmiesetre sem akarja és óhajtja az orosz nép és császárság haladását), erre részrehajlásból, titkos irígységből az orosz seregben szolgáló német tisztekkel bujtogatja a katonaságot. Nedeczky jónak látná tehát, ha az egész katonaságot rendben, fegyelemben tartanák, mert Lengyelország nyomorult népét, mely nélkül a katonaság egy országban sem élhet, csak igy lehet megnyerni a sereg és a czár számára; sőt, mi több, ez magának a mindenható Istennek is tetszenék és akkor a czár a jövendőben kétségtelenül győzni fog ellenségein. A népnek, vagy inkább a gyalogkatonáknak, a közlengyeleknek megnyerésére és föllelkesítésére nagyon jó volna, ha minél előbb egy kis pénzt osztanának ki köztük s megbízható embereket tartanának a lengyel seregben, a kik azt arra lelkesitsék és buzdítsák, hogy hűtelen ne legyen a czár iránt. Itten és Lengyelország más helyein, a menynyire tőle telik, Nedeczky ezt maga is megteszi, mert látja, hogy Ausztria csak hamis és színes, de semmiesetre sem őszinte barátja a czárnak s megjövendölheti, hogy ez rövid időn ki fog tűnni.

[1]) Nedeczky Golovkinnak, szeptember 29. Eredetije a moszkvai áll. ltárban.

Mire *Nedeczky* levele Varsóba érkezett,[1]) *XII. Károly* már tíz napja a Visztulánál, Slupzenál állott, a hol épen aznap, október 8-án borzalmas halállal végeztette ki *Patkul* Reinhold János orosz tábornokot. Ez a tábornok a mult esztendőben egy Szászországban álló orosz ezredet átengedett a császárnak, hogy azzal a magyarok ellen harczoljon. XII. Károly azonban nem e miatt, hanem mint hazaárulót, mint orosz szolgálatba állt livlandi svéd nemest végeztette ki. De saját kanczellárjáról, *Piperről* is beszélték, hogy azért birta rá urát Lengyelország újabb megtámadására, mert az angolok és a hollandok megvesztegették. Hiszen ha Szászországból egyenesen a császár ellen fordul, nemcsak Franczia- s vele Magyarországot, hanem saját országa nagyhatalmi állását is megmenti vele. A czár, hogy ezt a fordulatot megkönnyítse s ez idő alatt ő maga Lengyel- és Magyarország ügyeit rendezze, a magyar koronát pedig a bajor választónak megszerezze, tizenkétesztendei fegyverszünetet ajánlott neki. Mikor azonban megtudta, hogy egyenesen ellene és a lengyelek ellen készülődik, elfogadta az orosz haditanács javaslatát, hogy ne várja meg Lengyelországban, hol Szaniszló pártjára támaszkodhatik, hanem maga után csalja Oroszországba és ott tegye tönkre. Azonban a hazatérés elhatározása következtében megszűnt az a remény is, hogy az orosz-magyar szövetség föltételeit végre lehessen hajtani. A svéd hadak biztosítanák Szaniszló lengyel királyságát s Kelet teljesen lengyel hegemónia alá kerülne, ha utat nyitnának *Szobieszky* Jakabnak, hogy Péter helyett ő legyen a czár.

Mikor *Bercsényi* szeptember 19-én Varsóból hazaindult, a svédek benyomulásáról még nem tudtak biztosat. Egy-két nap mulva a lengyel táborban *Szieniavszky* nagy hetmantól azt hallotta s ezt útjában a Szentiványi tudósításai is megerősítették, hogy a svédek Szilézia felől már a Censtochow és Sieradz közt levő Wielunig portyáznak, mire az őrálló muszka hadak észak felé Kálisig húzódtak vissza. Varsóból az orosz már útnak indította a nagy ágyúkat, de maga Mencsikoff még ott van a hadakkal. Ezt ugyan Szieniavszky nem írta meg, de Bercsényi elhitte,

[1]) A rajta levő orosz jegyzet szerint október 8-án (régi naptár szerint szeptember 17-én).

mert még Varsóban tudta, hogy a svédek megmozdulásának hírére az oroszok így tesznek. »Immár ez az Isten dolga« — írta a fejedelemnek;[1]) — de megnyugtatta, hogy körülbelül úgy járt el föladatában, a hogy azt — leveleiből ítélve — maga a fejedelem is óhajtotta. Lehet, hogy kifejezéseiben mélyebbre hatolt, mint a fejedelem kivánta volna, de ezeknek módosítására már akarva sem térhetett vissza Varsóba; remélte azonban, hogy *Klobusiczky*, a ki az iratokat magával viszi, hamarább járván, még az ő hazaérkezése előtt megnyugtathatja Rákóczit. Nem írt tehát külön a czár elmeneteléről s más körülményekről, a mikről már különben is tett jelentést.[2]) Csak azt adta hozzá, hogy *Szieniavszkyné,* a ki — ura beleegyezésével — megigérte, hogy 23-án Bercsényit követni fogja, most Szentiványitól megizente, hogy dissenteriája miatt nem jöhet. »Inkább hiszem, sueceria: svéd betegség az« — jegyezte meg Bercsényi, helyesen gyanítván, hogy a herczegné az oroszok jelöltjének, Rákóczinak, nem akar szembetűnő szolgálatot tenni akkor, mikor a svédek az oroszok ellen indulnak.

Október 2-án délelőtt *Klobusiczky,* délután pedig *Rádai* is megérkeztek Sárospatakra, hol akkor a fejedelem időzött s az orosz-lengyel ügyek állásáról azonnal jelentést tettek neki.[3]) Klobusiczky már másnap tovább ment Eperjes felé, a fejedelem pedig udvara egy részével október ötödikén Ungvárra kocsizott, de előre küldte *Sibrik* Miklóst, hogy a Varsóból szerencsésen hazaérkezett főtábornokot nevében köszöntse. Bercsényi Ungvárról félmértföldre ment a fejedelem elé, a ki szívesen üdvözölte őt, saját hintójába ültette s vele együtt vonult be Ungvárra, Bercsényi várába.[4])

[1]) Belzyczéről szeptember 24. Arch. R. V. 451.
[2]) U. o. 451.
[3]) Beniczky naplója. Rákóczi-tár. I. 49—50.
[4]) U. o. 50—51. Rákóczi emlékiratai, 237.

IX. A ratificatio.

Bercsényi orosz követségének sikerével a magyarok nem igen voltak megelégedve.[1])

Október 6-án a fejedelem senkit sem fogadott, mert egész nap Bercsényivel tanácskozott. Másnap a lengyel és az orosz futárok leveleire adott választ, 7—10 közt pedig megint Bercsényivel tárgyalt s a dologban annyira elmélyedtek, hogy pl. 8-án még az udvari ebédnél sem jelentek meg.[2]) Abban állapodtak meg, hogy a pontozatok közé még ennek a kettőnek fölvételét is kivánják:[3])

»1. Ő czári felsége a fenséges fejedelmet méltóztassék úgy Erdély fejedelemségében, mint Lengyelország földjén minden módon megoltalmazni s abban az esetben, ha, bizonyára csak későbbi időkben, Erdély rendjeinek egy része ő fenségének örököseit, a másik pedig, pártoskodás következtében, valaki mást választana fejedelemnek, őket ezekkel szemben a fejedelemségben megvédeni szíveskedjék.

2. Hogyha pedig a balsors a fenséges fejedelmet — mit Isten távoztasson — mindakét országból kiüldözné, ő czári felsége neki és örököseinek a maga birodalmában menedéket adjon és eltartásukra néhány[4]) ezer tallér havi segélyösszeg fizetésére kötelezze magát; sőt ebben az esetben a fejedelem örököseit is hasonló önzetlen jótékonyságban részesíteni méltóztassék és mindakét pontnak megtartására az örökségébe lépő uralkodókat is kegyesen kötelezze.«

Kivánsága teljesítésében bízva, a fejedelem Ungváron a varsói szövetségi szerződést október 10-én aláírta.[5]) Ennek a

---

[1]) Bécs, 1707 október 19. Medows Harleynak. Simonyi, III. 344. Rákóczi emlékiratai, 236—237.

[2]) Beniczky naplója, 51—52.

[3]) Kelet és aláírás nélkül a moszkvai áll. levéltárban, a fejedelem által aláírt szerződés másolatához csatolva.

[4]) Ezen szó helyén pontok állanak.

[5]) 1707 október 10. Ungvár. Eredetije Rákóczi sajátkezű aláírásával és papirossal födött veres viaszba nyomott pecsétével a moszkvai állami levéltárban.

hírével és egyéb tudósításokkal egyik lengyel futárát másnap az orosz czárhoz küldte Litvániába, kökényesdi *Vetésy* Lászlót pedig, a bajor választófejedelem mellé-rendelt residensét, utasításokkal látván el, ő maga hazaindult Munkácsra, hova — Leleszen át — másnap érkezett meg.[1]) Ekkor már — október 12-én — Bercsényi is tudatta *Golovkin* kanczellárral,[2]) hogy a fejedelem szívesen fogadta a czárnak s a kanczellárnak iránta megmutatott jóakaratát s megerősítette a varsói szerződést. Egyúttal biztosította, hogy azt a residenst, a kinek ideküldését az orosz udvar bizonyára nem mulasztja el, a fejedelem szívesen fogja látni. Október 13-án a fejedelem sajátkezű levélben küldte meg a czárnak a megerősített varsói szerződést s kérte, hogy ő is írja alá és küldje el a neki járó példányt.[3]) Bercsényi követségének eredményét őszintén közölte *Des Alleurs* marquis-val is, a ki azonban azt hitte, hogy a főtábornok csak ámítgatja a fejedelmet és a szövetségről nem valami kedvező tudósítást küldött a versaillesi udvarnak.[4]) Október 13-án azonban a fejedelem kiadta *Vetésy* számára az utasításokat,[5]) a melyek ezzel a szerződéssel szorosan egybefüggtek.

Utasításai értelmében Vetésynek figyelmeztetnie kellett a bajor választót, hogy a fejedelmet a czár megfenyegette arra az esetre, ha a lengyel koronát nem fogadná el. Azt a veszedelmet, hogy a czár a császárral szövetkezzék, csak úgy kerülhette el, hogy a lengyel korona elfogadása és az orosz szövetség megkötése ügyében tárgyalni kezdett a czárral, ki erre ismételve fölszólította. Vetésy, a ki Bercsényi követségével együtt járt a czárnál, ezekről a tárgyalásokról a választót felvilágosíthatja; s megmondhatja, hogy királyválasztás esetében a lengyel urak csakis Rákóczit akarták látni a trónon. Rákóczi azonban sohasem vágyott a lengyel koronára, különösen ezekben az időkben, mikor legfőbb gondja hazájának fölszabadítása volt. Sőt teljeshatalmú követeit megbízta,

[1]) Beniczky naplója, 52. Beniczky naplójának ezen följegyzésében mindamellett sem kételkedhetünk, hogy Vetésy utasítása és Rákóczinak a czárhoz intézett sajátkezű levele, melylyel a szövetségi szerződést megküldi, október 13-án Ungvárról kelt. Alkalmasint azért, mert a fejedelem akkorra tűzte ki követei indulásának idejét.

[2]) Eredeti latin levele a moszkvai áll. levéltárban.

[3]) Rákóczi eredeti latin levele u. o.

[4]) Rákóczi emlékiratai, 237.

[5]) Franczia szövege Fiedlernél, I. 295—304.

vegyék reá a czárt, hogy a békét többre becsülje a bizonytalan háborúnál, a mint ő maga is többre becsüli a köztársaság javát annál az előnynél, a melylyel megválasztása járna. A czár azonban azt hitte, hogy Rákóczi addig halogatja a választást, míg az, a svédek benyomulása következtében, fölöslegessé válik. Erőltette tehát a dolgot, míg Bercsényi okossága következtében bele nem egyezett, hogy várjanak vele addig, míg követe, gróf *Tournon*,[1]) vissza nem tér Francziaországból; mert nincs oka, hogy megsértse a svéd királyt, ki a választást megelőző béke értelmében Szaniszlót könnyen megtarthatja a trónon.

Tudja a fejedelem, milyen zajt csapnak a franczia ministerek ellene, azt állítván, hogy ez a tárgyalás sérti a franczia király érdekeit; holott épen ezzel érte el, hogy a czár többre becsüli a franczia király és a bajor választó barátságát a császárénál, a kinek segítségére Sziléziába a svédek ellen induló hadait vissza is rendelte. A czár mindenesetre kereste a franczia király barátságát és közbenjárását azóta, hogy Ágost király lemondván a vele kötött szövetségről és a lengyel koronáról, a háború terhe egészen az ő vállaira nehezedett. A békét többre becsülte dicsvágyánál; de Szaniszló választását abból a szempontból tekintette, hogy Lengyelország szabadsága a király szabad választásán alapul. Kész is lett volna Szaniszlót elismerni, ha választását az egész köztársaság elösmeri, a mi csak abban az esetben történhetnék meg, ha Svédország elfogadná a franczia közbenjárást. Beleegyezett, hogy ennek kieszközlésére Rákóczi végső kísérletet tegyen; de ha ez sem sikerül, követeli az új választást s azzal ijesztgeti Rákóczit, hogy ha a koronát akkor sem vállalja el, a császárral szövetkezik ellene.

Ezek a körülmények kellemetlenek Magyarországra, a bajor választónak magyar királylyá való megválasztására és Rákóczi saját személyére nézve; de ha a választó egész erejével fog hatni a franczia királyra, akkor a bajt elmellőzhetik. Sőt megnyerhetik a czárnak azt az igéretét is, hogy ha a franczia és a bajor a svéd-orosz békét kieszközli, a czár föllép érdekökben a császár ellen s reméli, hogy békére kényszerítheti. El kell ösmerni ennek nagy előnyeit, de azt a szinte kikerülhetetlen veszedelmet is, mely Rákóczit éri, ha nem fogadja el a választást. Azonban mindezt elháríthatják. Semmi esetre sem áll a francziának és a bajornak érdekében, hogy megsértsen egy olyan hatalmasan fölfegyverzett közbenjárót, a milyen a czár s hogy oly veszedelmes ellenséget szerezzen, a milyen a svéd király. Legjobb volna tehát, ha a franczia király és a bajor választó követet küldenének a czár udvarába, a ki érintkezésbe lépne a svéd udvarhoz küldendő követtel. A czár udvarából nyert

[1]) Ennek, részben a Vetésyével egyező utasítása Fiedlernél, I. 304—308.

értesítések alapján azt hiszi, hogy így könnyebben megoldanák azokat a nehézségeket, a mik Szentpétervár és vidéke ügyében mutatkoznak, s a mik a czárt egyedül akadályozzák a tárgyalásokban. Talán ezt is el lehetne intézni, ha a czár más egyenlőértékű területet adna érte a svéd királynak. Az ottan épített kikötőre (Kronstadtra) nézve abban lehetne megegyezni, hogy hadihajókat ott a czár ne tartson. Ezzel a két ponttal a franczia és a bajor egy veszedelmes háborút háríthatnának el.

Ha erre a svéd király abból az okból sem hajlik, hogy mostan kell letörnie az orosz hatalmat, mielőtt serege a behozott fegyelem és rend következtében megerősödnék, ezt a kellemetlenséget azzal a biztosítással lehetne elkerülni, hogy a bajor választó mint magyar és Rákóczi mint lengyel királyok, sőt szükség esetében a török is kezeskednek a svéd király biztonságáról. Ez a három hatalom a svédekkel egyetemben több mint elegendő a béke biztosítására és a czár hatalmának korlátozására. Ha mindezek a föltételek és javaslatok sem indítják békére a svédet a czárral, akkor arról kell gondoskodni, hogy fegyverét a császár vagy a czár ellen fordítsa. Az első esetben ezt nem a franczia király érdekében tenné, mert ezt legjobban az ajánlott módon, vagyis úgy mozdítaná elő, ha kibékülne a czárral és szövetkeznék vele a császár ellen. Talán azért is hajlanék rá, hogy vallása érdekében harczoljon s annak javára kössön békét. Remélhetőleg nem szab olyan kemény föltételeket, hogy megsértse vele Francziaország vallásos érzületét, s hogy azt a látszatot keltse, mintha Francziaországot a kath. vallás érdekei ellen akarná fölhasználni.

Ha pedig a svéd a közhit szerint a császárral szövetkezik, semmi sem tarthatja vissza a franczia királyt és a bajor választót, hogy a czár mellé álljanak, mert ebben az esetben a svéd király nem mehet ellenök, s a bajor választó támogatására hadakat küldhetnek Magyarországba.

Minthogy nem ismeri a franczia udvar és a bajor választó kabinetjeinek a svéd királylyal folytatott titkos tárgyalásait, nem tudja, miként vehetik rá a svéd királyt a lengyelországi új választásra s arra, hogy ha Rákóczi lesz a király, Szaniszló beérje Nagy-Lengyelország egy részével s a királyi czímmel. De jól tudja, hogy ez a király dicsőségére válnék s a választó magyar trónját biztosítaná. A magyarok a bajort annál szívesebben választják királylyá, mentül inkább óhajtják, hogy Rákóczi legyen a lengyel király; minthogy a lengyel köztársasággal unióban szeretnének élni.

A svéd király vagy egész erejével, vagy annak egy részével veti magát a czárra. Az első esetben Oroszországba teszi át a háború színterét, következésképen támadása nem használ Francziaországnak, de eltávozása nem akadályozza meg a bajort, hogy bejöjjön Magyarországba. Ha pedig seregének egy részével megy Lengyel-

országba, akkor ezt vagy azért teszi, hogy kedvezzen a franczia királynak, vagy hogy titkos terveit folytassa. Az első esetben nem gátolja a bajornak kijövetelét; a másodikban pedig a czár segítsége mindig javára válik a franczia királynak, mert meggátolhatja, hogy a svéd király az egyetemes béke tárgyalása közben külön békére lépjen.

Vetésy utasításának többi része a választási föltételekkel ösmertette meg a bajor választót, kinek trónrajutását ugyanakkor *gróf Tournon* utasításában is kivánatosnak tartotta. Hivatalosan jelentette be megválasztásának szándékát a franczia udvarnál. Azonban hangsúlyozta, hogy ezt a választást meg kellett előznie a czárral kötött szövetségnek. A franczia ministerek, kik azt sem tudták, miről van szó, ezt úgy tüntették föl, mint a király érdekeit sértő cselekedetet, holott az egyedül a franczia király, az északi hatalmasság és természetesen Magyarország javára szolgál. A franczia király már *Des Alleurstől* értesült az első ajánlatról, melyet a czár a lengyel korona elfogadására nézve tett, egyben azzal fenyegetvén meg, hogy ha el nem fogadja, a császárral szövetkezik. A követnek Versaillesban is ki kellett fejtenie, hogyan akart szabadulni Rákóczi az ajánlattól. Hivatkozott hazája s az erdélyi fejedelemség iránt vállalt kötelességeire, mik miatt újabb gondot nem vehet magára; s hivatkozott arra, hogy ez a választás újabb bajt hozhat Lengyelországra, a melynek romlását semmiesetre sem akarja. Adja elő, hogy fölajánlotta közbenjárását a svédek és az oroszok kibékítésére s hogy ez utóbbiak őt erre föl is kérték. Irt tehát a svéd királynál levő franczia követnek, *Bezenvalnak,* hogy előterjeszsze a czár szándékát s kérje pártfogását, ha a lengyel korona visszautasítása miatt a czár őt megtámadná. Mielőtt azonban a svéd király kétes válasza megérkezett volna, ismét eljött a czár követe, még pedig a lublini tanács követével együtt s a korábbi fenyegetés kíséretében ajánlta fel a koronát. Egyrészt tehát, mivel a svéd király álláspontját nem ösmerte, másrészt pedig mivel a svéd király nem akart eleget tenni az őseivel szemben Svédországot mint szövetségest kötelező feltételeknek, nem utasíthatta vissza a koronát; hiszen a czár mellett levő követétől tudta, hogy a czár különben a császárral szövetkezik s hadait Magyarország ellen küldi, mielőtt a svéd király kimozdulhatna Szászországból.

Miként kötött azután szövetséget a czárral, azt Tournonnak egészen Vetésy utasítása szellemében kellett kifejtenie.

Az orosz-magyar szövetség aláírt példányával *Duversier* lengyel szolgálatban álló franczia kapitány s a fejedelemnek egy *Volni* nevű oláh postása indult Nedeczkyhez,[1] a ki akkor még Lublinban tartózkodott,[2] de október 15-én már Briscében nyugtalankodott, hogy a ratifikált szerződést még nem kapta meg. A fejedelem nem vádolta magát a késedelemért, mert szigorúan ragaszkodott a szerződéshez; de úgy vélte, hogy kevés gyümölcsét veheti annak, ha az orosz mindig hátrálásra gondol. Az oroszok hátrálása és a svédek előnyomulása következtében a francziákhoz küldött követe is csak lappangva járhatott Lengyelországban s így a fejedelem nem akart felelni azért, ha késedelméből valami fogyatkozás következik.[3] Október 28-án meg is hagyta *Nedeczkynek*,[4] hogy tudta és külön utasítása nélkül semmiféle új tárgyalásba ne bocsátkozzék az oroszokkal és a lengyelekkel, mert biztosítja, hogy azt nem hagyja jóvá. Legszorgalmasabb gondja arra legyen, hogy mindent arra az időre halasszon, a mikor megérkezik a franczia udvar válasza; ezért pedig gróf *Tournont* már akkor elküldte Versaillesba, a mikor neki is beküldötte az orosz-magyar szerződés ratificatióját. Ha Nedeczkyt az orosz ministerium egyáltalán nem akarja megtartani, akkor, mivel őt tulajdonképen úgyis a lengyel köztársasághoz küldte követnek, el ne távozzék a lengyel táborból. Az ottlevő urakat úgy hangolja, hogy minden a mostani állapotban maradjon mindaddig, míg — a franczia válaszhoz képest — a fejedelem parancsolatát veszi. Adja tudtára a czárnak, hogy október 24-én érkezett levél szerint Szaniszló király emberét a portán nagyon kedvesen fogadták. A porta kötelezte magát.

[1] Ennek idejét a fejedelem (Arch. R. II. 126.) »circa 7-mam 8-bris« teszi, a mi — ha kivételképen nem ó-naptár szerint keltezett, — mindenesetre hiba. Bercsényinek október 12-én s magának Rákóczinak október 13-án kelt s már említett levelei előtt Duversier és Volni nem indulhatott el. Duversiert a fejedelem csak november 13-án írt levelében nevezi meg. Arch. R. II. 136.

[2] Október 11. Onnan írt a fejedelemnek. Arch. R. II. 119.

[3] A fejedelem Nedeczkyhez november 5. U. o. II. 126.

[4] Levele Arch. R. II. 119—120.

hogy tárgyalni akar a svéd királylyal, követét várja s a háborúra készül. Jobb volna tehát, ha a czár megelőzné a ministereket. Ne bízzék a törökben, a ki talán eddig sem volt jóakarója, de hogy ezután mi lesz, ő tudja. A svéd-török érintkezést különben a moldvai és a havasalföldi vajdák gátolhatnák meg, ha igazak akarnak lenni a czárhoz ; hiszen a futárok az ő földjükön keresztül járnak-kelnek. Maga a svéd, a lengyelországi hirek szerint, Thorn felé takarodik, de szándékát nagyon titkolja.

Kevéssel ezután kapta Rákóczi *Nedeczky* jelentését,[1]) mely szerint a »német« a czár futárjával oly hamisságokat izen, hogy a császár és Ágost király már is tiltakoztak a svéddel kezdett tárgyalások ellen, s hogy a czár bízni látszik az ő segítségökben. A fejedelem november 5-én megbízta tehát *Nedeczkyt*,[2]) hogy — a mit azóta talán meg is tett, — mindezeknek hihetetlenségéről győzze meg a moszkvai udvart.

Jelentse ki, hogy ilyen híresztelések csak a béke gondolatától akarják eltériteni a czárt s rá akarják venni, hogy jobban bízzék a császárban és Ágostban, mint a Rákóczival megkötött s a francziával és a bajorral megkötni szándékolt szövetségben. De hiszen a svédnek egy része még most is benn lévén Sziléziában, akarva, nem akarva, be kell fejezni a tárgyalást ; figyelmeztesse az oroszokat Ágost király példájára, a kit hasonló igéretekkel és béketervekkel vontak el a francziák barátságától, hogy azután benne hagyják a sárban. A bécsi udvar is utolsó mérgét ontja a magyarokra, látván, hogy Lengyelországból a czár hadainak távozása következtében segítséget nem várhatnak, Szilézia felől pedig a császár hadainak egy része Lengyelországon át tört Magyarországra. *Nedeczky* a czárnak és a lengyeleknek bőven elmondhatja, hogy a németek merészségét Rákóczinak a czárhoz való őszinte vonzalma okozhatta ; mert ez a vonzalom bántja a svéd királyt, a ki Szaniszlóval egyetemben ezért adott nekik szabadságot, hogy Lengyelországon át támadjanak a magyarokra. Rákóczi tehát a most kötött szövetség 6. pontja értelmében segítséget kér a czártól, a ki a lengyel köztársasággal együtt különben is tiltakozhatik az ellen, hogy a császár az ő hírök és akaratuk nélkül mer hadakat átküldeni Lengyelországon. Reméli, hogy ezt nem is hagyják szó nélkül. Vissza kell hívniok azokat a lengyel hadakat is, a melyeket a császár érdekében *Szringarszky* vezet és a nagyhetman küld Magyarországba ; mert ha a fejedelmet nem segítik s az országot zavarba ejtik, nem

[1]) Brisce, októher 15. Arch. R. II. 126.

[2]) Levele Arch. R. II. 126—128.

kivánhatják tőle, hogy a lengyel trón elfoglalása végett hazáját árván hagyja. Ő ugyan néhány nap mulva személyesen megy a betörők ellen; [1]) de reméli, hogy ha a czár nem akarja is beküldeni a maga hadait, legalább Szieniavszky küld néhány ezredet a szkóljei vagy homonnai hágó felé s *Lubomirszky* szepesi sztarosztát eltiltja attól, hogy a betörőkhöz csatlakozzék. Idáig is csak *Szieniavszky* és felesége biztatása következtében hitt Lubomirszkynak; ha nem hitt volna, most nem tartana ellenségeskedésétől.

Az oroszokkal való barátságának következtében őt most három felől szorongatják. Alapjában ingatják meg azt a szövetséget, a melytől a lengyel köztársaság majdnem egyedül remélhette szabadságának megtartását, mely Magyarország szabadságának elvesztésével bizonyára füstbe megy. Úgy látszik, a svéd király is így gondolkozik; különben hogyan egyezett volna bele, hogy seregének lengyel része Magyarországba menjen, ha előre nem látja, hogy a czár nem segíti meg a magyarokat? A császár pedig épen úgy megcsalhatja a czárt, mintahogy most megcsalja a svédet. Ha a czár vagy a hetman mégis rászánja magát a segítség megadására, *Nedeczky* úgy intézze a dolgot, hogy ezt oly czímen adja meg, hogy hadainak beküldésével a császár megsértette a lengyel köztársaság jogait, a melyeknek védelmét a czár a szövetség erejénél fogva magára vállalta. A jó barátság és a jó szomszédság különben is magával hozza, hogy egyik szomszéd megoltalmazza a másikat egy harmadiknak betörése ellen. Ha ilyen ürügy alatt küld segítséget, *Rákóczi* úgy, ahogy bizonyos okokból maga a czár kivánja, titokban tarthatja a megkötött szövetséget. A segítőhad a tizenhárom szepesi városban 6000 emberből állhatna, de kevesebb is jobb a semminél. Fődolog, hogy idővesztés nélkül jöjjön s a fejedelem idején tudhassa, merrefelé veszi útját.

A szepesi betörés híre valótlannak bizonyult, de a ratificatióval beküldött *Duversier* kapitány megint rossz híreket hozott Lengyelországból.[2]) Duversier Varsóig ment, de ott nem találván Nedeczkyt, október 31-én a ratificatiót jó alkalmatossággal küldte utána Brescébe [3]) s elösmervényt is hozott annak kézhezvételéről, miről ő maga november 12-én vagy 13-án már személyesen tehetett jelentést a fejedelemnek. Egyúttal azt a szomo-

[1]) Erre azonban nem volt szükség, mert november 11-i levele szerint kitűnt, hogy »Lubomirszky hada nevezete alatt« csak 60 német jött a határig (Arch. R. II. 134.); sőt november 8-án már tréfálkozott (II. 130.) »a késmárki havasok nagyhírű fiadzásáról és az egerecske születéséről«.

[2]) A fejedelem Bercsényihez 1707 november 13. Arch. R. II. 136—137.

[3]) Nedeczky a czárhoz, kelet nélkül. A moszkvai áll. levéltárban.

ruságot tudatta a fejedelemmel, hogy *Szieniavszkyné* halálosan beteg. A fejedelem attól félt, hogy halálával dolgai hátramaradást szenvednek. Hiszen a beteg herczegnő most is azt izente, hogy Ágost királylyal Mencsikoff tárgyalásokat kezdett Lengyelországba való visszahelyezése iránt s a tárgyalásokba a császárt is bevonták. A fejedelem ugyan nem adott ennek hitelt, de valószínűtlennek sem tartotta. »Akármint legyen — szólt [1]) — nem sokat törődöm vele, mivel az országok dolgait úgyis csak Isten szokta kormányozni.« Egyébiránt Szaniszló király a Varsóban betegen fekvő herczegnőt 150 oláhval váratlanul elfogatta [2]) és Lowiczba vitette, hogy urát, ki helyett a kijevi palatinust nevezte ki főtábornokká, így kényszerítse az oroszokkal való szakításra. *Szieniavszky* azonban kijelentette,[3]) hogy még állhatatosabban megmarad a confoederatio mellett és semmiesetre sem teszi le a haza és vallás szabadságáért fölvett fegyverét.

Rákóczi erről még nem tudott, mikor november 14-én búcsúkihallgatáson fogadta *Rádai* Pált,[4]) kit XII. Károlyhoz küldött, hogy kimentse Bercsényi orosz követségét. Egyúttal arra kérte a királyt, hogy Erdélyt olyanformán vegye védelmébe, mint Sziléziát, mert a münsteri (westfáli) béke 17. pontjának 10. és 12. czikkelye mindakettőre vonatkozik.[5]) Az orosz szövetség okiratát azonban már akarva sem lehetett volna visszaküldeni, mert Minszkből elküldték aláírás végett a czár udvarába, hová november 16/27. meg is érkezett.[6])

---

[1]) Arch. R. II. 137.

[2]) Varsói tudósítás, november 11. Cursor, 96. sz. Europ. Fama, 1707., LXXII. 885.

[3]) 1707 deczember 17-én a koronai sereg kotoján, vagyis haditanácsában. Fama, 1708. LXXIV. 46., 136.

[4]) Beniczky naplója, 64.

[5]) Medows Harleynak, Bécs, deczember 6/17. Simonyi, III. 351. Azonban deczember 10/21-én (u. o. III. 356.) helyreigazította ezt az állítását, mely nem egyezik meg a béke oklevelének szövegével. Rákóczit a svéd király nem ösmerte el Erdély fejedelmének s a béke idézett pontja Erdély és Szilézia vallásügyeiről szól; de mivel Erdély csakugyan fel van véve a békébe s Rákóczi oly tekintélyes embert küldött követnek, úgy tűnt fel a dolog, mintha a király csakugyan reá vonatkoztatná a béke pontját.

[6]) Jegyzet a varsói szerződés fogalmazványán a moszkvai áll. levéltárban.

Nedeczky ebből az alkalomból szívből üdvözölte a czárt,[1]) a ki uralkodásának oly sok és oly dicső gondjai és foglalatosságai közül szerencsésen és sértetlenül tért vissza hadseregéhez. Emlékeztette őt, hogy a varsói szerződés 17. pontjában hat hét alatt kivánta visszakapni a megerősített példányt; mivel pedig a fejedelem hiteles pecsétjével és sajátkezű aláírásával ellátott példány már megérkezett, kéri, hogy azt ratifikálni és a kivánt módosításokat elfogadni kegyeskedjék. És mivel a szövetség 14. pontja értelmében a fejedelem a czári udvarhoz állandó residenset rendelt ki s az — mint Nedeczkynek írta — egy-két hét mulva meg is érkezik, kéri a czárt, hogy ő is nevezzen ki residenset a fejedelem mellé. A fejedelem azt is kéri, hasson oda a czár, hogy a moldvai, de különösen az oláh fejedelem semmiképen se keresztezze és gátolja a fejedelem s az erdélyiek és a magyarországiak dolgait, hanem inkább jó barátságban éljenek velük, az Erdélyben levő németeknek pedig, a kik Magyar- és Erdélyország ellen harczolnak, ne küldjenek eleséget és élést. Mivel továbbá a szerbek megnyerésére maga a czár ajánlkozott, kéri a fejedelem, fordíttassa oroszra vagy szerbre a ministeriumához három példányban beküldött pátens-levelet, ő maga is intézzen hozzájok nyiltlevelet s küldjön hozzájok arra való embereket vagy tiszteket, kik a Száva és Dráva közt Szlavóniában s a Tisza vidékén lakó szerbeket a fejedelem pártjára hajlítsák. Pátensében, melyet saját embereivel küldene be, határozottan jelentse ki, hogy bár a magyarok minden szabadságukat és más föltételeiket megadják, ő mégis kezeskedik, hogy a fejedelem a pátenseiben megigért dolgokat szentül és sértetlenül megtartja; ha pedig a magyarok vagy szerbek közül valaki megszegné igéreteit, a czár a maga dicsőséges fegyvereivel és hatalmával segíti meg a sértett felet s a másikat reászorítja igéretének megtartására. A pátensekkel küldött biztosai először a fejedelemnél jelentkezzenek, hogy biztonságukról és kényelmükről gondoskodhassék s eljárásuk módjára nézve őket utasításokkal láthassa el, hogy azután akadálytalanul mehessenek a szerbekhez vagyis a ráczokhoz. Hogy ezt annál jobban lehessen végrehajtani, a szerbek hajlandóságának megnyerésére embereivel a czár némi pénzt is küldjön.

[1]) Nedeczky keletnélküli latin előterjesztése hat pontban u. o.

A fejedelem egyúttal a czár legbölcsebb tanácsát és kegyes segítségét kéri arra nézve, hogy *Rákóczi* fejedelemasszonyt, a ki most remény és kétség között él Danczkában, valami baj ne érje, ha a svéd a czárral kötött szövetségről értesülne. Járjon közbe valamiképen, hogy onnan békességben hozathassa el vagy Lengyelországnak magyarországi határaira, vagy épen Magyarországba ; a mit legkönnyebben talán a czárnak a porosz király mellett levő követe eszközölhetne ki. Örök és halhatatlan hálára kötelezné a czár a fejedelmet és az egész magyar nemzetet azzal is, ha a fejedelem Bécsben levő gyermekeinek, a két Rákóczifiúnak Magyarországba való szabad hazatérését kijárná. Egyébiránt a fejedelem azt kivánja, hogy az Isten győzedelmet adjon a czárnak minden ellenségén és tartsa meg épségben, egészségben.

A czár aránylag gyorsan intézkedett. Moszkvában 1707 deczember 10/21-én a módosított varsói szövetségi szerződést megerősítette.

X. Az orosz-magyar szövetség oklevele.

A Varsóban 1707 szeptember 4/15. kötött szövetség oklevele, a melyet Rákóczi fejedelem Sárospatakon október 10-én, Péter czár pedig Moszkvában deczember 10/21-én megerősített, orosz és latin eredetiből magyarra fordítva így hangzik :

Mi, Isten kegyelméből *Péter Alexievics* fölséges és leghatalmasabb nagyúr, czár és nagyfejedelem, az egész Nagy-, Kis- és Fehér-Oroszország autokrátora, Moszkva, Kijev, Vladimir, Novgorod és Kazán czárja, Asztrakán czárja, Szibéria czárja, Pszkov ura és Szmoleszk nagyfejedelme, Tver, Ugoria, Perm, Vjätka, Bolgária s mások nagyfejedelme, Novgorod, Alsó-Csernigov, Rjazan, Rosztov, Jaroszláv, Bjelo-osero, Dwor, Obdor, Konda és az egész északi táj ék császára, valamint Iberia (Georgia) földjének, a kartalok, gruziak, csárok és kabardok földjének, a cserkeszek és a hegyvidéki herczegeknek, valamint sok más keleti, nyugati és északi uradalomnak és földnek atyai és ősi jogon örököse, utódja, ura és uralkodója stb. czári felségünk jelen oklevelével mindenkinek, a kit illet, tudtára adjuk, hogy mivel a császári és a szent tanács ministerei : *Golovkin* Gábor gróf, fő-

kamarás és a Szent-András-rend lovagja, *Dolgoruky* Gergely kamarás, a fehér sasrend lovagja és rosztovi helytartó, és *Safirov* Péter belső titkár a mi parancsunkra teljes hatalommal kiküldetve tárgyaltak a fenséges *Rákóczi* Ferencz római birodalmi és erdélyi fejedelemnek s a szövetkezett Magyarország vezérének kiküldötteivel, tudniillik *Bercsényi* Miklós gróf helytartóval, azon ország és az összes hadseregek főtábornokával és nagyságos Zetényi *Klobusiczky* Ferencz báróval, a magyar közgazdasági tanács elnökével, *Bertóti* Ferencz felsőmagyarországi altábornokkal, *Nedeczky* Sándorral, a fejedelemasszony udvari praefectusával és *Rádai* Pál udvari tanácsossal, valamint az udvari és az erdélyi kanczellária igazgatójával, a mi akaratunk szerint úgy végeztek, a hogy következik:

Először. Minthogy a lengyel köztársaság rendeinek kérelmére Erdélyország fenséges fejedelme a czár ő felségének megígérte, hogy Lengyelország koronáját, ha a köztársaság őt szabad szavazatokkal királynak választaná, a jelen szerződés erejénél fogva elfogadja, ennélfogva viszont a czár ő felsége a köztársasággal való szövetségének kötelezettségénél fogva a szabad szavazatokkal történő megválasztása esetében Lengyelország trónján őt királyi méltóságában és tekintélyében úgy a maga, mint a lengyelek minden erejével, fegyverével, és más hadi költségével nemcsak a béke s a békés uralkodás bekövetkezése időpontjáig, hanem a jövendő időkben is (ha ugyanis netalántán valamely ellenkező pártok keletkeznének) megtartani igéri.

Másodszor. Ő királyi felségének méltóságára nézve megígérni méltóztatik, hogy azt mindig és mindenütt tiszteletben tartja és háborúban s az országban mindent az ő jelenlétében, az ő hozzájárulásával, megegyezésével és kinyilvánított tanácsával intéz el; a felséges czár távollétében pedig saját egész seregének legfőbb rendelkezési jogát a megválasztott fenségre bízni méltóztatik olyanformán, ahogy az a szövetséges katonaságnál szokásos.

Harmadszor. Ha a svéd a mostani hadjáratban nem tör be Lengyelországba, erre az esetre nézve mindakét szerződő fél abban egyezett meg, hogy a választást elhalasztja és e közben megkísérli, hogy a svédet franczia-bajor közbenjárás mellett békére bírja; de ezt a régi naptár szerint számított szeptember

elsejétől fogva három vagy legfeljebb négy hónapnál tovább ne lehessen elhúzni. A mondott időnek leteltével, ha a dolog nem sikerül, a fenséges fejedelem a fenntebb megírtak értelmében Lengyelország koronáját minden további halogatás nélkül elfogadni köteles. A felséges czár pedig megigéri, hogy az azon fejedelem személye iránt való szándékából vissza nem lép és a magyar nemzet iránt is barátságot tanusít.

Negyedszer.[1]) Ha a franczia-bajor közbenjárás meghiusul, vagy pedig a svédnek Lengyelországba való bejövetele megvalósul is, a fejedelem köteles a koronát szabad választás alapján elfogadni.

Ötödször. A felséges czár a fenséges fejedelemnek megigéri, hogy lengyel királylyá választása után Svédország királyával a köztársasággal kötött szerződése értelmében ő fenségének kizárása mellett semmiképen sem lép békére ; viszont a felséges czár kizárása mellett a fenséges fejedelemnek sem szabad semmiféle alkudozást folytatnia az ellenséggel.

Hatodszor. Ha a svéd Magyarországra törne, ebben az esetben ellene a czár ő felsége Magyarország rendeitől nem tagadja meg fegyveres és pénzbeli segítségét, sőt a fölséges czár segédcsapatainak azon ország lakosai a szabályszerű élelmezésen kívül egyebet nem is kötelesek adni.

Hetedszer. A felséges czár ezen szerződés első pontja következtében, ő felségének (a trónon való) megtartása érdekében pénzsegítséget igér, melyet a választás megtörténte után fog ő fenségével határozottan megállapítani.

Nyolcadszor.[2]) Szeretete jeléül a czár a megválasztott fejedelemnek 5000 darab fegyvert, 500 mázsa puskaport és 100,000 tallért igér.

Kilenczedszer. A felséges czár kegyesen megigéri, hogy a felséges császárt Magyar- és Erdélyország szabadságának visszaadására bírja s erre nézve minden lehetőt elkövet.

Tizedszer. A felséges czár minden lehetőt el fog követni a felséges császárnál, hogy a fenséges fejedelemnek az erdélyi feje-

[1]) Fiedlernél (I. 310.) a 4. pont hiányzik, Nedeczkynél (Nedeczky-család, 276.) megvan.

[2]) Fiedlernél (u. o.) nincs meg, Nedeczkynél (277.) megvan.

hűségben való megtartására ünnepiesen és forma szerint kötelezze magát. Végre minden lehető segítséget igér ebben a tekintetben ő fenségének.[1])

Tizenegyedszer. Végre ha a svéd sem békét nem kötne a felséges czárral, sem pedig hadait ki nem vezetné Lengyelországból, hanem a császársággal foglalatoskodva, mindenképen belebonyolódnék a császári ügyekbe, ebben az esetben a szövetséges fejedelmek, tudniillik a felséges czár és a nevezett fenséges fejedelem, mint egy szívvel-lélekkel megválasztott király, egyrészt a külső és belső szövetségre, másrészt pedig a nyilt fegyveres erőre nézve közös akarattal határozzanak és azt, a mi legjobbnak látszik, a nyilvános szövetségbe is belevegyék.

Tizenkettedszer. Ha (mitől Isten mentsen) a fenséges fejedelemnek Lengyelország földjéről ki kellene bujdosnia, akkor a felséges czár megigéri, hogy ellátására az orosz császárságban egy tartományt, barátainak és híveinek pedig menedéket fog adni.

Tizenharmadszor. A fölséges czár hadai Lengyelországon át Magyarországba mindenféle dolognak bevitelét és a vele való kereskedést megengedik.

Tizennegyedszer. Mindakét félnek szabad követet (residenset) tartania egymásnál.

Tizenötödször. Ez a szerződés a felséges czárnak a köztársasággal kötött vagy ezután kötendő szerződéseit semmiben sem károsíthatja.

Tizenhatodszor.[2]) A teljeshatalmú megbízottak kivánságára a követek közül a lengyel köztársasággal a királyválasztás érdekében kötendő egyességben *Nedeczky* Sándor legyen és maradjon jelen.

Tizenhetedszer. A fenntebbieket a mai naptól számítandó hat hét alatt mindakét megnevezett fejedelmi úr jóváhagyja. Mely összes előrebocsátott dolgokat a felséges és leghatalmasabb czár, a mi kegyelmes urunk, a legkegyelmesebb szent czári

[1]) Csekély eltéréssel Rákóczi ezt a pontot szó szerint idézi 1708 október 25. Arch. R. II. 361.

[2]) Fiedlernél (I. 311.) a 16. pont hiányzik. Nedeczkynél (278. l.) meg van.

felség nevében nemcsak megkötöttnek és érvényeseknek nyilvánítunk, hanem szentül és sértetlenül megtartandóknak is igérünk és a jelen levelet, mint ezen ünnepiesen megkötött szerződésnek okiratát mindakét részen kölcsönösen kicserélve, saját aláírásunkkal és pecsétünkkel ellátva kiadtuk. Varsóban az ezerhétszáz hetedik évben, szeptember negyedikén. *Golovkin* Gábor. *Dolgoruky* Gergely herczeg. *Safirov* Péter.

A fenntírt 13. ponthoz mindakét résznek tetszett hozzáadnia, hogy bizonyára, valamint Magyarország és Erdély lakosainak szabad kereskedés és járás van engedve, úgy viszont a fenntnevezett felséges czár embereinek is az ő útlevele erejénél fogva ugyanolyan engedélyök legyen és azoknak is, a kik Németországból vagy Németországba a magyar királyságon, vagy az erdélyi fejedelemségen át ő felsége ministereinek útlevelével mennek, zavartalan átjárásuk maradjon.

Kelt Moszkvában az Úr ezerhétszázhetedik esztendejében deczember hónap tizedik napján, uralkodásunknak huszonhatodik évében. *Péter.*

Megegyezik az orosz eredetivel; bizonyítja Safirov Péter.[1])

Golovkin kanczellár csak harmadfél hónap mulva értesítette a fejedelmet,[2]) hogy Nedeczkyvel a szerződést kicserélte. A fejedelem márczius 19-én kijelentette követének,[3]) hogy, noha nem

---

[1]) Latinul a 4., 8. és 16. pont kivételével közli Fiedler, I. 308—312. Hét főbb czikke, nagyon eltérő szöveggel, szeptember 21-ről (helyesebben 11-ről) franczia nyelven u. o. I. 67—68. Magyarul csupán 8 főbb pontja Szalaynál, Rákóczi bujdosása, IX—XII. l. Emlékirataiban (236. l.) maga Rákóczi csak pár sorban ír róla. Az egész oklevél (de a bevezetés elhagyásával s nem mindenütt szó szerinti fordításban) Nedeczkynél, 276—278. l. A varsói szerződés eredeti példánya szeptember 4. (11.)-ről Bercsényi, Klobusiczky, Berthóti, Nedeczky és Rádai aláírásával és pecsétjeivel, latinul — s a Rákóczi által megerősített példány másolatban s utána külön lapon, kelet és aláírás nélkül még két pont a moszkvai áll. levéltár orosz-magyar oklevelei közt. Másolataik Thaly gyüjteményében, a Nemzeti Muzeumban. A szeptember 4/15. megállapított szövegben kiadta a Pismja i bumagi imperatora Petra Velikago VI. 2. kötetében, 73—80. l. (Szentpétervár, 1912.)

[2]) Golovkin fogalmazványa, kelet nélkül, külön czédulán, a moszkvai áll. levéltárban.

[3]) Arch. R. II. 193—194.

(v)ázik megválasztásában, mivel már a prímás és más lengyel urak is átállottak Ágost királyhoz, ő el nem áll a szerződéstől, csak a czár is ragaszkodjék hozzá s ne vonja meg tőle pártfogását. Ha pedig a ratifikált szerződést Nedeczky most nem hozhatná is el, legalább a czár residensét s a czárnak a szerbekhez intézett pátenseit hozza magával. Ő maga másnap Fogarasi *Talaba* Mátét nevezte ki moszkvai magyar residenssé; mert, a mint mondja,[1] ha még nem kaphatta is meg a szövetség ratificatióját, ragaszkodik a szerződéshez, ezzel is meg akarván mutatni mély tiszteletét a czár iránt. Azok a remények, a miket a czár a szövetséghez fűzött, mostan már meghiusultak, mivel az Ágosthoz átpártolt urak magukkal hordozzák s bizonyára ki sem adják a lengyel koronát; de szeretné tudni az új helyzetben a czár terveit s mindenesetre kéri a ratifikált példány megküldését. Szmolenszkben a czár még márcziusban biztosította Nedeczkyt[2]) hogy a szövetség értelmében megőrzi hajlandóságát a magyar nemzet iránt s május 8. a fejedelem is úgy nyilatkozott,[3]) hogy »ámbár a varsóviai traktának ideje óta igen megváltoztanak a dolgok, mindazonáltal azon végzéshez kiván alkalmazkodni«. A czár junius 12-én is a magyar nemzet iránt való rokonszenvére s a kötött szövetségre hivatkozott,[4]) mikor *Ukrainczow* Ignatyevics Emil tanácsjegyzőt követségbe küldte Magyarországba, hogy Rákóczit a császárral való kibékülésre ösztönözze. Végső esetben, t. i. ha Rákóczi az eléje terjesztett méltányos föltételek alatt sem akarna békülni és súlyos föltételeket szabna, ki kellett jelentenie, hogy makacs és merev magatartása következtében megfosztja magát a czár jóindulatától s a czárt más politikára kényszeríti; mert neki érdekében áll, hogy a béke Magyarországban helyreálljon.

A fejedelem gyanította, hogy a czár, vagy legalább *Urbich* bécsi orosz követ most már a császárral való szövetségre gondol;

[1]) Utasítása a Nedeczky-család levéltárában, 395. sz. Nedeczky G. id. m. 287—291.

[2]) Rákóczi Nedeczkyhez május 8. U. o. 1655. sz., 280. l.

[3]) U. o. 1656. sz., 281—282. l.

[4]) Orosz eredetije a moszkvai áll. lt. orosz-magyar irományainak második kartonjában. Magyar fordítása Supalától a M. N. Muzeum Thaly-gyüjteményében.

ez többet használna a bécsi udvarnak, mint a czárnak.[1]) Kissé fanyaron fogadta tehát a czárnak ünnepies követségét, a mely a czárnál való közbenjárást előbb *Ukrainczow*,[2]) utóbb *Kurakin* herczeg által fölajánlotta.[3]) De mikor szeptember 30-án végre *Nedeczky* is elhozta hozzá Egerbe a szerződés ratifikált példányát,[4]) s hallotta, hogy a czár még mostan is sürgeti a lengyel királyságra való megválasztását, újból gondolkodóba esett, miként szolgálhatna hazájának s ha mindez idején való-e? Mert sok szólt mellette, sok ellene s nem tudott magának tanácsot adni. Különben is úgy tapasztalta, hogy a versaillesi udvarnak az orosz-magyar szövetségtől való idegenkedése, a svéd király beütése Lengyelországba s a czárnak Lengyelországból való kivonulása külső politikájának rendszerét tökéletesen meghiusította.[5]) Ellenben *Bercsényi* még egy esztendő mulva is a *magyar-orosz-franczia szövetség* megkötésétől remélte az állapotok javulását [6]) s őszintén megmondta, hogy mivel magunkban semmi reménységünk, másban senkiben sem lehet a czáron kívül.[7]) A fejedelem csakugyan a czár becsületébe vágó dolognak nyilvánította, hogy megtartsa a vele kötött szerződést [8]) s 1710 júniusában e végből *Herbaixt* és a munkácsi püspököt,[9]) az év végén pedig magát Bercsényit küldte követségbe a czárhoz.[10]) Bercsényit *Dolgoruky* herczeg figyelmeztette,[11]) hogy hiában jár, mert a czár nem tárgyal sem a francziákkal, sem a magyarokkal, míg a törökökkel rendbe nem jön; Bercsényi mégis abban a hitben élt,[12]) hogy a

---

[1]) Rákóczi Nedeczkyhez junius 23. Arch. R. II. 394—395.

[2]) Rákóczi Károlyihoz augusztus 22. U. o. II. 304.

[3]) Beniczky naplója szeptember 22—23. Rákóczi-tár, I. 160—161.

[4]) Rákóczi Bercsényihez szeptember 30. Arch. R. II. 347.

[5]) Rákóczi emlékiratai, 237.

[6]) Rákóczihoz 1709. augusztus 7. Arch. R. VI. 256.

[7]) 1709 szeptember 7. U. o. VI. 319.; és szeptember 26. U. o. 350.

[8]) 1710 május 30. Fiedler, Aktenstücke, I. 178. (Il s'agissoit de son honneur de maintenir le traitté fait avec nous.)

[9]) Utasításuk 1710. május 30. u. o. I. 175—182. és Szalay, Rákóczi bujdosása, 4—7.

[10]) Követségének iratai 1710 november 22. — 1711 május. Arch. R. VI. 611—724.

[11]) 1710 deczember. U. o. 641.

[12]) 1711 januárius 6. U. o. 662.

jövőben bízva, jobb a czár mellett maradni, mint elveszni s hírét sem oltani hazánknak, mint Curtius oltá. Pár hét mulva *Rákóczit* ez a hit vitte ki Lengyelországba, hol személyesen is találkozott szövetségesével s Ágost lengyel királylyal; de a szatmári és a hussi béke után többé semmit sem remélt tőlük és az orosz szövetségtől. A czárt minden dolgában habozónak, félénknek találván, vele kezdett munkáját nem segedelmében bízva, hanem azért akarta végigűzni, hogy semmit se mulasszon el.[1]) Ilyen körülmények közt a nagy tervek 1712 junius 29-én Bercsényinek azzal a szomorú nyilatkozatával[2]) végződtek, hogy mivel már a fejedelem is meg akar feledkezni a szövetségről, ő sem juttatja többé eszébe.

Azontúl pedig a külügyek intézése kisiklott a magyarok kezéből s önállóan nem köthettek szövetségeket, szerződéseket sem az oroszokkal, sem másokkal. Azért időztem hosszasabban az utolsó szövetségi szerződésnél, melyben Magyarország még mint egyenlőrangú állam egyezkedett egy másik állammal. S úgy hiszem, hogy akkor, a mikor Oroszország a Romanov-ház uralkodásának háromszázadik évfordulóját ünnepli, van valami tanulság annak előadásában, hogy a legdicsőbb Romanov volt az első, a ki a szabadságáért küzdő Magyarországot önálló államnak ösmerte el.

---

[1]) Szalay, Rákóczi bujdosása, 214—215.
[2]) Arch. R. VII. 166.

LIBRARY
APR
1917
UNIVERSITY
OF TORONTO

VIII. Rosztizlaw galicziai herczeg IV. Béla magyar királynak veje. *Wenzel Gusztávtól.* 20 fill. — IX. A Székelyek származásáról és intézményeiről. *Orbán Balázstól.* 40 fill. — X. Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben. *Hajnik Imrétől.* 1 kor. 20 fill. — XI. 1708-ki pozsonyi országgyűlés történetéhez. *Zsilinszky Mihálytól.* 1 kor. 20 fill. — XII. Bethlen Gábor diplomácziai összeköttetéseiből. *Óváry Lipóttól.* 1 kor.

Tizennegyedik kötet. I. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. *Pulszky Ferencztől.* 40 fill. — II. *Duka Tivadar* Kőrösi Csoma Sándorról. *Jakab Elektől.* 80 fill. — III. A magyar jobbágynépesség száma a mohácsi vész után. *Acsády Ignácztól.* 60 fill. — IV. Carvajal János bibornok magyarországi követségei 1448—1461-ben. *Fraknói Vilmostól.* 1 kor. — V. Tanulmányok a népvándorlás korának emlékeiről. *Pulszky Ferencztől.* 80 fill. — VI. Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. *Téglás Gábortól.* 80 fill. — VII. A czéhek történetéről Magyarországon. *Szádeczky Lajostól.* 2 kor. 80 fill. — VIII. A pécsi egyházmegye alapitása és első határai. *Ortvay Tivadartól.* 1 kor. 60 fill. — IX. A magyar nemesség és birtokviszonyai a Mohácsi vész után. *Acsády Ignácztól.* 1 kor. 60 fill. — X. A magyar pogány irleletek. *Pulszky Ferencztől.* 40 fill.

Tizenötödik kötet. I. Tanulmányok a rómaiak dáciai aranybányászatáról. *Téglás Gábortól.* 1 kor. 80 fill. — II. Oláhok költöztetése Délmagyarországon a mult században. *Szentkláray Jenőtől.* 40 fill. — III. A szepesi jog. *Demkó Kálmántól.* 80 fill. — IV. A király birósági személyes jelenléte és ennek helytartója a vegyesházakbeli királyok korszakában. *Hajnik Imrétől.* 40 fill. — V. Kálmán király oklevelei. *Fejérpataky Lászlótól.* 1 kor. 80 fill. — VI. Bihar vármegye oláhjai s a vallásunió. *Bunyitay Vinczétől.* 1 kor. 50 fill. — VII. Szerémi György élete és emlékirata. *Szádeczky Lajostól.* 1 kor. 50 fill. — VIII. Szerémi emlékirata kiadásának hiányai. *Szádeczky Lajostól.* 90 fill. — IX. Nagy Lajos magyar király viszonya Giannino di Guccio franczia trónkövetelőhöz. *Pór Antaltól.* 60 fill. — X. A Pécz nemzetség örökösödési pere 1425—1433. *Nagy Imrétől.* 30 fill. — XI. Péró lázadása. *Márki Sándortól.* 1 kor. 80 fill. — XII. Körös megye a XV. században. *Csánki Dezsőtől.* Ára 4 kor.

Tizenhatodik kötet. I. A magyar Anjouk eredete. *Óváry Lipóttól.* 60 fill. — II. A megye és a várispánság. *Balássy Ferencztől.* 60 fill. — III. Régi magyar birtokviszonyok. *Acsády Ignácztól.* 1 kor. 20 fill. — IV. Oklevelek II. István király korából. *Fejérpataky Lászlótól.* 1 kor. 60 fill. — V. Taine Hippolyt Adolf mint történetiró. *Zsilinszky Mihálytól.* 80 fill. — VI. Ujabb tanulmányok a rézkorról. *Hampel Józseftől.* 1 kor. 20 fill. — VII. Ugocsa vármegye keletkezése. *Komáromy Andrástól.* 90 fill. — VIII. A jobbágy-adózás 1577—97-ben. *Acsády Ignácztól.* 2 kor. 40 fill. — IX. Lengyelországi adalékok hazánk s főleg Erdély XVI—XVIII. századi történetéhez. *Veress Endrétől.* 90 fill. — X. Történeti egyezések és tévedések. *Mátyás Flóriántól.* 60 fill. — XI. A cziszterciek középkori iskolázása Párisban. *Békefi Remigtől.* 1 kor. 60 fill. — XII. A romanismus Illyricumban. *Réthy Lászlótól.* 50 fill.

Tizenhetedik kötet. I. A pusztaszeri monostor kegyurai. Székfoglaló. *Karácsonyi Jánostól.* 1 kor. 50 fill. — II. Pogány szokások őseinknél. *Mátyás Flóriántól.* 60 fill. — III. Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből. Dr. *Hodinka Antaltól.* 2 kor. 40 fill. — IV. Nápolyi László trónkövetelésének külföldi vonatkozásai. Székfoglaló *Schönherr Gyulától.* 60 fill. — V. Az Árpádok és Dalmáczia. *Marczali Henriktől.* 2 kor. — VI. A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások. *Komáromy Andrástól.* 1 kor. 60 fill. — VII. Karai László budai prépost, a könyvnyomtatás meghonositója Magyarországon. *Fraknói Vilmostól.* 60 fill. — VIII. Egy honfoglalás előtti magyar hadjáratról Németországban és I. Endre, Kálmán királyaink halála évéről. *Mátyás*

20 C 531

Flóriántól. 60 fill. — IX. A magyarok első hadjáratai Európában. Székfoglaló *Mátyás Flóriántól.* 60 fill. — X. Bölcs Leó császárnak »A hadi taktikáról« szóló munkája. *Dr. Vári Rezsőtől.* 1 kor. 60 fill.

Tizennyolczadik kötet. I. Herodotos Daciára vonatkozó földrajzi adalékainak kritikai méltatása. *Téglás Gábortól.* 2 kor. — II. Erdély fejedelmi interregnuma. 1551—56. *Veress Endrétől.* 2 kor. — III. A sárospataki ev. ref. főiskola 1621-iki törvényei. *Békefi Remigtől.* 1 kor. 50 fill. — IV. A karloviczi béke története. 1699. *Acsády Ignácztól.* 1 kor. 50 fill. — V. Chronologiai megállapitások hazánk XI. és XII. századi történeteihez. *Mátyás Flóriántól.* 90 fill. — VI. Megyei önkormányzatunk keletkezése. Székfoglaló. *Tagányi Károlytól.* Ára 40 fill. — VII. Az aranybulla keletkezése és első sorsa. *Karácsonyi Jánostól.* Ára 60 fillér. — VIII. A marosvásárhelyi ev. ref. főiskola XVII. sz. törvényei. *Békefi Remigtől.* Ára 1 kor. — IX. II. Ramses, az exodus faraója. *Mahler Edétől.* Ára 75 fillér. — X. A nagylaki uradalom története. Székfoglaló *Borovszky Samutól.* Ára 80 fill.

Tizenkilenczedik kötet. I. Sz. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése. *Mátyás Flóriántól.* 80 fill. — II. Petrarca és Nagy Lajos. *Fraknói Vilmostól.* 30 fill. — III. A nemzetségi czímerek tanulmánya. Székfoglaló. *Csoma Józseftől.* 60 fill. — IV. A rabszolgaság Magyarországon az Árpádok alatt. *Békefi Remigtől.* 80 fill. — V. Tanulmányok Dacia délkeleti hadi szervezetéről. *Téglás Gábortól.* 1 kor. 20 fill. — VI. Egy alajbég telepitései. Adatok az Alföld XVII. századi történetéhez. *Borovszky Samutól* 40 fill. — VII. A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statutumai. *Békefi Remigtől.* 1 kor. 50 fill. — VIII. Szent László levele a montecassinói apáthoz. *Fraknói Vilmostól.* 40 fill. — IX. Az őslakók hatása a bosnyák faj alakulására. *Asbóth Jánostól.* 30 fill. — X. Giskra. *Dr. Tóth-Szabó Páltól.* 1 kor. 20 fill.

Huszadik kötet. I. Az őskor mészbetétes diszitésü agyagművessége. *Wosinsky Mórtól.* 12 kor. — II. Az alföldi sánczok maros-dunaközi csoportjának helyrajza és technikai szerkezete. *Téglás Gábortól.* 60 fill. — III. A székelyek eredete és Erdélybe való települése. *Karácsonyi Jánostól.* 1 kor. 20 fill. — IV. Mantovai követjárás Budán. *Thallóczy Lajostól.* 2 korona. — V. Tanulmányok a bosnyák bánság kezdetéről. *Thallóczy Lajostól.* 1 kor. 20 fill. — VI. A magyar adózás története 1598—1604-ben. *Acsády Ignácztól.* 2 korona.

Huszonegyedik kötet. I. A Nemzeti Múzeum legrégibb pannoniai sirtáblái. *Hampel Józseftől.* 2 korona. — II. Limes-tanulmányok. *Téglás Gábortól.* 2 kor. 40 fill. — III. A tihanyi apátság kritikus oklevelei. Székfogl. értek. *Erdélyi Lászlótól.* 2 kor. 40 fill. — IV. I. Rákóczi György és a lengyel királyság. *Dr. Lukinich Imrétől.* 1 kor. 20 fill. — V. Az ősember táplálkozása. Székf. *Ortvay Tivadartól.* 3 korona. — VI. Hogyan lett szent István koronája a magyar szent korona felső részévé? *Karácsonyi Jánostól.* 1 korona.

Huszonkettedik kötet. I. A szerb monostoregyházak történeti emlékei Délmagyarországon. *Szentkláray Jenőtől.* 1 korona. — II. Szendrő vára. *Borovszky Samutól.* 1 korona. — III. A skythák. Székf. *Nagy Gézától.* 1 korona 40 fill. — IV. Mercy Claudius Florimund kormányzata a temesi bánságban. *Dr. Szentkláray Jenőtől.* 4 korona. — V. Zsigmond király viszonya Milanóhoz és Velenczéhez római utja idejében. Székf. *Áldásy Antaltól.* 3 korona 60 fillér. — VI. Hód-Mező-Vásárhely mostani lakossága eredetéről és szaporodásáról. Székf. *Szeremlei Samutól.* 60 fill. — VII. Franyó Remig felségárulási pere. Székf. *Sörös Pongráctól.* 60 fill. — VIII. Az Akadémia és a Nemzeti Múzeum: *Kollányi Ferencztől.* 2 korona 40 fill. — IX. A mohácsi csata elvesztésének okai és következményei. *Ortvay Tivadartól.* 2 korona. — X. Jánok és az 1569 : 58. tczikk. *Vécsey Tamástól.* 1 korona.

Huszonharmadik kötet. I. Még egyszer a Csiki Székely Krónikáról. *Szádeczky Lajostól.* 1 kor. — II. Az assuani és elephantinei aramaeus papyrusokmányok történeti jelentősége. *Mahler Edétől.* 60 fillér. — III. Serviensek és Familiarisok. *Szekfü Gyulától.* 2 korona 50 fillér. — IV. A tokaji görög kereskedőtársulat kiváltságának ügye 1725—1772. *Hodinka Antaltól.* 2 korona. — V. Sadowától Sedanig. *Gróf Tisza Istvántól.* 1 korona 50 fillér.

Budapest. Az Athenaeum r.-társ. könyvnyomdája.

VP
5.IV 83

DB
932
.4
M37

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 14 13 07 008 3